

auf gezählt werden kann, dass ein
 politischer Gemeinsehaft eintritt, wel-
 ches jenem Rechtssatz, nach der gangbaren
 nehmenden Anordnungen nach Achtung zu
 is, an welches sich diese Folgen knüpft
 in einem bestimmten menschlichen
 ist dies nur ein Sonderfall. Denn auch
 eines Flusses über einen bestimm-
 Rechtssatzes die Anwendung der spe-
 der politischen Gewalt gegen Personen
 stehen.

Recht im staatlichen Sinn des Worts steht
 der Machtmittel der politischen Gewalt.
 Zwangsmittel der politischen Gewalt in
 Garantie des subjektiven Rechtes bilden,
 em Recht gesprochen werden, dessen ver-
 erörtern jetzt nicht die Aufgabe ist.
 en, dass es auch nicht physische Zwang
 e mit Zwang der gleichen oder Umständen
 ken wie jene. Das Inaussichtstellen
 ingter Vorteile oder Unannehmlichkeiten
 oder Strafen für ein bestimmtes Ver-
 viel sicherer, als der in seinen Funktio-
 te politische Gewaltapparat. Zwischen

das wo die Hilfe der politischen Gewalt
 besteht für uns kein praktischer Anlass.
 Rechtsordnung sprechen, wo die Anwen-
 scher oder psychischer, Zwangsmittel
 n einem Zwangsapparat, d.h. von einer
 ausgeübt wird, welche sich zu diesem Behuf

in der...

Toim.
 Niilo Kauppi
 & Kari Palonen

Gang...

MAX
WEBERIN
LUKUTAPOJA

in der...

Niilo Kauppi & Kari Palonen (toim.)

MAX WEBERIN LUKUTAPOJA

[SoPhi]

SoPhi 138

SoPhi on julkaissut akateemisesti korkeatasoista filosofista ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta vuodesta 1995. Kirjoittajamme ovat kansainvälisesti ansioituneita tutkijoita. Julkaisemme sekä suomen että englanninkielistä kirjallisuutta. Julkaistavat kirjat valitaan tieteellisin kriteerein asiantuntijalausuntojen pohjalta. SoPhin toimintaperiaatteina ovat nopeus, riippumattomuus ja ajankohtaisuus. Kirjat ovat helposti saatavilla maksutta internetistä. SoPhi-kirjat ovat vertaisarvioituja ja mukana julkaisufoorumin luokituksessa.

[www.jyu.fi /sophi](http://www.jyu.fi/sophi)

© 2018 Kirjoittajat ja Jyväskylän yliopisto

ISBN 978-951-39-7266-0 (verkkokj.)

ISSN 1238-8025

SISÄLLYS

Max Weber suomalaisessa valtio-opissa, 4
Kari Palonen ja Niilo Kauppi

Huomioita Max Weberin asemasta Suomessa ja Ranskassa, 22
Niilo Kauppi

Mahdotonta vaativat turvapaikanhakijat tilapäispoliitikkoina, 31
Hanna-Mari Kivistö

Tiede, politiikka ja kutsumus. Weberiläisiä huomioita ajanmukaisesta
tiedepolitiikasta, 42
Kia Lindroos

Weber sosiaalipolitiikassa ja sosiaalityössä, 59
Mikko Mäntysaari

Teräksenlujasta kotelosta auran vantaisiin:
Max Weber poliittisten metaforien käyttäjänä, 73
Timo Pankakoski

Arendtin vastaus Weberille
Arendtilaisia huomioita Kari Palosen Arendt-kritiikistä, 92
Tuija Parvikko

Max Weber (1864–2014), 111
Kari Palonen

Kirjoittajat, 128

Kari Palonen ja Niilo Kauppi

Max Weber suomalaisessa valtio-opissa

Max Weber (1864-1920) oli akateemiselta taustaltaan oikeushistorioitsija. Rooman agraarihistoriaan kohdistuvan habilitaatiotyön teemoista hän siirtyi Elben itäpuolisten alueiden maatyöläisten aseman tutkimuksiin, joilla hänet nimitettiin kansantaloustieteen professoriksi Freiburgiin. Tämä oli Weberin ensisijainen akateeminen identiteetti, muun muassa virantäyttöjen asiantuntijana, mutta hän luki taloustieteet niin yhteiskunta- kuin humanistisiin tieteisiin (*Sozialwissenschaften, Kulturwissenschaften*). Weberiä on luettu hyvin perustein myös muun muassa tieteenteorian, kulttuurihistorian, uskontotieteen tai lehdistötutkimuksen klassikkona. 1910-luvulla hän ryhtyy käyttämään omasta tutkimusotteestaan termiä *verstehende Soziologie*, ”ymmärtävä sosiologia”, joka suuntautuu alan luonnontieteellisiä tulkintoja kohtaan, valtiosta puhuttaessa ahtaan juridista näkökulmaa vastaan.

Heidelbergiläisen kollegansa, valtiosääntöjuristi Georg Jellinekin kanssa Weber ideoi v. 1909 yhdysvaltalaisella rahoituksella toimivaksi suunniteltua tutkimuslaitosta, jossa politiikan tutkimus olisi ollut keskeisellä sijalla, mutta rahoitus jäi toteutumatta (ks. Weber, *Briefe 1909-1910*). Weber oli nuoruudestaan lähtien *homo politicus*, joka analysoi kirjeissään niin päivänpolitiikkaa kuin matkoillaan kohtaamiensa ilmiöiden poliittista merkitystä. Erityisesti parlamentaarisen ja demokraat-

tisen politiikan edellytysten tutkimus on keskeinen jo Weberin ”journalistisissa” kirjoituksista Venäjältä v. 1905 vallankumouksen jälkeen. Maailmansodanaikaiset kirjoitukset äänioikeudesta ja parlamentarismista sisältävät ajankohtaisten kannanottojen ohella politiikan pelivarojen ja –muotojen akateemista analyysiä. Münchenissä tammikuussa 1919 pidetystä esitelmästä toimitetussa *Politik als Beruf* Weber erittelee poliitikon ideaalityypin historian ja käsitteellisten ulottuvuuksia. Postuumisti *Wirtschaft und Gesellschaft*-nimellä julkaistun hakuteoksen osan nojaa keskeisten ”sosiaalisen toiminnan” käsitteiden ymmärtämiseen erityyppisten ja –asteisten *Chancen*-kompleksina, mikä viittaa Weberin koko ajattelun poliittiseen näkökulmaan, toiminnan pelivaran ja kiistanalaisuuteen.

Ei ole sattumaa, että nämä Weberin työn politologiset aspektit ovat jääneet pimentoon. Weber –tulkinta on eurooppalaisessa yhteiskuntatieteessä kulkeutunut amerikkalaisten sosiologien käännosten kautta. Näin Gerthin ja Millsin *From Max Weber* (1946) ja Rothin ja Wittichin *Economy and Society* (1978)- editioilla on ollut merkittävää ajatusten Weberin välittymisessä yhteiskuntatieteesiin. Weberin hallitsevaa asemaa sosiologiassa kuvaa ISA:n (International Sociological Association) vuonna 1998 tekemä kysely jäsenistönsä keskuudessa vuosisadan merkittävimmistä teoksista sosiologiassa. Ylivoimaisesti suurin osa vastaajista eli 20.9% vastaajista listasi Weberin *Economy and Society*n merkittävimmäksi teokseksi. *Weberin The Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism* tuli neljänneksi 10.3%:lla äänistä. Tämä keskeinen asema ei ole kuitenkin heijastunut samassa määrin politiikan tutkimuksessa vaikka tänä päivänä Weberiä pidetään Marxin ja Durkheimin tavoin yhteiskuntatieteiden suurena klassikkona.

Nämä esimerkit viittaavat siihen, kuinka Weberin tuotanto sisältää monenlaista ainesta poliittiseen analyysiin. Vaikka se maailma jossa hän eli, on peruuttamattomasti mennyttä, Weberin kirjoitukset tarjoavat edelleen käsitteellisiä ja metodisia välineitä, kuten ideaalityypit, sekä historiallisia malleja poliittisen analyysin tekemiseen. Weberin kansainvälinen maine on vain vahvistunut 1980-luvulta lähtien, kriittisen edition (*Max-Weber-Gesamtausgabe*) ja uusien käännosten sekä professionalisointuneen (*Max Weber Studies*-lehti on ilmestynyt vuodesta 2001) Weberin tekstien tutkimisen välityksellä. Tämä kaikki on avannut monipuol-

lisemmän käsityksen Weberin kirjoitusten poliittisista ulottuvuuksista ja suhteellistanut eroa akateemisten ja pamflettimaisten kirjoitusten välillä. Näistä näkökulmista käsin on mielenkiintoista tarkastella sitä, kuka, milloin, mihin ja miten on viitannut Weberin tuotantoon tai kirjoittanut Weberistä suomalaisten politiikan tutkijain keskuudessa.

Weber suomalaisen politiikan tutkimuksen kaanonissa

Akateemisten politiikan tutkijain joukko on Suomessa pysynyt varsin pienenä. Näin oli erityisesti 1990-luvun alkuun saakka, jolloin kansainvälistyminen ja väitöskirjojen laajempi tukeminen pääsi alkuun. Tämän kirjoittajat kuuluvat vielä ikäluokkiin, jotka tunsivat pitkään ”kaikki” suomalaisten yliopistojen ammattimaiset ja vähänkin pysyvämmiin alalle jääneet politiikan tutkijat.

Silti politologien ”ammattikunta” Suomessa ei koskaan ole ollut yhtenäinen, eikä tieteenalalle muodostunut mitään vahvaa kaanonista, joka kaikkien oli osattava. Oppikirjat ilmensivät pikemminkin tekijän tai taustaryhmien profiilia, hakuteoksia on ollut vähän eivätkä ne rajoitu ahtaasti tieteenalalle. Silti jonkinlainen kaanon voidaan erottaa, vaikka kaikki alan tutkijat ja opiskelijat eivät sitä tunnekaan.

Helsingin yliopiston valtio-opin professuurin perustaminen 1920-luvun alussa on samanaikainen *Valtiotieteiden käsikirjan* julkaisemisen kanssa (neljää osaa 1921-1924). Valtio-opin professoriksi v. 1923 nimetty K.R. Brotherus kirjoitti keskeiset artikkelit ”Valtiotieteet” ja ”Valtiotaito”, ja koko kirjaa sävyttää saksalaisen *Verein für Sozialpolitikin* uskammeralistisen suuntauksen näkemys taloudesta ja valtiosta. Vaikka Max Weber oli *Vereinin* jäsen, hänen tiedekonseptionensa oli anti-kammeralistinen. Hakemiston mukaan Weberiä ei mainita koko käsikirjassa.

Yhteiskuntatieteiden käsikirja (kaksi osaa, 1963-1964) oli sodanjälkeisen ajan tutkimuksen kokoava hanke, jossa valtio-opin professorit olivat hyvin edustettuna, ja heistä Sven Lindman oli myös toimituskunnan jäsen. Hakemiston mukaan Max Weber on mainittu 10 sivulla. Näistä kolme artikkelia on valtio-opin silloisten tai tulevien professorien kirjoittamia. Onni Rantalan ”Politiikka”-hakusanan mukaan

Max Weber puolestaan nimitti politiikaksi toimintaa, jonka avulla sekä yksityiset että ihmisryhmät pyrkivät pääsemään käsiksi valtaan tai vaikuttaakseen vallan jakautumiseen saavuttaakseen tiettyjä etuja ja päämääriä jotka ovat ristiriidassa toisten ihmisten ja ryhmien etujen ja päämäärien kanssa. (osa I, 1963, 501).

”Valta”-hakusanan kirjoittanut Jan-Magnus Jansson siteeraa samaa kohtaa *Politik als Berufista* mutta alkutekstiin verrattuna täsmällisemmin:

Max Weber ... luonnehti politiikan ”pyrkimykseksi päästä osalliseksi vallasta tai vaikuttaa vallan jakoon joko valtioiden välisissä suhteissa tai jonkin valtion puitteissa niiden ryhmien kesken jotka se kattaa” (osa II, 1964, 915)

”Tiedonsosiologia”-hakusanan kirjoittaneen Olavi Borgin mukaan ”Max Weber tunnetaan ennen muuta yhteiskuntatieteiden yleisen teorian ja metodologian klassikkona, mutta yhtä hyvin hän on tiedonsosiologian klassikko” (osa II, 788).

Varsinaista kanonista hakuteosta ei tuon ajan jälkeen ole kirjoitettu. Toisen tyyppisenä hakuteoksena voi kuitenkin pitää Matti Hyvärisen ym. toimittamaa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*-teosta (2003). Teoksessa Max Weber mainitaan parilla kymmenellä sivulla, nimenomaan politiologi-kirjoittajien (Eeva Aarnio, Matti Hyvärinen, Kari Palonen, Kyösti Pekonen) teksteissä.

Hyvärinen käsittelee ”Valta”-artikkelissa Weberin suomalaisten kirjoittajien (Jukka Gronow, Jan-Magnus Jansson, Urho Kekkonen, Timo Kyn-täjä) tekstien taustahahmona tai kritiikin kohteena. Hän kommentoi tarkimmin Janssonin em. ”Valta”-artikkelia (mt. 2003, 104-105). Pekonen korostaa ”Hallitseminen”-artikkelissa Weberin *Herrschaft*-käsitteen eri puolia analyttisenä välineenä suomalaisen poliittisen käsitteistön analyysiin. Hän mainitsee patrimonialisuuden (124), rationaalis-legaalisen herruuden (137), Weberin aikaansaaman *Herrschaft*-käsitteen neutralisoinnin siten että nykysaksassa kaikki miehet ovat *Herr* (146) sekä herruuden ja kurin yhteyden (159). Aarnio mainitsee Weberin erottelun ”politiikasta elävän” ja ”politiikalle elävän” tyyppin välillä puhuessaan puoluepoliitikkojen ammattimaistumisesta (450). Palonen käsittelee

Weberin politiikkakäsityksen eri puolia, kuten mahdollittoman tavoittelua parhaan mahdollisen saavuttamiseksi (476), ammattipoliitikkoja osana länsimaista erityistietä (487), vallan *Chance*-luonnetta ja sen mukaista politiikan ”pelivaraa” vastakohtana byrokraatisoitumiselle (500) sekä näiden esiintymistä suomalaisessa keskustelussa, kuten Janssonin teksteissä ja em. Rantalan artikkelissa. Kirjan päätösartikkelissa hän lisäksi ottaa esiin Weberin tilapäispoliitikon käsitteen ”kansalaisen” poliittisena ulottuvuutena (583-584).

Suomalaisen politiikan tutkimuksen kaanoniin voi lukea myös muuttaman oppikirjan, joita on käytetty mm. pääsykokeissa eri yliopistoissa. Jan-Magnus Janssonin *Politikens teori* (1969) on teoreettisesti kunnianhimoinen teos, joka ilmestyi Aira Kalelan kääntämänä suomeksi nimellä *Politiikan teoria* (2. painos vuodelta 1971), käsitteellisessä mielessä v. 1985 uudistettu painos ei liene tuonut juuri uutta. Erkki Berndtsonin *Politiikka tieteenä* (1992) sekä Heikki Paloheimon ja Matti Wibergerin *Politiikan perusteet* (1996) paljolti korvasivat Janssonin teoksen. Sen sijaan kansainvälisen politiikan oppikirjoissa Weber näyttää jäävän tuntemattomaksi.

Laajin opiskelijoille suuntautuva esitys Max Weberin ajattelusta sisältyy Kyösti Pekosen kirjoittamaan ”Max Weber”-artikkeliin Jukka Kanervan toimittamassa teoksessa *Politiikan teorian moderneja klassikoita* (1989). Artikkelissaan Pekonen etsii vastausta modernin politiikan ongelmaan: ”mistä politiikassa on kysymys, mihin politiikkaa tarvitaan ja mikä merkitys politiikalla on pitkälle järjestäytyneessä yhteiskunnassa” (mt., 174). Laajempi kysymys liittyy Pekosen tulkinnassa Weberin pessimistiseen näkemykseen länsimaisesta sivistyksestä kotiloitumisesta rauhahäkiksi. Yhteiskunnallistuminen on johtanut erilaisten riippuvuusmuotojen kehittymiseen. Nämä ovat erilaisia yhteiskunnallisia voimia ja mahteja, jotka ovat persoonattomia, luoden eriasteisia automaattisuuden asteita, sitovuuksia ja ulottuvuuksia.

Jan-Magnus Janssonin väitöskirja *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av rättsfilosofiska åskådning* (1950) on tänäänkin arvioituna suomalaisen politiikan tutkimuksen merkittävimpiä teoksia. Teos sisältää lyhyen itsenäisen jakson Weberin valtiokäsitteestä ja Kelsenin siihen kohdistamasta kritiikistä (165-172). Janssonin oma kanta näyttäytyy pikemminkin Weberin käsitystä vastaavana: ”Max Webers teori, enligt vilken staten

består i den 'chans' som föreligger för att en viss rättsordning genom organiserad 'stab' av personer skall realiserats i ett samhälle, är den mest tillfredställande förklaring av staten i sociologisk mening" (172). Työnsä lopussa Jansson myös korostaa Weberiä siteeraten ideaalittyyppisen metodin merkitystä humanistisille tieteille (309-310).

Janssonin *Politikens teori*-teoksen parempi ymmärtäminen edellyttää sen sitomista hänen väitöskirjansa perspektiiviin. Weberiläinen viritys sisältyy lukuisien opiskelijain muistamaan "politiikan määritelmään", "styrandet av organiserade mänskliga grupper" (*Politikens teori*, 35), suomeksi "organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista" (s. 38). Suoraan Weberiin Jansson viittaa puhuessaan valtion määrittämisestä legitiimin väkivallan monopolin kautta (37-38, suom. 40-41). Weberiin vetoaa myös hänen tekemänsä ero avoimesti poliittisten eli julkisten ja "poliittisesti orientoituneiden" voimien, kuten puolueiden, välillä, joiden määritelmää Jansson myös lainaa suoraan Weberiltä (42-43, suom. 46-47). Lisäksi hän viittaa Weberin legitiimisyden käsitteeseen ja käsittelee tarkemmin karismaattista legitiimisyttä (116, 119-120, suom. 126, 130). Lukijat voivat huomata kuinka Jansson on omakohtaisesti paneutunut Weberin tuotantoon, analysoi sitä itsenäisesti ja siteeraa sitä suoraan saksankielisestä alkutekstistä.

Myös Erkki Berndtson *Politiikka tieteenä*-kirjassa (1992) siteeraa "saksalaista yhteiskuntatieteilijä Max Weberiä" puhuessaan vallan legitiimisydestä (33) sekä valtion määritelmästä. Hänen suomennoksensa mukaan "Weber itse ymmärsi valtion ihmisyhteisönä, joka (onnistuneesti) vaatii itselleen fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopolia tietyllä alueella". Berndtson käyttää Gerthin ja Millsin editiota *From Max Weber*. Weber-tutkijat ovat myöhemmin kritikoineet editiota ja sen sisältämiä käännöksiä (vrt. Borchert 2007). *Chance*-käsitteen merkityksen harhaanjohtava muuntuminen 'onnistumiseksi' nojannee tähän editioon.

Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg viittaavat *Politiikan perusteet*-teoksen (1996) hakemiston mukaan Weberiin 13 sivulla. Molemmat ovat epäilemättä lukeneet Weberiä saksaksi ja viittaavat teokseen nimellä *Wirtschaft und Gesellschaft*, vaikka kirjallisuusluettelossa esiintyy vain Rothin ja Wittichin editio *Economy and Society*. Weberin mainitaan määritellen valtion vallan avulla (51), joka Marxista poiketen korosti "valtaeliittien keskinäistä kilpailua" ja jonka valtion määritelmä esitetään hieman

Berndtsonia laajemmin mutta tämän tavoin ”onnistuneesti”-sanaa käyttäen (88-89). Lähdeä mainitsematta Weberin v. 1917 äänioikeuskirjaan *Wahlrecht und Demokratie in Deutschland* viitaten tekijät siteeraavat Weberin näkemystä, että ”valta keskittyy aina harvoille. Mutta ... harvainvalta on edustuksellisessa demokratiassa paremmin kontrolloitavissa kuin välittömässä demokratiassa” (159).

Paloheimo ja Wiberg korostavat, Weberin v. 1918 pamfletin *Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland* mukaisesti: ”Byrokraatialla on aina tiedollinen ylivertauisuus omalla alallaan muihin ihmisiin verrattuna. Byrokratia on hallitsemista tiedon avulla” (176). Mutta kun Weber tässä yhteydessä korostaa parlamentin retorisia välineitä byrokraatian tiedollisen vallan kontrolloimiseksi, tekijät viittaavat markkinoihin ja kilpaileviin byrokraatioihin. Lisäksi he pelkistävät Weberin *Wirtschaft und Gesellschaftissa* esittämät byrokraattisen hallinnon tunnusmerkit luetteloksi (273-274). Samoin he mainitsevat byrokraatin ja poliitikon ideaalityyppien vastakohtan (349-350), mutta korostaen että ”byrokraateilla on runsaasti voimavaroja, myös poliitikkoja vastaan” (350).

Kun Jansson erittelee Weberin käsitteitä ja niiden käyttökelpoisuutta politologisessa tutkimuksessa Paloheimon ja Wiberg pikemminkin soveltavat Weberiä omiin, ajankohtaiseen politiikkaan ja sen tutkimukseen suuntautuneisiin tavoitteisiin. Tässä yhteydessä Weberin nimiin luetaan käsitteitä, jotka on aktualisoitu vasta myöhemmässä tutkimuksessa, kuten ”eliittien kilpailu”, joita hän tuskin sellaisenaan olisi allekirjoittanut. Byrokraatian ja politiikon vastakohtaisuudesta katoaa Weberin huoli byrokraatisoitumisesta maailmanhistoriallisena tendenssinä sekä Weberin byrokraatian parlamentaarisen kontrollin yhteys Weberin objektiivisuusartikkelin (Die ”Objektivität” sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis, 1904, sisältyy kokoelmaan *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 1973) sisältämään käsitykseen debatista tiedon edellytyksenä.

Weber *Politiikka*-lehdessä 1959-2016

KP kävi nopeasti läpi omasta hyllystä löytyneet *Politiikka*-lehden numerot sen ensimmäisestä ilmestymisvuodesta 1959 alkaen. Kokoelmasta

puuttui muutama vuosikerta 1970-luvulta, ja joitakin muita irrallisia numeroita oli kadonnut. Tämä aineisto on kuitenkin riittävä antamaan yleiskuvaa siitä, miten suomalaiset politologit tuntevat Weberiä, miten häneen viitataan ja miten häntä luetaan. Tosin lehteen kirjoitti etenkin alkuvuosina suuri osa muitakin kuin valtio-opin tieteenalan ammattilaisia, ja myöhemminkin on esimerkiksi gradujen pohjalta kirjoitettu artikkeleja tai katsauksia, joiden kirjoittajat eivät ole tulleet ainakaan pysyvämmin tieteenalan palkkalistoille.

Karkeakin perehtyminen nostaa esiin muutamia huomionarvoisia piirteitä ja trendejä. Viimeistään 1930-luvulla syntynyt professorikunnasta merkittävä osa – Olavi Borg, Ilkka Heiskanen, Jan-Magnus Jansson, Martti Noponen, Jaakko Nousiainen – käsittelee Weberiä tieteenalan klassikkona, kun taas ahtaammin empiiriset tutkijat – Tuomo Martikainen, Pertti Pesonen, Tatu Vanhanen – eivät lainkaan viittaa Weberiin tai yleensä klassikoihin. 1940-luvun jälkipuoliskolla syntyneet – Erkki Berndtson, Sakari Hänninen, Heikki Paloheimo, Kari Palonen, Kyösti Pekonen, Jan Sundberg, Ilmari Susiluoto, Raimo Väyrynen – viittaavat Weberiin enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Sama koskee 1950-luvulla syntyneitä – Pertti Ahonen, Niilo Kauppi, Pertti Lappalainen, Tuija Parvikko, Matti Wiberg. Nuoremmissa ikäpolvissa, jotka tällä hetkellä muodostavat valtaosan alan professorikuntaa, Weber-viittaukset ovat ainakin *Politiikan* artikkelien perusteella erittäin harvinaisia.

Politiikan sisältöä vastaavalla karkeudella tarkastellen näyttää ilmeiseltä, että Weberiin on viitattu selvästi eniten 1980- ja 1990-luvuilla. Sen jälkeen häneen viittaaminen on muuttunut enemmän spesialistien asiaksi. Yhteys Weberiin on ohentunut.

Siinä miten Weberistä puhutaan on tietysti huomattavia eroja. Monesti Weber mainitaan ohimennen, esimerkiksi klassikkoja luettellessa, toisissa kirjoituksissa viitataan hänen näkemyksiinsä ikään kuin yleisesti tunnettuina, mutta tarkemmin erittelemättä. Näihin ei kannata kiinnittää enempää huomiota.

Mielenkiintoisempia ovat artikkelit, jossa Weber nostetaan esiin kirjoittajan oman teeman kannalta. Hän voi näyttäytyä klassikkona joka on käsitelty aiheetta tai luonut käsitteitä, joita myöhempikin tutkimus käyttää, tai kritiikin kohteena, jonka näkemykset myöhempi tutkimus on ohittanut tai tutkijan oman kritiikin kohteena. Edellisistä poiketen

näissä viitteissä ainakin mainitaan myös ne Weberin kirjoitukset, joita käsitellään, toisinaan myös hänen omia formulointejaan esitellen. Suurin osa *Politiikan* Weberiin viittaavista artikkeleista kuuluu tähän ryhmään.

Toisissa artikkeleissa taas kirjoittaja itse eksplisiittisesti käsittelee Weberin tutkimuksista esiin nousseita teemoja tai käsitteitä sekä analysoi tässä tarkoituksessa suhteellisen tarkasti hänen tekstejään. Tällä tasolla kirjoittajalta edellytetään jo varsin hyvää perehtymistä Weberin kirjoituksiin, niiden taustaan, julkaisuhistoriaan ja käsitteiden käännöksiin.

Politiikassakin julkaistu muutama kirjoitus, joita voi kutsua Weber-tutkimuksiksi. Niissä ei olla kiinnostunut teemasta tai käsitteestä sinänsä, vaan siitä mitä ja miten Weber siitä on kirjoittanut, tekstikompleksista nimeltä Max Weber. Sekä Weberin kirjoitukset että kirjoittajan tulkinnot niistä liittyvät akateemisiin debatteihin, joihin tekijä osallistuu siis tulkitsemalla Weberin tekstejä. Tämä kaikki liittyy myös jo mainittuun kansainvälisen Weber-tutkimuksen professionalisoitumiseen, jossa uudet editiot ja käännökset sekä Weberin vähemmän tunnettujen tekstien, kirjeenvaihdon ja luentojen julkaiseminen osaltaan muokkaavat vakiintunutta kuvaa Weberistä.

Seuraavassa suomalaisen valtio-opin tapoja puhua Max Weberistä käsitellään näiden kolmen kirjoitusryhmän perusteella. Voi puhua Weberistä viittauskohteena, debatin agendan asettajana sekä analysoitavana tekstinä, ymmärtäen että näiden väliset rajat ovat usein suhteellisia. Seuraavassa tuodaan esiin muutama esimerkki kustakin niistä *Politiikassa* eri vuosikymmenillä.

Viittauksia Weberiin

Weberin temaattista relevanssia korostaa mm. Martti Noponen artikkelissaan ”Poliittinen toiminta sosiaalisen kohoamisen väylänä”, jossa hän kirjoittaa ”mm. Max Weber korosti virkamiehen paremmin soveltuvan porvarillisten puolueiden ehdokkaaksi kuin ammattipoliitikon” (*Politiikka*, 4, 1964, 240). Noponen viittaa *Wirtschaft und Gesellschaftin* v. 1956 editioon, johon Winckelmann on lisännyt katkelmia Weberin v. 1918 parlamenttipamfletista.

Kirjoituksessaan ”Suomalaisen politiikan tutkimuksen juuria: Rafael

Karsten politiikan antropologina” Ilmari Susiluoto analysoi Karstenin *Inkavaltio*-teosta. Hän kirjoittaa ”Tämä siirtymä liittää Karstenin ajatuksia Max Weberin uskonnon sosiologiaan, erityisesti Weberin Kiinan uskontoa ja yhteiskuntajärjestelmää käsitteleviin kirjoituksiin” (*Politiikka* 1/1976, 21). Susiluoto viittaa englanninkieliseen editioon *The Sociology of Religion*, alun perin nuo Weberin kirjoitukset julkaisi hänen leskensä Marianne Weber otsikolla *Konfuzianismus und Taoismus*.

Ilkka Heiskanen, joka oli tuonaikaisen käytännön mukaisesti sekä työn ohjaaja että vastaväittäjä, siteeraa arviossaan Sakari Hännisen väitöskirjasta pitkään Weberin *Roscher und Knies*-artikkelin englanninnosta. Heiskanen viittaa erityisesti Weberin tekemään ajatuskokeseen siitä, miten käsitteiden ja todellisuuden välinen *hiatus irrationalis* voitaisiin ylittää Hegelin lähtökohdista käsin, joita Weber ei siis itse allekirjoita. Heiskanen mukaan ”Hännisen pitkä ‘Hegel – Marx – marxilaiset’ -johdanto on nähtävä tämän lainauksen taustaa vasten” (*Politiikka* 3, 1982, 259-260). (Heiskanen Weber-luennasta yleisemmin ks. Ahosen ja Palosen artikkelit teoksessa Ahonen, Hänninen ja Palonen toim. 2010).

Sakari Hänninen viittaa itse samaan problematiikkaan artikkelissaan ”Vertailun demokraattisesta kielestä”, jossa hän myös sitoo Weberin ideaalityypin käsitteen edustuksen demokratian mahdollisuuksien pohdintaan (*Politiikka*, 1, 1986, 17-20). Weber on vahvasti läsnä muissakin Hännisen 1980-luvulla *Politiikassa* julkaisemissa teksteissä (”Valtio, ystävä vai vihollinen”, 2/1986; ”Poliittinen tilanne ja hegemonia Suomessa”, 1/1987).

Pekka Korhonen lukee Weberin v. 1992 nimellä *Kaupunki* suomenne- tun esseen Edward Saidin termillä ”orientalistiksi” kirjoituksessaan ”Kaukolännen orientalismin ja Kaukoidän oksidentalismi”. ”Weber opettaa vertailevan lähestymistavan perusteet. Mikäli hän olisi keskittynyt kirjoittamaan kaupungin kehityksestä Euroopassa, ei teos sisältäisi orientalistisia ongelmia, mutta koska hän systemaattisesti poimii hajanaisia esimerkkejä muun muassa faaraoiden Egyptistä, 1000-luvun Japanista ja 1900-luvun alun Venäjältä, teos on tyypillinen oksidentalismien tuote, jossa Eurooppa esitetään lakkaamatta kehittyvänä ja Aasia kehitykseen kykenemättömänä” (*Politiikka* 3/1996, 161-162). Weberologin (KP) vastaväite on, että Weber ei suinkaan käytä evolutionistista kieltä (vrt. ”Der Sinn der ‘Wertfreiheit’, 512-540).

Iisa Räsänen analysoi Suomen v. 1918 hallitusmuotokiistan käsitteistöä artikkelissa ”Järjestystä vai itsehallintoa” (*Politiikka* 4/1998). Monarkistien käsityksiä referoidessaan hän tekee käsitteellisen välihuomautuksen: ”Harvainvallassa on mukana vallanjaon, valtataistelun ja eri valtaryhmittymien mahdollisuus, weberiläinen *Machtanteil* ja *Machtverteilung* (Weber 1989, 506). Valta ei olekaan suvereenia ylintä johtajuutta, sitä ei monopolisoi kukaan, vaan vallalle ovat tyypillisiä useat agentit. Tällaista valtaa ei nähdä teleologisen järjestyksen takaajana, vaan se tuo konflikteja ja arvaamattomuutta”. Viitaten monarkisteihin Räsänen jatkaa: ”Tällainen valta siis tuomitaan jyrkästi” (ma., 267). Weber-viittaus kohdistuu siis *Politik als Berufin Gesammelte politische Schriften*-kokoelmassa.

Ruotsiksi kirjoittavien kollegojen keskuudessa Weber-viittaukset ovat Janssonin jälkeen olleet harvinaisia. Poikkeuksena maininnan arvoinen on Jan Sundbergin ja Susanna Sindan kirjoitus ”Riksdagsarbetet ett yrke eller ett förtroendeuppdrag”, jossa he kirjoittavat: ”Max Weber hörde till de pionjärer som i ett tidigt skede förutsåg att ett effektivt riksdagsarbete i första hand handlar om att utveckla ledamöterna till en professionell kår. Enligt hans definition av en professionell ledamot är det en person som inte jobbar deltid utan riksdagsarbetet är ett heltidsjobb. För detta ändamål behövs ett kontor, assisterande personal och tillgång till information. Den professionella parlamentarikern kan leva av politiken eller för politiken. Det är endast i det senare fallet att han kan bli en politiker av stora mått” (*Politiikka*, 4/2003, 286-287). Tekijät viittaavat Rothin ja Wittichin *Economy and Society*-editioon sisällytettyyn Weberin v. 1918 parlamenttipamflettiin.

Weberin teemat ja käsitteet *Politiikassa*

Politiikka-lehden ensimmäisessä numerossa vuonna 1959 kirjoittaa Jorma Aaltonen, joka ei koskaan kuulunut tieteenalan ammattilaisiin, periweberiläisellä otsikolla ”Karismaattiset ja byrokraattiset johtajat”. Kirjoittaja korostaa vastakohdan ideaalittyyppistä luonnetta ja kirjoittaa: ”Ideaalityypin käsite ei ole todellisuuden kuvaamista, mutta se tarjoaa kuvaukselle yksiselitteisen ilmaisukeynin. Tällaisen luokittelun keksijänä pidetään saksalaista sosiologia Max Weberiä” (*Politiikka* 1/1959, 16). Tekijä

viittaa tässä Weberin *Wissenschaftslehre*-kokoelman alkuperäiseen v. 1922 editioon ja siihen sisältyvään objektiivisuusartikkeliin. Weber olisi tuskin nimittänyt itseään ”keksijäksi”, kun kaikki käsitteet ovat konstruktioita.

Aaltonen viittaa artikkelissa edelleen Weberin ”kolmen vallan lajin” typologiaan (16-17), kääntäen siis *Herrschaftin* vallaksi. sekä esittelee suhteellisen laajasti Weberin karismaattisen ja byrokraattisen – siis rationaalisi-legalisen – herruuden tyyppejä. Hän katsoo, että ”Weberin käsityksen mukaan historiallinen kehitys merkitsee karismaattisen ja byrokraattisen johdon vuorottelua” (ma., 19). Tekijä siteeraa Weberin postuumisti julkaistua artikkelia ”Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft” jälleen alkuperäisestä julkaisupaikasta, *Preußische Jahrbücher*-lehdessä vuodelta 1922. Pääasia artikkelissa on tuon käsitteparin soveltaminen ”reaalimaailmaan”, osin myöhempien tutkijoiden (Gouldner, de Grazia, Laski) ”Weberia täydentävien” tulkintojen välityksellä. Tämän tulkinnassa Aaltonen palaa vielä Weberiin mainitessaan kuinka ”karismaattisen johtajan esiintyminen keskeyttää yhteiskunnan rationalisoinnin yhä pitemmälle; se ei kuitenkaan pysäytä sitä, ja karismaattinen johtaja näyttää joutuvan vetäytymään yhä enemmän syrjään byrokraatin tieltä” (25). Tässä tekijä ei kuitenkaan mainitse Weberin kirjoituksia, kuten v. 1918 parlamenttipamflettia, jossa Weber nimenomaan etsii poliitikoista vastavoimia bykrokratisoitumisen tendenssille.

Lisäksi Aaltonen mainitsee sen, että ”[k]äskijä on byrokraattian puitteissa Weberin käyttämän nimityksen mukaan ’esimies’ eikä johtaja” (26). Hän viittaa jälleen ”Drei reinen Typen”-artikkeliin, jossa Weberin oma termi on siis ”der Vorgesetzte” (ks. *Wissenschaftslehre*, mt., 476), Kautta linja tekijä käyttää Weberia – muiden lähteiden ohella – tulkitsemaan sitä mitä nuo kaksi johtajatyyppeä ja niiden välinen ero tarkoittavat, ei analysoimaan Weberin tulkintaa siitä, hänen formulointejaan ja eri yhteyksissä esittämiensä näkemysten vivahteita.

Esimerkkinä Weberin teemojen suhteellisen yksityiskohtaisesta kehitelystä oman tutkimuksensa tarkoitukseen voi mainita Pertti Ahosen Tampereen finanssihallinnon professuurin virkaanastujaisuennosta laajennettu kirjoitus ”Legaalista taloudelliseen rationaalisuuteen politiikassa, hallinnossa ja finanssihallinnossa” (*Politiikka* 2/1991). Ahosen lähtökohta on, että ”muuan tie talouden ja politiikan vuorovaikutuksen kysymyksiin kulkee Max Weberin kautta” (116). Käsiteltyään erilaisia

tematiikkaan liittyviä vaihtoehtoja tekijä kirjoittaa lopussa: ”Sen verran weberiläisenä pysyttelen, etten ota kantaa siihen, mitkä näistä tarkoitusteristä ja millaisina yhdistelminä olisivat suotavimpia” (125). Toisin sanoen Ahonen ei ryhdy ”ruhtinaan neuvonantajaksi” vaan pitää kiinni Weberin arvovapausteestistä siinä mielessä, että jättää kysymykset poliittisen kamppailun kohteiksi.

Weberin käsitteistön itsenäiseen käyttöön voi myös lukea Tuija Parvikon suomenkielinen kiteytys väitöskirjansa – *The Responsibility of the Pariah*. Jyväskylän yliopisto 1996 – johtojatuksista otsikolla ”Osavastuun kiertämättämyys: Paarian politiikka Hannah Arendtilla” (*Politiikka* 3, 1996). Parvikko käsittelee Weberin *Das antike Judentum*-teoksessa esittämää teesiä juutalaisista paariakansana. Parvikon parafraasin mukaan ”Paariamentali-teetti sulki pois mahdollisuuden pyrkiä asennoitumaan ryhmän alistaiseen asemaan poliittisesti: juutalaiset kieltäytyivät tunnustamasta osavastuutaan omasta poliittisesta kohtalostaan ja pidättäytyivät avoimesta kapinasta alistettua tilannettaan vastaan. Arendt omaksui Weberiltä sekä yleisen tulkinnan juutalaisista paariakansana että tulkinnan juutalaisen paariatilanteen kaksiulotteisuudesta, ulkoisen ja sisäisen segregaatian yhteenkietoutuneisuudesta” (177-178). Toisin sanoen Parvikko tutkiessaan Arendtin tuotantoa on jäljittänyt Weberin kirjoituksen yhdeksi sen lähteeksi, ja tämän vuoksi hän on perehtynyt tarkemmin myös Weberin tekstiin.

Aaltosen v. 1959 artikkeliin on kiintoisaa verrata Kyösti Pekosen kahta 1990-luvun tekstiä samasta teemasta: ”Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena?” (*Politiikka* 3/1990) ja ”Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana” (*Politiikka* 2/1996, vrt. myös edellä esitetty analyysi Pekosen artikkelista ”Max Weber” teoksessa *Politiikan teorian moderneja klassikkoja*). Erot Aaltosen kirjoitukseen ovat esitystavassa ja ongelmanasettelussa. Edellisen artikkelin kysymyksenasettelu ei olisi ollut käytännössä mahdollinen 1950-luvun lopulla. ”Seuraavassa tarkastelen lähinnä kolmea kysymystä: minkälaisesta politiikasta Weberin hahmottamassa karismaattisessa politiikassa on kyse; missä mielessä siinä on kyse ilmiöstä, jolla on ajankohtaista merkitystä eli demokratian demokratisoinnista, ja kolmanneksi sitten: miten weberiläinen karismaattisen politiikan idea suhtautuu suomalaiseen karismaattisen johtajan kaipuuseen. Vastauksena viimeksi mainittuun kysymykseen yritän perustella väitettä: huonosti.” (*Politiikka* 3/90, 157).

Pekonen nostaa esiin ”Drei reinen Typen”-artikkelin keskeisen käsitteen, johon Aaltonen ei kuitenkaan viittaa, nimittäin ”karisman antiautoritaarisuuden”. Sillä Weber ”tarkoitti karismaattisen johtajan riippuvuutta äänestäjien antamasta suostumuksesta perustuslaillisen järjestyksen ja perustuslaillisen poliittisen tilanteen ollessa voimassa” (ma., 162). Toisin sanoen Pekonen tekee selväksi, että karisma ei ole henkilön ominaisuus, vaan sen ylläpito riippuu hyväksynnästä vaaleissa, ja sellaisena jokainen vaali on myös riski karismaattisille johtajille.

Vuoden 1996 artikkelin otsikossa näkyy tähän ideaan sisältyvä perspektiivin muutos: Pekonen puhuu ”karisman retoriikasta”, mikä ei olisi 1950-luvun lopulla tullut kuuloonkaan. Hän tulkitsee Weberin kolmea legitimiysperiaatetta siten, että niissä ”on kyse retorisesti tuotetusta legitimiydestä vedottaessa milloin lakeihin, perinteisiin tai henkilön poikkeuksellisiin kykyihin toimintaa oikeuttavina periaatteina” (*Politiikka* 2/1996, 100). Jälleen korostuu antiautoritaarisen karisman erikoisuus: ”legitiimiyden riippuminen yleisön hyväksynnästä tekee legitimiydestä antiautoritaarisessa karismassa kauttaaltaan retorista; vain autoritaarinen karisma voi perustaa toimintansa dialogittomaan fyysisen tai muun pakon pelkoon” (ma., 101).

Kuvaavaa on myös Weberin rinnalle tuotujen teoreetikkojen tyyppin muutos: Pekonen vetoaa ranskalaisiin filosofiin, Jean-François Lyotardiin ja Paul Ricœurin. Toisaalta Pekonen käyttää niin heidän kuin Weberinkin suhteen käännoksiä, ja vaikka hän viittaaakin Weber-tutkijoihin, kuten David Beethamiin ja Wolfgang Mommseniin, hän ei käy varsinaista lähde- tai tekstikriittistä keskustelua käännoksistä ja editioita eikä viittaa 1980-luvun alusta käynnistyneeseen *Max-Weber-Gesamtausgabeen*. Mutta Kyösti Pekonen käyttää sitä mitä voi kutsua weberiläiseksi poliittiseksi mielikuvitukseksi.

Esimerkki weberologisesta tutkimuksesta

Edellä esitettyjen kriteerien mukaista Weber-tutkimusta esiintyy Poliitiikan vuosikerroissa lähinnä vain Kari Palosen kirjoituksissa, joissa toki myös mainitut kaksi muuta tapaa viitata Weberiin korostuvat. Teemme tässä jälkikäteisen analyysin Palosen 24 vuotta sitten julkaistusta ensimmäisestä

mäisestä ”weberologisesta” artikkelista ”Kaupunki politiikan paikana. Max Weberin kaupunkiessee politologian klassikkona” (*Politiikka* 4/1993). Se on Kari Palosen ensimmäinen suomeksi ilmestynyt Weber-tutkimus, joka nojaa vuoden tutkimusperiodiin nyttemmin poistetulla ”varttuneen tieteenharjoittajan apurahalla” Frankfurtissa 1992/1993. Muodoltaan se on Tapani Hietaniemen Weberin *Kaupunki*-esseen suomennoksen kirja-arvostelu, jonka *Politiikan* toimitus sijoitti katsausosastoon. Kun tekijä on paljolti unohtanut sen, mitä tuo kirjoitus sisältää, sitä voi arvioida riittäväällä *Verfremdungseffektillä*.

Kirjoituksen tavoite ei ole siis tehdä ”kaupunkitutkimusta” tai arvioida Weberin merkitystä tuolle alalle, vaan analysoida Weberin postuumisti v. 1921 julkaistun esseen käsitystä kaupungista poliittisena käsitteenä. Tässä mielessä essee kiinnittää huomiota Weberin tekstin kontekstiin, siis ajoitukseen ja suhteutukseen Weberin aikaisempiin ja myöhempisiin kirjoituksiin.

Weberin käsitteiden historiallisesta analyysistä tekstissä nousee esiin antiikin poliksen ja keskiajan kaupunkien toiminta ”poliittisina” vasta-voimina ”despoottisille” imperiumeille, kreikankielistä vastakohtaparia käyttäen (ma., 275-276). Weberin mukaan antiikin polikseen ihmiset olivat pakollisesti *homines politici* ja sellaisinaan yhteisölleen alistettuja, keskiajan *homines oeconomici* tarjosivat lähtökohdan vapaaehtoiselle poliittiselle toiminnalle, johon myöhempi parlamentaarinen kulttuuri nojaa (ma., 280-281). Kirjoituksessa nousee esiin se, miten ”poliittisen ja despoottisen” vastakohta ilmenee Weberillä yhteytenä ”republikanistiseen” poliittiseen kieleen (ma. 276-277) sekä koko hänen ajattelulle keskeiseen byrokraatian ja politiikan vastakohtaan, sellaisena kun se oli näyttäytynyt esimerkiksi Weberin v. 1906 Venäjä-kirjoituksissa (ma. 277-280). Tekstissä spekuloidaan tähän liittyen myös Weberin myöhemmin *Politik als Berufissa* esittämällä tilapäispoliitikon (*Gelegenheitspolitiker*) käsitteellä ja siihen liittyvällä toiminnan politisoitien mahdollisuuksilla (ma. 280-281).

Kirjoituksen genreä voisi luonnehtia käsitehistorialliseksi luennaksi, joka kohdistuu sekä Weberin tekstiin ja muihin kirjoituksiin että politiikan käsitteen historiaan ja Weberin kontribuutioon siihen. Se pelaa tavallaan jännitteellä aikalaistoimijain, Weberin oman, kirjoitusajankohdan politiikan ja poliittisen käsittämisen eroilla sekä kirjoittajan tulkin-

noilla näistä. Lukijalle annetaan näistä viitteitä mutta niitä ei, genreen ja julkaisukontekstiin liittyen, ryhdytä tarkemmin selittämään.

Lopuksi

Max Weberin vastaanotto suomalaisessa valtio-opissa on sitten 1960 – luvun välittynyt paljolti amerikkalaisten sosiologien käännosten kautta. Ajan myötä yhteys Weberin alkuperäisteksteihin ja –tulkintoihin on ohentunut. Englanninkielinen politiikan tutkimus on ottanut tieteelliseksi mallikseen taloustieteen, sillä seurauksella että yhteiskuntatieteellisten klassikkojen asema on heikentynyt. Ne tunnetaan pakollisten johdantokurssien pakollisena luettavana, mutta yhteys tutkimukseen on heikentynyt. Vaarana on, että yhteys tieteenalaa muokkaaviin peruskäsitteisiin unohtuu. Samalla politiikan tutkimuksen spesifisyys suhteessa sosiologiaan ja taloustieteeseen hämärtyy.

Weber-editiot ja niihin nojaava uudempi tutkimus mahdollistavat hänen vähemmän tunnettujen kirjoitustensa, luentojensa ja kirjeenvaihtonsa huomioon ottamisen Weberin ajattelun tulkinnassa sekä problematisoivat hänen käsitteidensä kääntämisen. Tämän perusteella voi kiistää sovinnaisia tulkintoja analysoimalla sekä ajattelun kontekstia että kirjoituksen sisältämiä retorisia siirtoja suhteessa siihen. Weber-tulkinnan muutos ei kuitenkaan ole kunnolla siirtynyt laajempaan akateemiseen Weber-tuntemukseen tai aktivoinut nykyajan politiikan weberiläistä luentaa.

Kirjallisuusluettelo

- Ahonen, P., S. Hänninen ja K. Palonen (toim.) (2010). *Fortunae rota volvitur. Studies on the writings and other work of Ilkka Heiskanen, Professor Emeritus of Political Science at the University of Helsinki, on the occasion of his 75th birthday 23 December 2010*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys.
- Berndtson, E. (1992). *Politiikka tieteenä*. Helsinki: Gaudeamus
- Borchert, J. (2007). “From Politik als Beruf” to “Politics as a Vocation”: The translation, transformation and reception of Max Weber’s Lecture, *Contributions to the History of Concepts* 3, 40–70.
- Hyvärinen, M., J. Kurunmäki, K. Palonen, T. Pulkkinen, H. Stenius (toim.)

- (2003). *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Jansson, J.-M. (1950). *Hans Kelsens statsteori mot bakgrunden av rättsfilosofiska åskådning*. Helsingfors: Finska Vetenskapsocietet.
- Jansson, J.-M. (1969). *Politikens teori*. Borgå: Söderströms.
- Jansson, J.-M. (1971). *Politiikan teoria*, suom. Aira Kalela. Helsinki: Tammi.
- Kanerva, J. (toim.) (1989). *Politiikan tutkimuksen moderneja klassikkoja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Paloheimo, H. ja Wiberg, M. (1996). *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Valtiotieteiden käsikirja I-IV. (1921-1924)*. Helsinki: Tietosanakirja.
- Weber, M (1903/06 [1973]). 'Roscher und Knies und die logischen Probleme der historischen Nationalökonomie', Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann, Tübingen: Mohr 1–145.
- Weber, M. (1904 [1973]). Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann, Tübingen: Mohr, 146–214
- Weber, M. (1917a [1973]). Der Sinn der "Wertfreiheit" in soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 489-540.
- Weber, M. (1917b [1988]). Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe II/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. (1918 [1988]). Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, M. (1919a [1994]). Politik als Beruf. In *Max-Weber-Studienausgabe* Tübingen: Mohr. 1/17, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen, 35-88. Tübingen: Mohr. Myös teoksessa [1989] *Gesammelte Politische Schriften*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 505-560.
- Weber, M. (1919b [1994]). Wissenschaft als Beruf. In *Max-Weber-Studienausgabe* 1/17, toim. Wolfgang Schluchter ja Wolfgang J. Mommsen, 1-33. Tübingen: Mohr.
- Weber, M. (1920 [1988]). Konfuzianismus und Taoismus. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I*, toim. Marianne Weber. Tübingen: Mohr, 276-536.
- Weber, M. (1921 [1988]). Das antike Judentum. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie III*; toim. Marianne Weber. Tübingen: Mohr.
- Weber, M. (1922a [1973]). Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft. Teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr, 475-488.

- Weber, M. (1922b [1980]). *Wirtschaft und Gesellschaft*, toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr
- Weber, M. (1946). *From Max Weber. Essays in Sociology*, toim. H.-H. Gerth ja C. Wright Mills. New York: Oxford University Press.
- Weber, M. (1963). *The Sociology of Religion*, engl. Efraim Fischhoff. London: Methuen.
- Weber, M. (1976). *Roscher and Knies. The logical problem of historical economics*, engl. Guy Oakes. Glencoe: Free Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, engl. Guenther Roth ja Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Weber, M. (1992). *Kaupunki*, suom. Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Weber, M. (1994). *Briefe 1909-1910*, toim. M. Rainer Lepsius. Max-Weber-Gesamtausgabe II/6. Tübingen: Mohr.
- Yhteiskuntatieteiden käsikirja I-II. (1963-1964)*. Keuruu: Otava

Politiikka-lehden siteeratut artikkelit:

- Aaltonen, Jorma (1/1959, 15-29). Karismaattiset ja byrokraattiset johtajat.
- Noponen, Martti (4/1964, 235-245). Poliittinen toiminta sosiaalisen kohoamisen väylänä.
- Susiluoto, Ilmari (1/1976, 5-25). Suomalaisen politiikan tutkimuksen juuria: Rafael Karsten politiikan antropologina.
- Heiskanen, Ilkka (3, 1982, 275-261) Pitkä marssi valtioteoriaan ja sen yli.
- Hänninen, Sakari (1, 1986, 19-30) Vertailun demokraattisesta kielestä.
- Hänninen, Sakari (2/1986, 140-143) Valtio, ystävä vai vihollinen.
- Hänninen, Sakari (1/1987, 172-185) Poliittinen tilanne ja hegemonia Suomessa.
- Pekonen, Kyösti (3/1990, 157-166) Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena?
- Ahonen, Pertti (2/1991, 114-127) Legaalisesta taloudelliseen rationaalisuuteen politiikassa, hallinnossa ja finanssihallinnossa.
- Palonen, Kari (4/1993, 275-282) Kaupunki politiikan paikkana.
- Pekonen, Kyösti (2/1996, 98-110) ”Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana.
- Korhonen, Pekka (3/1996, 158-170) Kaukolännen orientalmi ja Kaukoidän oksidentalismi.
- Parvikko, Tuija (3/1996, 171-181) Osavastuun kiertämättämyys: Paarian politiikka Hannah Arendtilla.
- Räsänen, Iisa (4/1998, 263-272) Järjestyä vai itsehallintoa.
- Sundberg, Jan ja Susanna Sunda (4/2003, 285-300) Riksdagsarbetet ett yrke eller ett förtroendeuppdrag.

Niilo Kauppi

Huomioita Max Weberin asemasta Suomessa ja Ranskassa

Kari Palosen uusin Weber –kirja (Palonen 2017) on monessa suhteessa merkittävä tapahtuma. Ensiksi, se tarjoaa erilaista politologista pohdintaa englanninkieliseen Weberiä koskevaan tutkimukseen. Toiseksi, se monipuolistaa politologista tutkimusta, esittää jotakin eurooppalaista ja erilaista kuin mitä amerikkalaisvetoinen alan tutkimus tänä päivänä on. Tätä European Consortium for Political Research (ECPR) kirjan kustantajana on juuri halunnutkin jo silloin kun vastasin ECPR:n julkaisuista vuosina 2013-15. Sitä toivoisi, että Karin kirjan kaltaisia julkaisuja tulisi lisää. Mutta, ja valitettavasti, sain kuulla, että ECPR Press saatetaan lakkauttaa. Tällä kannalla olivat jo minun aikamani ne kollegat, jotka pitivät monografioita dinosauruksina, menneen ajan kuolevina merkkeinä. Karin kaltaiset LP –tutkijat ovat näytä kuolevia olioita, joita CD –tutkijat ovat korvaamassa, käyttäkseni Matti Apusen termejä (Luomaaho 2017). Tämä olisi mielestäni sääli, sillä tähän asti ECPR Press on onnistunut tuottamaan aika kilpailullisessa kontekstissa erinomaisia kirjoja. En usko, että kaupalliset kustantajat olisivat näitä välttämättä julkaisseet. Monografioiden lisäksi toinen keskeinen kehitystekijä on elekt-

roniset vertaisarviointijulkaisut, joita mm. ECPR itsekin suunnittelee tarjoavansa kaikille Standing Groupeille, ja jota SoPhi myös edustaa. Akateeminen kilpailu siirtyy verkkoon.

Miksi Weber? oli kysymys, josta pohdintani lähti liikkeelle. Eli miksi Weber on tärkeä, ei yleensä ottaen, se on jo annettu. Mutta tarkemmin ottaen sille mitä edustan eli yhteiskuntatieteitä. En varmastikaan ole ainoa, jolle Max Weber on aina ollut tärkeä innostuksen lähde. Enkä sano tätä sen takia että kirjan teema on Weber! Olen palannut Weberiin uudestaan ja uudestaan urani eri vaiheissa. Platonin dialogit, Nietzschen tekstit ja Bourdieun työt ovat toisia tekstejä joihin palaan uudestaan ja uudestaan. Nämä ovat minulle jatkuvan inspiraation lähteitä joista aina löytää jotakin uutta ja yllätyksellistä.

Mutta miksi Weber? Oikeastaan tähän on useita syitä. Mieleeni tulee Whiteheadin kommentti filosofiasta. Hänen mukaansa länsimainen filosofia on ollut noottien kirjoittelua Platonin filosofiaan (Whitehead 1979, 39). Saman voisi sanoa Weberistä yhteiskuntatieteissä. Tämä johtuu siitä, että Weber on Marxin ja Durkheimin ohella yhteiskuntatieteiden klasikoita, jotka ovat päässeet (muiden kautta tietenkin) määrittelemään sen, mitä nämä tieteet tutkivat ja miten asioita tulisi tutkia. Eli he ovat tavallaan päässeet määrittelemään pelin säännöt. Tämä tietysti edellyttää ajallisuuden mukaan ottamista. Weber kirjoitti aikana, jolloin yhteiskuntatieteitä ei varsinaisesti ollut olemassa. Hänen väitöskirjansa oli oikeushistoriaa, ja hän omana aikanaan tutki kaikenlaisia asioita: hän oli ensyklopedisti. Tässä suhteessa meidän nykyiset kategoriat kuten 'sosiologia' ovat retrospektiivisiä rationalisointeja.

Tämä asetelma myös johtaa siihen, että monet tekevät tänään Weberiä tietämättään. Eli saattaa huomata, että Weber oli jo kirjoittanut asiasta josta itse kirjoittaa tai jota itse ajattelee. Suhteeni Weberiin voidaan jakaa kolmeen episodiin kahdessa kontekstissa, Helsingin yliopistossa ja Pariisissa Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales:ssä.

Ensimmäinen Weberini

1980 –luvun ensimmäisellä puoliskolla tutustuin Weberiin osana opintojani Helsingin yliopistossa, jossa olin aloittanut opintoni pääaineenani

yleinen valtio-oppi ja sivuaineena käytännöllinen filosofia. Raimo Tuomelan ja Timo Airaksisen yhteisessä filosofian seminaarissa vuonna 1985 kirjoitin seminaarityön Max Weberin metodologiasta, otsikkona 'Rationaalisuuden ja ymmärtämisen suhteista Weberin työssä'. Kumpikaan seminaarin vetäjistä ei ollut erityisen perehtynyt Weberiin. Eikä aiheeni sointunut Tuomelan tai Airaksisen intressien kanssa. Tuomela oli juuri julkaissut kirjan yhteiskunnallisesta toiminnasta, mutta hyvin erilaisesta näkökulmasta (ks. Tuomela 1984) kun taas Airaksinen oli juuri palannut Jenkeistä ja oli kiinnostunut lähinnä etiikasta. Mutta he kuitenkin antoivat kaikkien kukkien kukkia. Esitelmäni koski Weberin ymmärtävän yhteiskuntatieteen periaatteita ja rationaalisuuden muotoja. Seminaarissa olivat myös paikalla Markku Lonkila ja Ilpo Helen, molemmat nykyään sosiologian professoreita, sekä edesmennyt Raino Ollila. Esitelmä oli jakautunut kahteen osaan: ymmärtävä lähestymistapa ja yhteiskunnallinen toiminta, ja keino-päämäärä-rationaalisuus ja arvorationaalisuus. Pysin esitelmässäni hahmottelemaan rationaalisuuden ja ymmärtämisen tyyppejä. *Contra* Tuomela näin rationaalisuuden olevan sidoksissa agenttien omalle toiminnalleen antamille merkityksille, eli pyrin monimutkaistamaan rationaalisuuden analyysiä. Ehkä tämä oli tyypillinen weberiläinen liike. Asiat ovat aina monimutkaisempia kuin miltä ne aluksi näyttävät. Lisäksi esitin, että Weber pyrki formuloimaan käsitteellisesti puhtaalla tavalla tyyppejä, joita yhteiskunnallinen toiminta suurin piirtein vastaa tai jotka muodostavat sen keskeiset elementit. Tämä oli suora lainaus paperistani.

Muuten Weber ei ollut siihen aikaan näkyvä sen enempiä filosofian kuin valtio-opin opinnoissa. Valtio-opissa oli turhankin empiristinen tulkinta oppiaineesta. Ilkka Heiskasen ja Sakari Hännisen lisäksi Pertti Ahonen, Erkki Berndtson ja Kyösti Pekonen taisivat olla ainoat Weberistä kiinnostuneet opettajat laitoksella. Muistan sen, että Timo Soini teki silloin gradunsa Tuomo Martikaisen seminaarissa populismista.

Toinen Weberini

1980 -luvun toisella puoliskolla tein väitöskirjaani Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS) Pariisissa Bourdieun ohjauksessa.

Weber oli läsnä EHESS:ssä monessa eri muodossa. Jean Séguyn seminaari Weberin uskontososiologiasta on ehkä innostavin seminaari, johon olen missään osallistunut. Pedagogiikka koostui siitä, että meidän pienen ryhmän piti lukea muutama sivu Weberin uskontoanalyysiä, tunnilla Séguy kommentoi tekstiä, yhdistäen sitä muihin Weberin ja muiden tutkijoiden töihin, etenkin Ernst Troeltschiin, johon hän oli erikoistunut. Eli kaava oli ranskalaista pedagogiikkaa seuraten *explication de texte*, tekstin tulkinta. Muistan sen, että Séguy ei osannut englantia, ja piti muutenkin ei-saksalaisia, mukaan lukien ranskalaisia Weber –tulkitsijoita vähässä arvossa.

Seminaariin osallistui myös Jean-Martin Ouedraogo, Burkina-Fasosta kotoisin oleva tutkija. Hän erikoistui Weberin uskontososiologiaan ja oli pitkään töissä Institut catholiquessa Pariisissa. Hän on kirjoittanut mm. Jellinékistä ja Weberistä ja on toimittanut Hartmut Lehmannin kanssa teoksen *Max Webers Religionssoziologie in interkultureller Perspektive* (Lehmann ja Ouedraogo 2004). Toinen seminaarilainen oli Montréalilainen yliopistosta uskontososiologi Paul-André Turcotte, joka on nyt eläkkeellä mutta joka on kirjoittanut kirjoja mm. lahkoista, varhaiskristillisyydestä ja uskontoteorioista. Meitä taisi olla jossakin vaiheessa nämä kolme jäljellä, mutta Séguy sai jatkaa seminaarinsa pitoa nykyisin kriteerein heikosta menestyksestä huolimatta. Séguy itse julkaisi varsin paljon siihen aikaan, mm. protestanttisista lahkoista ja menoniiteistä Ranskassa (ks. esim. Séguy 1977). Taisin itse asiassa olla ainoa seminaarissa joka ei ollut erikoistunut uskontoon. Toisaalta, minun tutkimusaiheenani olivat ranskalaiset intellektuellit 1950- ja 60-luvuilla. Huomasin, että kyllä heidän toimintaansa pystyi hyvin analysoimaan Weberin kategorioiden kautta. Ei tarvitse kuin ajatella esim. jakoa profeettoihin ja pappeihin Weberin juutalaista uskontoa koskevissa osissa. Profeettojahan on monenlaisia.

Séguyn seminaarin lisäksi seurasin Hinnerk Bruhnsin seminaaria saksalaisesta yhteiskuntatieteestä, jossa Max Weber oli keskeisessä roolissa. Jean-Martin Ouedraogo seurasi myös tätä seminaaria. Muistan sen, että Bruhns kutsui ranskalaisia ja saksalaisia alan asiantuntijoita. Bruhns on sittemmin itse julkaissut mm. teoksen *Max Weber's historische Sozialökonomie* (Bruhns 2014) sekä toimittanut useita kirjoja mm. Poliitiikan talous ja historia Saksassa Gustav Schmollerista Max Weberiin (Bruhns 2004). Bruhns oli itse jo 1980 –luvulla hyvin aktiivinen erilaisia rans-

kalais-saksalaisissa tieteellisissä yhteistyöorganisaatioissa. Muistan myös erityisesti Monique Hirschhornin, joka esitteli Bourdinin kanssa toimittamansa kirjan *Figures de la ville: autour de Max Weber* (Bourdin ja Hirschhorn 1985). Hirschhorn esitelmöi Weberin kontrastiivisesta metodologiasta analyysissään *Die Stadt*. Olen usein opetuksessani käyttänyt tätä analyysia. Hän taisi myös esitellä kirjaansa Max Weberin vastaanotosta Ranskassa, aihe josta oli jo kirjoittanut itävaltalainen tutkija Michäel Pollak.

Weber oli siis hyvin keskeisesti läsnä koulutuksessani Pariisissa, osittain epäilemättä siksi, että EHESS pyrki olemaan ei-marxilainen opinahjo. Sen suuri rahoittaja Ford säätiö oli jo edellyttänyt tätä. EHESS on täten osa laajempaa amerikkalaista eurooppalaisen yhteiskuntatieteiden finansointia, jonka piiriin kuului myös ECPR (Kauppi 2016). Tämän aukaiseminen vaatisi ihan oman historiansa. Myös saksalaiset pyrkivät promovimaan kaikkea sellaista, joka edisti saksalaisen tieteen tuntemusta Ranskassa. Joten EHESS:ssä oli edellä mainituista syistä johtuen hyvin vahva saksalainen vinoutuma, jota ei löytynyt samalla tavalla muista ranskalaisista korkeamman opetuksen ahjoista.

Koska olin Bourdieun ohjauksessa, seurasin kaikkia Bourdieun ja hänen kollegojensa seminaareja neljän vuoden ajan. Bourdieun uskontoa koskevien töiden kautta, joissa hän kehitti Weberin sfääri –problematiikasta kenttäteoriaansa, ilmenee Bourdieun velka Weberin selkeämmin kuin muualla. Tämä teema oli läsnä melkein kaikissa seuraamissani seminaareissa Pariisissa. Bourdieuhän pyrki 'tieteellistämään' Weberin ajatuksia lisäämällä niihin rakenteellisen näkökulman, joka tuli Lévi-Straussin ja strukturaalilingvistiikan dualistisesta strukturalismista. Haastattelussa 'Mit Weber gegen Weber' hän kuitenkin mielestäni minimoi Weberin merkitystä. Sillä monella tavalla Bourdieun työ on Weberin työn jatke.

Bourdieun ajatuksena oli esittää toinen Weber (Bourdieu, 2000). Ranskassa keskeisin Weberin maahantuoja oli Raymond Aron, joka oli kuitenkin poliittisesti oikealla, kun taas Bourdieu itse oli poliittisesti vasemmalla. Bourdieuhän oli opiskelijaliikkeen yksi esikuva vuonna 1968. Durkheim tietysti hallitsi ranskalaista yhteiskuntatiedettä 1980-luvulla. Weberiä pidettiin aristokraattisena, tyylikkäänä ajattelijana, saksalaisena ajattelijana samassa kategoriassa kuin Kant ja Heidegger. Mutta ranskalaisilla oli vaikeuksia kategorisoida häntä. Durkheim taas oli 'rationaa-

lisempi' kuin Weber, joka oli 'proosallisempi'. Nämä kansalliset stereotypiat tulevat hyvin vahvasti läpi Weberin vastaanotossa ja tavassa jolla Bourdieu rekonstruoii ranskalaista intellektuaalista historiaa.

Bourdieuin Weber –kommenttaari oli hänelle myös tapa legitimoida omaa lähestymistapaansa, ja ottaa etäisyyttä juuri Aroniin, joka oli tuolloin maineikkaan Collège de Francen professori. Bourdieu pyrki tarjoamaan 'vaihtoehtoa' Aronin tulkinnalle (ks. Bourdieu 1971a ja 1971b). Olen kirjoittanut tästä ajanjaksosta useassa kirjassani (ks. esim. Kauppi 1996, 2010). Olen ollut kiinnostunut siitä, minkälaista yhteiskuntatiedettä Bourdieu pyrki kehittämään ja miksi juuri sellaista yhteiskuntatiedettä. Sehän on sellaista usein shokeeraavaa, sloganmaista työtä joka yhdistyy empiiriseen työhön. Aineistoa hän pyrki myöhemmin prosessoimaan ns. korrespondenssianalyysillä. Eli juuri tämä empiirinen työ mahdollisti tietenkin kaikkien filosofien yms. kritiikin. Monessa mielessä Bourdieuin työ on kuitenkin myös filosofiaa. Tai hän käsittelee empiirisesti filosofisia ongelmia kuten esim. teorian ja käytännön suhdetta.

Väitöskirjani jälkeen ensimmäinen kirjani (Kauppi 1996) katkaisi väliaikaisesti suhteeni Bourdieuhön. Olin siihen asti eli väitösupintoihini alusta lähtien vuonna 1986 oltu säännöllisesti yhteydessä häneen ja hän oli aina tukenut töitäni. Kirjani *French Intellectual Nobility* taas pyrki ymmärtämään Bourdieuin otetta ja näkökulmaa laittamalla se 1960-luvun intellektuaaliseen kontekstiin. Ja sehän ei käynyt sitten olleenkaan. Olin hänen mielestään nyt siirtynyt vihollisen puolelle. Tämän jälkeen en nyt kuitenkaan ollut täysin jäähyaitiossa, sillä sain kutsun vuonna 2001 heinäkuussa pidettyyn, Bourdieuin kunniaksi järjestettyyn seminaariin Cérisy-la-salleen Normandiassa. Siihen asti hän oli kuulemma aktiivisesti vastustanut tällaisen entisten oppilaiden järjestämän seminaarin järjestämistä. Tämä oli viimeinen kerta, kun näin hänet, sillä hän kuoli tammi-kuussa 2002.

Kolmas Weberini

Vasta 1980-luvun toisesta puoliskosta lähtien vasta tulee Weberi poli-tologina pinnalle minun urassani. Olin palannut Weberiin väitöskirja-opintojen jälkeen säännöllisesti, lähinnä välineenä ottaa etäisyyttä Bour-

dieun sosiologiaan ja selvittää välejäni hänen kanssaan. Yksi inspiraation lähde löytyi Weberin ajatuksesta, tai siis minun tulkinnastani Weberin työstä, empiirisestä etiikan tutkimuksesta arvojen tuottamisena ja käytämisenä. Eli moraalista toimintaa ohjaavana tekijänä eikä vaan *a posteriori* toimintana joka pyrkii oikeuttamaan tai tuomitsemaan talouden tai politiikan seurauksia. Eli Weberin kielikuva raiteista ja materiaalisista ja ideaalisista intresseistä oli minulle keskeinen: materiaaliset intressit kehittyvät raiteita pitkin, mutta jossakin vaiheessa ajatukset ja ideat saattavat oleellisesti vaikuttaa raiteiden tai yhteiskunnallisen toiminnan suuntaan. Klassinen esimerkki tämän tyyppisestä tulkinnasta on tietenkin Weberin tulkinta protestanttisesta etiikasta.

Tämä Weber luenta inspiroi hyvin vahvasti vetämäni tutkimusprojektia 'Global value competition', eli globaali arvokilpailu. Tässä Suomen Akatemian hankkeessa jota vedin vuosina 2007-2010 Tero Erkkilä työsti väitöskirjaansa pohjoismaisesta transparensista. Laajempi ajatus oli eikaupallisessa kilpailussa ja sen muodoissa, eli arvoissa globaalin kilpailun välineinä ja päämäärinä. Myös viimeaikaiset pohdinnat Karin ja Claudian kanssa politisaatiosta kuuluvat tähän sarjaan (ks. esim. Kauppi, Palonen ja Wiesner 2016). Oikeastaan on kysymys siitä, että kehitetään sellaista politiikan analyysiä, joka joiltakin osin löytyy Weberin *Herrschaft* analyysistä.

Politisaatio ja politifikaatio politisaation epäpoliittisena muotona ovat tapa asettaa kyseenalaiseksi tietyt valta-asetelmat. Tämä vastakohdantana siis politiikalle sfäärinä, joka rajoittuu tietylle alueelle, jonka miehittävät politiikan erilaiset ammattilaiset, jne. Termi *Lebensfäre* löytyy tietenkin myös Weberiltä. Tämä perspektiivi johtaa tietenkin hyvin erityyppiseen analyysiin kuin mihin standardi politologiassa on tottunut. Itse asiassa, Bourdieun weberiläisen tulkinnan mukaan Bourdieultä, ja monelta muultakin, löytyy nämä molemmat ulottuvuudet. Ja ne menevät jatkuvasti sekaisin. Yhtäältä puhutaan yhteiskunnallisesta hallinnasta ja yhteiskuntatieteiden tehtävästä tarjota hallituille välineet joilla he voivat vastustaa hallintaa, ja toisaalta politiikan kentästä, jonka ammattilaiset ovat monopolisoineet. Näitä kahta ulottuvuutta harvemmin yhdistetään toisiinsa, mutta monessa mielessä politiikan kentän sulkeutuminen myös muuttaa yhteiskunnallisen hallinnan muotoja. Voisi ajatella, että sen avautuminen edistäisi myös julkista debattia siitä, minkälaista valtaa yhteiskunnassa käytetään.

Lopuksi

Ensimmäinen Weberini olisi siis metodologinen, toinen uskonnollinen, ja kolmas politologinen. Tässä aikajanassa ei tietenkään ole mitään järkeä. Kaikki on ollut hyvin sattumanvaraista. Mutta toisaalta, kuten Weber itsekin jossakin sanoo, yhteiskuntatieteelle on tyypillistä se, että paikalle saavutaan silloin kun asiat ovat jo tapahtuneet: juhlat ovat ohi, ruoka syöty ja juomat juotu, porukka on häippäissyt jatkoille. Yhteiskuntatieteiden *post festum* –syndroomalle kuuluu oleellisesti se, että yritetään löytää menneestä jotakin logiikkaa, eli menneisyys rationalisoidaan tietystä perspektiivistä käsin. Filosofian opintoni eivät ole sattumaa, eikä Ranskassa opiskelu. Tämän voisi tiivistää niin, että *a priori* asiat ovat usein kontingentteja, mutta *a posteriori* ne ovat usein välttämättömiä. Juuri tämän takiahan Neuvostoliiton romahdusta ei kukaan osannut ennakoida, mutta sen tapahduttua kilpailu virisi siitä, kenellä oli paras tarina. Sama juttu Trumpin valinnan jälkeen USA:n presidentiksi. Nyt puhutaan mm. tietokoneohjatusta propagandasta ja boteista.

Olen huomannut, että Weber tunnetaan aika huonosti, vaikka monessa suhteessa monet tutkimukselliset pohdinnat alkoivat hänen töistään tai ainakin osittain palautuvat niihin. Toivottavasti Karin työ ja tämä volyyymi edesauttavat muutkin politiikan tutkijat uudelleen löytämään Weberin.

On totta, että Weber voi olla aika ajoin varsin hämärä. Joskus on vaikea saada kiinni siitä mitä hän oikeastaan tarkoittaa. Lisäksi hänen otteensa ei palaudu johonkin yksinkertaisesta tiivistettävään muotoon, esimerkiksi yhteen lauseeseen. Minua ei hämähäisy tai monimutkaisuus ole koskaan häirinnyt. Nietzscheä seuraten olen usein pitänyt niitä syväälisyyden merkinä.

Palaan tähän kysymykseen: Miksi Weber? Edellä sanotun jälkeen ehkä siksi, koska hän oli ollut jatkuvasti käytettävissä. Neljättä Weberiä odotellessa...

Kirjallisuusluettelo

Bourdieu, P. (1971a) 'Une interprétation de la théorie de la religion selon Max

- Weber', *European Journal of Sociology* 12/1: 3-21.
- Bourdieu, P. (1971b) 'Genèse et structure du champ religieux', *Revue française de sociologie*, 12/3: 295-334.
- Bourdieu, P. (2001) *Das religiöse Feld*. Konstanz: UVK.
- Bourdin, A. ja Hirschhorn, M. (toim.) (1985) *Figures de la ville autour de Max Weber*. Paris: Aubier.
- Bruhns, H. (2004) (toim.) *Histoire et économie politique en Allemagne de Gustav Schmoller à Max Weber. Nouvelles perspectives sur l'école historique de l'économie*. Paris: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- Bruhns, H. (2014) *Max Weber's historische Sozialökonomie*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Hirschhorn, M. (1998) *Max Weber et la sociologie française*. Paris: Harmattan.
- Kauppi, N. (1996) *French Intellectual Nobility*. Albany: SUNY Press.
- Kauppi, N. (2010) *Radicalism in French Culture*. Farnham: Ashgate.
- Kauppi, N. (2016) 'Postface. Sur quelques défis de la science politique francophone dans un contexte global', in Benninghoff, M., Crespy, C., Charlier, J-E, Leresche, J-P. (toim.), *Le gouvernement des disciplines académiques*, Paris: Edition des archives contemporaines, 233-242.
- Kauppi, N., Palonen, K. ja Wiesner, C. (2016) 'The Politification and Politicisation of the EU'. *Redescriptions* 19/1.
- Lehmann, H. ja Ouedraogo, J-M. (toim.) (2004) *Max Webers Religionssoziologie in interkultureller Perspektive*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Verlag.
- Luoma-aho, M. (2017) 'Politiikan tutkija kehittämishelvetissä', *Politiikasta.fi*. 13.4.
- Palonen, K. (2017) *A Political Style of Thinking: Essays on Max Weber*. Colchester: ECPR Press.
- Séguy, J. (1977) *Les assemblées anabaptistes-mennonites de France*. Paris-La Haye: Mouton.
- Tuomela, R. (1984) *A Theory of Social Action*. Springer.
- Whitehead, A.N. (1979) *Process and Reality*. New York: Free Press.

Hanna-Mari Kivistö

Mahdotonta vaativat turvapaikanhakijat tilapäispoliittikkoina

Sovellan tekstissäni Max Weberin käsitteistöä turvapaikanhakuun liittyvän ajankohtaisen politiikan ja poliittisen toiminnan luennassa. Lähestyn aihetta kahden erilaisen esimerkin kautta: viittaan aiempaan tutkimukseeni, joka käsitteli Euroopan unionin Dublin-järjestelmää 2000-luvun alussa, ja pohdin teemaa turvapaikanhakijoiden vuoden 2017 talven ja kevään Oikeus elää -mielenosoitusten kontekstissa. Helsingin rautatien mielenosoitusleirillä otettiin keväällä 2017 kantaa Suomen kiristyneisiin turvapaikkalinjauksiin ja vaadittiin turvapaikanhakijoiden pakkopalauttamisten lopettamista Irakiin ja Afganistaniin (ks. HS 17.2.17).¹

Olen viime aikoina tutkinut ihmisoikeuksien politiikkaa ja poliittisuutta. Weberiä ei varsinaisesti tunneta ihmisoikeuksien teoreetikkona, hän mainitsee ihmisoikeudet teksteissään ainoastaan lyhyesti (ks. Weber 1906; Weber 1918; Weber 1922). Weberin käsitteistö antaa kuitenkin välineitä ihmisoikeuksien poliittiseen luentaan ja niistä poliittisesti ajatteluun. Tästä

1 Keskityn tekstissäni erityisesti turvapaikanhakijoihin, mutta kontekstissa on paljon erilaisia toimijoita, kuten poliitikot, viranomaiset ja oikeusistuimet, turvapaikanhakijoita avustavat juristit sekä solidaarisuusverkostot.

tulkintanäkökulmasta ihmisoikeuksia ei nähdä politiikan yläpuolella olevina tai ei-poliittisina, vaan huomioidaan niihin liittyvä historiallinen ja poliittinen kontingenssi sekä valta- ja toimintamahdollisuudet.

Dublin-turvapaikanhakua ja Oikeus elää -mielensäoituksia voidaan tarkastella osana ihmisoikeuksista käytävää poliittista kamppailua. Siirtolaisten oikeuskamppailuihin tutkijat ovat kiinnittäneet viime aikoina paljon huomiota (esim. Gündoğdu 2015). Näissä keskusteluissa eräänä teemana on ollut kansalaisuuden käsite ja sen uudelleenmäärittelyt. Kansalaisuus voidaan käsitteellistää historiallisesti muuttuvana sisään- ja ulosulkevana poliittisena ja juridisena statuksena (ks. Wiesner ym. 2018).

Voidaan puhua myös ei-kansalaisuudesta, jolloin keskiöön nousevat esimerkiksi pakolaiset, turvapaikanhakijat ja siirtolaiset. Omassa tutkimuksessani olen ajatellut ei-kansalaisen käsitettä teoreettisena työkaluna, jolla voi problematisoida ihmisoikeuksien politiikkaa. Ei-kansalaisuuden ja kansalaisuuden erilaisilla statuskategorioilla tehdään rajanvetoa nimenomaisesti myös oikeuksiin liittyen. Samalla oikeuskamppailut muovaavat sitä, kuinka kansalaisuutta harjoitetaan ja kuinka sitä käsitteellistetään.

Isin ja Turner (2008) ovat kiinnostavasti tarkastelleet kansalaisuutta statuksen sijaan toimintana, kansalaisuuden tekoina (”acts of citizenship”). Luennassa huomio kiinnittyy erityisesti ”muukalaisten” ja ”ulkopuolisten” poliittisena olemiseen. Siirtolaisten mielensäoituksia ja protesteja on tätä taustaa vasten teoretisoitu niin, että kyseessä ovat kansalaisen teot tai kansalaisena toimiminen, erityisesti oikeuksien vaatiminen epävarmoissa tilanteissa ja marginaalisissa konteksteissa, ilman kansalaisuuden formaalia statusta (esim. Ataç ym. 2016).

Edellä mainittu nostaa keskiöön kansalaisuuden poliittisuuden. Näkökulmani poliittisen toimijuuden ja vallankäytön teemoihin tässä tekstissä on kuitenkin Weberin tilapäispoliitikon käsite.

Weber mainitsee tilapäispoliitikon (*Gelegenheitspolitiker*) käsitteen *Politiikka ammattina ja kutsumuksena (Politik als Beruf)* -teoksessa. Weber erottaa toisistaan kolme erilaista poliittikkokonseptiota: tilapäispoliittikot, sivutoimiset ja päätoimiset poliittikot. Jokainen on tilapäispoliittikko esimerkiksi äänestäessään vaalipäivänä, pitäessään poliittisen puheen, protestoidessaan tai esittäessään vastaavanlaisen mielenilmaisun (Weber 2009, 79). Weber puhuu politiikan harjoittamisesta pyrkimyksenä vaikuttaa ”vallan jakautumiseen poliittisten muodostumien välillä ja

sisällä” (ems.). Tätä voidaan ajatella laajemmin niin, että siinä missä päätöksen poliitikon tehtävät ovat julkisia, tilapäispolitiikolla toiminta liittyy oman elämän valintoihin ja valtaan tehdä päätöksiä niiden suhteen. Tällöin myös omien valintojen ja toiminnan poliittinen rooli korostuu.

Alkuperäistekstin käsite ”Gelegenheit” kääntyy suomeksi sekä tilanteeksi, tilaisuudeksi että mahdollisuudeksi, tilapäispolitiikon sijaan voitaisiin siis puhua myös mahdollisuus- tai tilannepolitiikoista. Kun politiikka käsitteellistetään toiminnaksi (ks. Palonen 2017, 18), kyse on mahdollisuudesta toimia poliittisesti jossakin tilanteessa.

Vaikka Weber käsitteellistää tilapäispolitiikat ennen muuta kansalaisiksi, tekstissään huomio kiinnittyy turvapaikanhakijoiden poliittisen toimintaan ja sen mahdollisuuksiin yhtäältä eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän sisällä ja toisaalta samalla Euroopan poliittis-oikeudellisen tilan reunoilla. Siinä missä kansalaisuus voidaan määrittellä poliittisena olemiseksi (ks. Isin 2002), historiallisesti tarkasteltuna myös turvapaikanhakija on ollut ennen muuta poliittinen henkilö.

Luennassani metaforana poliittiselle toiminnalle on mahdottoman vaatiminen. Se perustuu käsitteellistykseen turvapaikanhakijoiden toiminnasta mahdottoman vaatimisena sekä Dublin-järjestelmän raameissa että Oikeus elää -mielenosoituksissa. Molemmissa huomio kohdistuu turvapaikanhakijoihin käännytyksiin, siirtoihin ja palautuksiin, sekä Euroopan sisäisiin että Euroopan ulkopuolelle ”turvallisiksi” määriteltyihin maihin tai alueisiin. ”Mahdoton” kytkeytyy molemmissa esimerkeissäni erityisesti turvalliseksi nimeämiseen ja määrittämiseen.

Ymmärrän tekstissään mahdottomuudet poliittisiksi, hallinnolliseksi ja lainsäädännöllisiksi linjauksiksi. Molemmissa esimerkeissäni näitä linjauksia ja politiikkoja vastaan argumentoidaan, niitä yritetään haastaa sekä osoittaa kiistanalaiseksi ja kyseenalaistaa niihin liittyviä välttämättömyyksiä ja itsestäänselvyyksiä. Niitä voidaan myös ajatella Albert O. Hirschmanin mukailleen ”voice”-tilanteiksi. ”Voice” kytkeytyi ajatukseen vaatimuksien esittämisestä ja protestoimisesta muutoksen aikaansaamiseksi (Hirschman 1970, 15–20). Kyseessä on myös toiminta tilanteissa, joissa toiminnan mahdollisuudet on konstruoitu hyvin pieniksi ja toisaalta mahdollisuudet kiistetään juuri lain ja valitun linjan noudattamiseen vedoten².

2 Ks. staattisesta lain tulkinnasta ja tulkintamahdollisuuksien kiistämisestä

Mahdottoman vaatiminen viittaa myös Weberin konseptioon poliitikasta mahdollisen sijaan mahdottoman taitona tai taiteena (”Kunst des Unmöglichen”, ks. myös Palonen 2017). Poliittinen toiminta liittyy esimerkeissäni oikeuksien vaatimiseen, argumentointiin, erimielisyyden ilmaisuun sekä mahdollisuuteen käyttää valtaa oman elämän valintojen suhteen. Voidaan myös ajatella, että marginaalissa toimijat antavat mahdollisuuden käsitteellistää ja miettiä politiikkaa epätavallisissakin tilanteissa ja ei-ilmeiset toimijuudet huomioiden.

Tekstissäni luen esiin politiikkaa usein ei-poliittiseksi ajatelluista hallinnollisista konteksteista, ja toisaalta nostan esiin turvapaikanhakijoiden poliittisen toiminnan ja poliittisena olemisen tapoja. Turvapaikanhakijoiden mahdottoman vaatiminen ja pyrkimys konstruoitujen mahdotto-
muuksien ylittämiseen resonoi myös historiallisiin oikeuskamppailuihin ja kysymykseen siitä, kenelle ihmisoikeudet kuuluvat.

Vaikka en ole Weber-tutkija edes hyvin laveasti ajateltuna, Weber vaikuttaa tapaan ajatella politiikasta sekä siihen läheisesti kytkeytyvästä kontingenssista ja vallasta. Weber vaikuttaa taustalla, kun politiikka ymmärretään valtaan olennaisesti liittyväksi toiminnaksi, johon liittyy mahdollisuus tehdä toisin. Tähän liittyy tärkeä oletus, että kukaan poliittinen toimija ei ole täysin ilman valtaa ja toimintamahdollisuuksia (ks. Palonen 2017, 18–19), ei edes tilanteissa, joissa valta-asetelmat ovat hyvin epäsuhdat ja toiminnan mahdollisuudet on konstruoitu hyvin pieniksi. Toisaalta myös toimintamahdollisuuksien kiistäminen on vallankäyttöä ja poliittista toimintaa.

Eurooppalainen turvapaikkapolitiikka, turvallisuuden määrittelyt ja niiden haastaminen

Weberin käsitteistöä soveltaen eurooppalaiselle turvapaikkapolitiikalle keskeinen Dublin-järjestelmä on byrokraattinen konteksti, johon liittyvät tietyt rationaliteetit, päämäärät ja keinot (ks. Weber 1980). Dublin-menettelyllä pyritään määrittämään nopeasti vastuullinen valtio ja siirtämään turvapaikanhakija tähän valtioon hakemuksen käsitte-

turvapaikkapolitiikassa Rajaram & Arendas 2013.

lyyn. Järjestelmällä pyritään estämään useiden hakemusten jättäminen eri jäsenvaltioihin ja toisaalta takaamaan se, että turvapaikkahakemus tullaan käsittelemään jossakin valtiossa. (EU 604/2013.)

Ensimmäinen Dublin-sopimus solmittiin vuonna 1990, ja se astui voimaan vuonna 1997. Sopimuksen korvasi vuonna 2003 Dublin-asetus, jolla vastuunmäärittäminen tuotiin osaksi EU-lainsäädäntöä. Euroopan komission tekemien muutosten jälkeen niin kutsuttu Dublin III -asetus astui voimaan vuonna 2013.³

Vuoden 2015 jälkeinen niin kutsuttu ”pakolaiskriisi” osoitti jälleen, kuinka poliittisesti kiistanalainen ja hankala EU-valtioille on kysymys turvapaikanhakijoihin liittyvästä vastuusta. Harmonisointia turvapaikka-asioissa alettiin kehittää 80-luvun puolivälissä vastauksena kasvaviin turvapaikanhakijalukuihin ja pyrkimyksenä poistaa sisäraajat Euroopasta (ks. Guild 2006). Harmonisointi on muuttanut huomattavasti sitä kuka, kuinka ja millä ehdoin turvapaikkaa voi Euroopassa hakea. 90-luvun alussa otettiin myös käyttöön ”turvallisten maiden” käsitteet osana eurooppalaista turvapaikkaterminologiaa. Käsitteillä pyritään nopeuttamaan turvapaikkaprosessia, sekä rajaamalla turvapaikkaperusteiden tutkintaa turvapaikanhakijoilta, jotka tulevat ”turvallisten kolmansien maiden” kautta tai ”turvallisista alkuperämaista”.⁴

Turvallisuus on eurooppalaiselle turvapaikkapolitiikalle ja siihen läheisesti liittyvälle maahantulon hallinnalle keskeinen käsite. Tekstini esimerkeissä on kyse kahdesta erilaisesta turvallisuuden määrittelystä. Turvapaikanhakijoiden siirtäminen Dublin-järjestelmässä maiden välillä perustuu EU-valtioiden keskinäiseen turvallisuuteen. Tähän liittyen ajatuksena Dublin-menettelyssä on se, että turvapaikkaa tulisi hakea ensimmäisestä maasta, johon turvapaikanhakija saapuu.

Euroopassa turvapaikanhakijoilla ei siten ole oikeutta liikkua vapaasti tai valita valtiota, jonne turvapaikkahakemuksen jättää. Suomeen saapuva Dublin-hakija, tai ”Dublin-tapaus” on henkilö, joka on esimerkiksi hakenut turvapaikkaa jostain toisesta valtiosta, tai henkilö, joka ei ole

3 Dublin-menettelyyn ja vastuunmäärittämisprosessiin liittyy läheisesti Euro-Dac -asetus (EY 2725/2000), jonka mukaisesti kaikilta yli 14-vuotialta turvapaikanhakijoilta otetaan sormenjäljet osana turvapaikkaprosessia.

4 Käsitteiden rationaliteeteista turvapaikkapolitiikalle esim. Hailbronner 1993.

hakenut turvapaikkaa vielä mistään, mutta on saapunut jonkin toisen unionin jäsenvaltion kautta tai pitää hallussaan toisen valtion myöntämää viisumia. Mikäli toisen jäsenvaltion katsotaan olevan hakemuksesta vastuussa, turvapaikkahakemus voidaan jättää Suomessa käsittelemättä ja turvapaikanhakija siirtää tähän valtioon.

Dublin-menettelyssä hallinnollinen päätös tehdään ilman hakijan turvapaikkaperusteiden tutkimista. Turvapaikkavaade nähdään siten olevan ”vailla perusteita”, eikä sitä arvioida. Siten myös henkilökohtaiseen kertomukseen tai käännytyksen yksilöllisiin seuraamuksiin ei oteta tutkinnassa kantaa.

Tutkin pro gradu- ja lisensiaatintutkimuksissani (Kivistö 2007 & 2008) Dublin II -asetuksen alkukontekstia ja Suomen vuoden 2004 turvapaikkapäätöskirjoja. Olin kiinnostunut ”Dublin-tapauksista”, joissa päätöksistä oli valitettu hallinto-oikeuteen. Tutkin, millaisin argumentein vastuulliseen valtioon käännyttämisiä ja niiden myötä Dublin-järjestelmän välttämättömyksiä yritettiin haastaa. Dublin-menettelyssä päätöksestä on mahdollista valittaa, mutta valitusta voi käytännössä olla vaikea tehdä, sillä turvapaikanhakija voidaan käännyttää pois maasta välittömästi sen jälkeen kun päätös on annettu tiedoksi.⁵ Hallinto-oikeus voi kuitenkin estää käännytyksen täytäntöönpanon.

Tutkimissani hallinto-oikeusvalituksissa eurooppalaisten valtioiden välistä keskinäistä turvallisuutta yritettiin haastaa vetoamalla erityisesti eroihin Euroopan valtioiden linjauksissa eri lähtömaista tulevien turvapaikanhakijoiden suojelun myöntämisessä sekä eroihin valtioiden vastaanotto-olosuhteissa. Siinä missä Dublin-kontekstissa vaade turvapaikasta nähdään kysymykseksi vastuullisesta valtiosta, valituksissa Dublin-menettely nähtiin kiistanalaisena. Siten niissä haastettiin tehty tulkinta eurooppalaisten valtioiden keskinäisestä turvallisuudesta ja vaadittiin säännöstä poikkeamista, eli sitä että turvapaikkahakemus olisi käsitelty Suomessa.⁶

5 Vuonna 2004 turvapaikkaa haki Suomesta 4764 henkilöä, joista Dublin-päätöksen sai 1611 henkilöä. Päätöksen saaneista vain noin joka seitsemäs valitti siitä hallinto-oikeuteen.

6 Dublin-asetus mahdollistaa turvapaikkahakemuksen käsittelyn myös valtiossa, joka ei olisi siitä lähtökohtaisesti vastuussa. Tutkimissani tapauksissa harvat poikkeukselliset päätökset, joiden mukaisesti Dublin-hakija sai jäädä Suomeen hakemuksen käsittelyyn, tehtiin humanitaarisin perustein, per-

Oikeus elää -mielensoiutuksissa huomio puolestaan kiinnittyi Irakin, Afganistanin ja Somalian tai niiden alueiden määrittämisiin turvallisiksi.⁷ Turvalliseksi nimeäminen liittyy paitsi maa-arvoihin myös poliittisiin sopimuksiin kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden turvapaikanhakijoiden palauttamiseksi. Palautussopimuksista esimerkkinä on EU:n ja Afganistanin välinen sopimus, jonka mukaisesti Afganistan vastaanottaa maahan vapaaehtoisesti ja pakotetusti palautetut turvapaikanhakijat (ks. Joint Way Forward on migration issues between Afghanistan and the EU). Linjaus Afganistanin turvallisuudesta on kuitenkin hyvin kiistanalainen, sillä esimerkiksi YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan Afganistan ei ole pakotetusti palautetuille turvapaikanhakijoille turvallinen maa (ks. UNHCR 2017).

Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kansainvälisessä suojelussa keskeistä on arvioida, mitä henkilöille tapahtuu käännetyksien jälkeen. Turvalliseksi määrittäminen on herättänyt keskustelua erityisesti suhteessa ihmisoikeussopimusten palautuskieltoon. Periaatteen mukaisesti ketään ei tule palauttaa alueelle, jossa riskinä on vaino, epäinhimillinen tai ihmisarvon vastainen kohtelu.⁸

Oikeus elää -mielensoiutuksilla on vaadittu turvapaikkahakemusten uudelleenkäsitteilyä huonosti valmisteltujen päätösten vuoksi, käännetyksien keskeyttämistä Irakiin ja Afganistaniin sekä sitä, että turvapaikanhakijoita ei poistettaisi vastaanottokeskuksista virheellisesti tehtyjen kielteisten päätösten perusteella (ks. Right to Live 2017). Sekä Dublin-valituksissa että mielensoiutuksissa turvallisuutta on haastettu ihmisoikeuksiin ja toiminnan seuraamuksiin vedoten tilanteissa, joissa vastuu turvapaikanhakijasta on siirtynyt tai siirtymässä pois Suomen viranomaisilta.

hesiteiden perusteella tai mikäli hakijan terveydentila esti siirron. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on päätöksillään kyseenalaistanut valtioiden välistä turvallisuuskonseptiota linjaamalla esimerkiksi, että turvapaikanhakijan palauttaminen Kreikkaan rikkoo turvapaikanhakijoiden perusoikeuksia. Myös Suomi sittemmin keskeytti turvapaikanhakijoiden palautukset Kreikkaan, koska ei ollut takeita siitä, että maahan palautettujen turvapaikanhakijoiden hakemukset tullaan käsittelemään (ks. Mallia 2011).

7 Maiden ja alueiden turvalliseksi nimeämiselle keskeinen Suomen viranomaisten laintulkinnassa on sisäisen paon käsite.

8 YK:n pakolaissopimuksen artikla 33 (non-refoulement) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikla 3.

Molemmissa esimerkeissäni kysymys turvapaikasta ja kansainvälisestä suojelusta depolitisoituu turvalliseksi määrittämisen myötä. Kysymys turvapaikasta nähdään pikemminkin hallinnollisena ja teknisenä asiana, esimerkiksi kysymyksenä toisesta vastuullisesta valtiosta, sen sijaan, että sen nähtäisiin koskevan ihmisoikeuksia ja politiikkaa (ks. myös Rajaram & Arendas 2013, 196). Turvapaikanhakijat ovat sekä Dublin-valituksilla että mielenosoituksilla politisoineet kysymystä päätösten seuraamuksista sekä haastaneet ja kyseenalaistaneet turvapaikanhakuun liittyviä hallintolinjauksia.

Siinä missä Dublin-prosessissa toimiminen jää usein näkymättömäksi, Oikeus elää -oikeuskamppailuilla on tehty näkyväksi turvapaikkapolitiikan ja päätösten inhimillisiä seuraamuksia, vaadittu niihin viranomais-ten ja poliitikkojen kannanottoja ja herätetty niistä julkista keskustelua. Ihmisoikeudet ovat mielenosoituksissa mobilisoitu näkyvästi osaksi turvapaikkakysymystä. Ihmisoikeuksiin vetoaminen ja vaatimukset niiden huomioimisesta ovat tuottaneet uusia toimintamahdollisuuksia sekä tilanteita ja tilaisuuksia toimia poliittisesti. Samalla on nostettu esiin kysymys päätösten ja linjausten oikeudenmukaisuudesta sekä niiden suhteesta oikeusvaltioperiaatteisiin. Vaateillaan turvapaikanhakijat ovat politisoineet kysymyksen oikeudesta turvapaikkaan ja oikeudesta jäädä maahan.

Lopuksi

Olen tekstissäni tehnyt lyhyen luennan turvapaikkapolitiikasta Max Weberin käsitteistöä hyödyntäen. Samalla olen tuonut esiin sitä, kuinka olen ottanut Weberin tuotannosta käsitteellisiä ja teoreettisia välineitä ajankohtaisen politiikan analyysiin.

Vaikka turvapaikanhakijat nähdään esimerkiksi Dublin-järjestelmässä erityisesti valtioiden siirtotoimien kohteena (ks. Guild 2006), politiikkokonseption myötä huomio kääntyy turvapaikanhakijoiden poliittiseen toimintaan epävarmasta poliittisesta ja juridisesta asemasta huolimatta ja toisaalta juuri marginaalisesta valta-asemasta johtuen.

EU:n turvapaikkajärjestelmän sisällä syntyy erilaisia laillisuuden (myönteisen turvapaikkapäätöksen saaneet) ja laittomuuden (kielteisen

turvapaikkapäätöksen saaneet; Dublin-hakijat) kategorioita. Luennassani ihmisoikeudet eivät kuitenkaan kytkeydy kysymykseen hierarkkisista statuksista, vaan niistä tulee poliittisen toiminnan ja vallankäytön mahdollisuuksia, joihin vedota ja joiden tunnustamista vaatia. Se, mitä oikeuksia turvapaikanhakijoille myönnetään tai ei myönnetä, on lopulta ennen kaikkea poliittinen kysymys. Sen tuovat esiin myös kuvailemani poliittiset kamppailut eurooppalaisen juridis-poliittisen tilan reunoilla.

Lähteet

- Ataç, Iker, Rygiel, Kim & Stierl, Maurice. 2016. Introduction: The Contentious Politics of Refugee and Migrant Protest and Solidarity Movements: Remaking Citizenship from the Margins. *Citizenship studies* 20(5), 527–544.
- Euroopan ihmisoikeussopimus 20.5.1999. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013 kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu), 26.6.2013. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604>.
- European External Action Service (EEAS) Joint Way Forward on migration issues between Afghanistan and the EU, 2.10.2016 https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_afghanistan_joint_way_forward_on_migration_issues.pdf.
- Guild, Elspeth. 2006. The Europeanisation of Europe's Asylum Policy. *International Journal of Refugee Law*, 630–651.
- Gündoğdu, Ayten. 2015. Rightlessness in an Age of Rights: Hannah Arendt and the Contemporary Struggles of Migrants. Oxford: Oxford University Press.
- Hailbronner, Kay. 1993. The Concept of 'Safe Country' and Expeditious Asylum Procedures: A Western European Perspective. *International Journal of Refugee Law*, 5(1), 31–65.
- Helsingin Sanomat 17.2.17. Maahanmuuttovirasto tapasi hämmentyneitä mielenosoittajia Rautatien torilla – Ylijohtaja Vuorio: turvapaikkapäätöksissä on varmasti tehty myös virheitä.
- Hirschman, Albert O. 1970. Exit, Voice and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Inis, Engin F. 2002. *Being Political. Genealogies of Citizenship*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Inis, Engin F. & Nielsen, Greg M. (toim.) 2008. *Acts of Citizenship*. London & New York: Zed Books.
- Kivistö, Hanna-Mari. 2007. Mahdottoman vaatimista: 'dublinilaiset' turvapaikkaprosessissa. Valtio-opin pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Kivistö, Hanna-Mari. 2008. Mahdottoman vaatimista: tutkimus Dublin-turvapaikanhausta Suomessa. Valtio-opin lisensiaatin työ, Jyväskylän yliopisto.
- Kivistö, Hanna-Mari. 2013. 'Dubliners' in the European Union – A Perspective on the Politics of Asylum-Seeking'. In Haapala Taru and Vaarakallio, Tuula (eds.): *The Distant Present*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, SoPhi, 106–128.
- Mallia, Patria. 2011. Case of M.S.S. v. Belgium and Greece: A Catalyst in the Re-Thinking of the Dublin II Regulation. *Refugee Survey Quarterly* 30(3), 107–128.
- Neuvoston asetus (EY) N:o 2725/2000 Eurodac-järjestelmän perustamisesta sormenjälkien vertailua varten Dublinin yleissopimuksen tehokkaaksi soveltamiseksi, 11.12.2000 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133081>.
- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 28.7.1951. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2
- Palonen, Kari. 2017. *A Political Style of Thinking. Essays on Max Weber*. Colchester: ECPR Press.
- Rajaram, Prem Kumar & Arendas, Zsuzsanna. 2013. Exceeding categories: law, bureaucracy and acts of citizenship by asylum seekers in Hungary. In Inis, Engin & Michael Saward (eds.) *Enacting European Citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press, 195–219.
- Right to Live – Asylum seekers demonstration in Helsinki. Demands of the protesting Asylum seekers. 27.2.17 <https://demofi.blogspot.fi/2017/02/demands-of-protesting-asylum-seekers.html>.
- UNHCR Press Release 2017. Tough choices for Afghan refugees returning home after years in exile 3.2.2017. <http://www.unhcr.org/news/briefing/2017/2/589453557/tough-choices-afghan-refugees-returning-home-years-exile.html>.
- Weber, Max. 2009. Poliitiikka ammattina ja kutsumuksena. Teoksessa *Tiede ja poliitiikka - kutsumus ja ammatti*, suomentanut Tapani Hietaniemi ja Risto Hannula. Tampere: Vastapaino, 69–150.
- Weber, Max. 1988/1919. Politik als Beruf. Teoksessa *Gesammelte Politische Schriften*. Tübingen: Mohr, 505–560.
- Weber, Max. 1980. Protestantinen etiikka ja kapitalismin henki. Porvoo: WSOY.
- Weber, Max. 1980/1922. *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehen-*

- den Soziologie. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Weber, Max. 1988/1906. Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Rußland. Teoksessa *Gesammelte politische Schriften*. Tübingen: Mohr, 33–68.
- Weber, Max. 1988/1918. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa *Gesammelte politische Schriften*. Tübingen: Mohr, 306–443.
- Wiesner, Claudia, Björk, Anna, Kivistö, Hanna-Mari & Mäkinen, Katja 2018. (Toim.). *Shaping Citizenship: A Political Concept in Theory, Debate and Practice*. Abingdon: Routledge.

Kia Lindroos

Tiede, politiikka ja kutsumus

Weberiläisiä huomioita ajanmukaisesta tiedepolitiikasta

Tässä esseessä pohdin sitä, miten Max Weberin käsitykset ajallisesta kontingenssista ja etenkin eri mahdollisuuksien (*Chancen*) muodot, ja niiden luomat ja sulkemat toimintaperspektiivit, kuvaavat myös tiedepolitiikkaa ja sen muutoksia ajassa. Tiedepolitiikan ymmärrän monikerroksisena, eri tiederahoitusorganisaatioiden, yliopistojen ja hallituksen poliittisena toimintana, jossa on sekä yksityisiä että julkisia toimijoita. Tiedepolitiikka ei ole siis pelkkää annettujen toimintalinjojen noudattamista tai todentamista, eli virkamiespoliittisten päätösten tekemistä. Sen sijaan tiedepolitiikka on toimimista tilanteessa jossa osa-alueina ovat valta sekä taloudelliset seikat ja niiden raamien toimintakentän muokkaamista. Potentiaalisesti tiedepolitiikka on hyvinkin poliittista toimintaa, joka voi muuntua ajassa ja tilassa uusien toimijoiden ja päämäärien kautta. Omasta näkökulmastani toiminta ei ole myöskään arvoneutraalia, vaan siihen vaikuttaa ajanmukaiset tieteelliset arvot sekä niiden suhde muihin arvoihin kuten esimerkiksi tasa-arvokysymyksiin.

Esseemäisen artikkelini taustana ja viitekohtana on Max Weberin teksti *Tiede ammattina ja kutsumuksena (Wissenschaft als Beruf)*⁹. Webe-

9 Vaikka olenkin tutustunut vuosien varrella Weberin kirjoittamiin alkuperäisiin teksteihin, oman tekstini tulkinnan taustalla on erityisesti Kari Palo-

rin teksti on tällä(kin) hetkellä yhtä mielenkiintoista luettavaa samoin kuin useat muut 1900-luvun alun kriittiset puheenvuorot ajallisen tieteen tilanteesta. Miten tarkkanäköistä ja vaikuttavaa oli esimerkiksi Frankfurtin koulukunnan teorian tiede- ja edistyskriittikki osoittaessaan kasvavan rationalisoitumisen ja tieteen instrumentalisoinnin seurauksia tieteelle, sekä tiedekäsityksille. Käsitteet *edistys* ja *uusiutuminen*, *kasvu*, *tehokkuus* ja *tuottaminen* löytyvät kasvavassa määrin sekä kansallisista että eurooppalaisista tiedepoliittista ohjelmista, sekä julkisesta keskustelusta tieteen tilasta ja arvosta. Instrumentalisointi koskettaa mitä suuremmissa määrin myös yliopistojä (Adorno & Horkheimer 1947).

Hallituspolitiikka ja paradoksi

Nykyisen tiedepoliittisen tilanteen taustalla on erityisesti vuonna 2009 säädetty uusi yliopistolaki ja sen tuomat taloudelliset ja organisatoriset muutokset suomalaisissa yliopistoissa. Kutsun tätä post2010-ajaksi, jota leimaa vahva keskittävyys. Yksi lain isoimmista muutoksista aikaisempaan oli julkisen rahoituksen vähentäminen yliopistojen budjeteista ja näin ollen ulkoisen rahoituksen ja julkaisuista saatujen tulojen merkityksen kasvaminen yliopistoissa. Julkisyliopisto on nykyisellään, vajaan kymmenen vuotta lain säätämisestä kuin vetonaru, jonka eri päistä vetävät tahot eivät puolusta suinkaan perinteisen sivistysyliopiston tai kriittisen tieteen intressejä. Eri hallituspoliittiset intressit, opetusministeriön linjaukset, sekä elinkeinoelämän tarpeet vetävät narua ja sen kupeessa roikuvia tutkijoita vuoron perään omiin suuntiinsa tutkimusohjelmia muodostettaessa. Päätöksentekoa niin yliopistojen hallinnossa kuin yliopistoa rahoittavissa tahoissa on keskitetty tilanteeseen, jossa yhä harvempi päätöksentekijä (ja yhä harvempi yliopiston tutkimus- tai opetushenkilöstön jäsen) tekee ratkaisevia tiedepoliittisia päätöksiä.

sen *A Political style of Thinking. Essays on Max Weber* (2017) kirjan julkaisu ECPR Pressillä. Oma esseeni ensisijainen viite on Weberin *Wissenschaft als Beruf*. Tämä perustuu 1917 Münchenissä pidettyyn esitelmään, jossa Weber puhuu Vapaiden ylioppilaiden liiton järjestämässä luentosarjassa (Weber 2009: 25, Tapani Hietaniemen suomennoksen *Tiede ammattina ja kutsuksena* (2009) mukaan).

Keskeiset seikat, jotka leimaavat paradoksaaliseksi kutsumaani tilannetta ovat esimerkiksi kyse yliopiston autonomiasta ja samanaikaisesta yliopiston henkilökunnan itsevallan vähenemisestä; kysymys julkisesta rahoituksesta ja toisaalta tutkimuksen vapaudesta; sekä kysymys tiedepoliittisesta vallasta ja eriarvoistumisesta.

Visa Heinosen & Jukka Kekkonen puheenvuorossa todetaan että autonomia on itsessään monitulkintainen käsite. Keskeinen lähtökohta on yliopistojen perustuslaillinen asema (123§) itsehallinnollisina yksiköinä. Itsehallinnon tosiasialliseen laajuuteen vaikuttavat monet tekijät. Niistä keskeisimpiä on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnollinen ja taloudellinen ohjailu¹⁰. Taloudelliseen ohjailuun sisältyy nähdäkseni myös käsitteellinen murros. Post 2010-ajalla akateemiseen koulutukseen on kasvavassa määrin sisällytetty yritysmaailman käytänteitä, käsitteitä ja päämääriä. Ohjailu on yksisuuntaista; yksityiset rahoittajat tai suuryritykset eivät ole juurikaan saapuneet korkeakoulujen tueksi tukemaan korkean teknologian kehittämistä Suomessa. Sen sijaan yliopistojen tutkimusta ja uusia koulutusohjelmia pyritään muokkaamaan suuntiin, joista esimerkiksi teknologiateollisuus ja yritysmaailma saisivat mahdollisimman paljon hyötyä. Tilanteessa, missä ulkoinen rahoitus ja julkaisuista saatujen tulojen merkitys on jatkuvasti kasvussa yliopistossa on myös merkittävää se, millaista tutkimusta tuetaan, ja mitä julkaistaan. Tutkimuksen vapaus on se perinteinen akateemisen tutkimuksen päämäärä, josta on ryhdytty joustamaan, jotta saataisiin aikaan toivottuja tutkimuksen tuloksia ja vaikuttavuutta elinkeinoelämän suuntaan.

Rahoituspohjaan tehty reformi ajoi usean yliopiston YT-neuvotteluihin sekä toistuviin rakenteellisiin muutoksiin muodostettaessa isoja, vahvempia, niin sanotusti tuloksekkaampia ja täten taistelukykyisempiä yksikköjä. Pienempien ('kilpailukyvyttömien') yksikköjen kohdalle tuli negatiivinen määre heikkoudesta, pienuudesta tai tuottamattomista oppiaineista. Pienuus on muodostunut yksi eliminoinnin peruste akateemisissa säästämistalkoissa. Vuosia kestäneet rakenteelliset uudistukset muuttava milloin tiedekuntia, milloin oppiaineita, ja opetussuuntia tai pääsykokeita. Yliopiston opetushenkilökunnalle tämä on tietänyt val-

10 <http://yliopisto2020.fi/autonomia-autonomia/>

taisaa resurssien suuntaamista tehtäviin, josta ei varsinaiselle akateemiselle toiminnalle, opetukselle tai tutkimukselle ole ollut mitään 'hyötyä', ja esimerkiksi opiskelijoiden ohjaukseen käytettävä aika on tässä suhteessa jatkuvasti vähentynyt.

Tällä hetkellä yliopistot kilpailevat vuosittain esimerkiksi määräämiskäisistä profiloitumisrahoituksista, joihin suunnataan valtion toimesta vuosittain 50 miljoonaa euroa. Opetusministeriön toive uuden yliopistolain saattelemana on ollut muokata sekä tiivistää yliopistoverkkoa – tämä näkyy esimerkiksi profiloitumisessa ja sen ympärille muodostuvissa tutkimusverkostoissa. Strateginen rahoitus, sekä suuri osa laajoista ulkopuolisista rahoitusmuodoista kuten infrastruktuuriin suunnattu raha tai vuosien 2017 ja 2018 lippulaivarahoitukset ovat top-down-periaatteella päätettyjä rahoitusmuotoja. Näiden tarkoitus on vahvistaa niitä aloja ja tutkimuskeskittymiä, jotka koetaan julkisella tasolla sekä yliopistojen johdossa merkittävänä. Päätösvallan keskittämisestä kertoo myös se, että uuden Akatemialain (2018) mukaan, myös päätösvalta on keskitetty entistä vahvemmin yleisjaostolle, jonka päättäviä jäseniä ovat johtavissa asemassa olevat Suomen Akatemian virkamiehet.

Uusien strategioiden taustalla heiluu myös tasaisin väliajoin kohotettu viikate nimellä taloudellinen pelottelu, jonka tavoitteena on karsia niitä yksiköitä jotka eivät kilpailutilanteessa pärjää, tai jotka eivät pysty osoittamaan tuloksellisuutta tietyllä aikajanalla. Yliopistojen kilpailuun tähtäävä politiikka ei kuitenkaan tue yliopistojen laajempaa sivistyksellistä tehtävää, joka mahdollistaisi laadukkaan tutkimuksen myös pienemmissä ja ehkä juurikin sivistystehtävässä oleellisissa yksiköissä. Kilpailulla edistetään talouspoliittisia päämääriä, jolloin tutkimukseen kanavoidut varat nähdään sijoituksina, joista valtiosijoittajan tulisi saada takaisin osansa esimerkiksi tuloksina, julkaisutuottoina, huippututkimuksena tai niin sanottuina kansainvälisinä tutkimuksellisinä läpimurtoina. Suurta osaa rahoituskilpailusta leimaa *epäluuloisuus* sekä *epäluottamus* tieteentekijöitä kohtaan siinä, että he itse ovat kykeneviä sekä autonomiaa päätöksentekijöitä löytämään globaalissa tilanteessa merkittäviä tutkimuskohteita.

Erilaisten top-down-rahoitusten rinnalla myös tutkijat kilpailevat yksinään tai ryhmissä tutkimusrahoituksesta bottom-up-periaatteella, joka on niin säätiöiden kuin Suomen Akatemian rahoittaman yksittäisten tutkijoiden ja tutkimusryhmien rahoitusinstrumentteja. Vaikuttava

eurooppalainen ERC (European Research Council) rahoitus toimii myös tutkijalähtöisesti.

Opetusministeriön taholta julkisuuteen valuvat kannanotot sekä temaattiset valinnat rahoituksen suuntaamiselle ovat keskeinen osa nykyistä tiedepolitiikkaa. Hallituksen budjetista tehty vuoden 2016 budjettileikkaukset ovat tehneet ison loven yliopistojen budjetteihin, jotka olivat tiukoilla jo aikaisemminkin. Leikkausten vaikutukset tulevat näkymään vielä vahvemmin tulevaisuudessa, etenkin koulutuksellisen tasa-arvon vähentymisenä. On mahdotonta sanoa, miten laajalti leikkurit tulevat vaikuttamaan vapaan tieteen ja tutkimuksen tilaan, mutta tutkijoiden keskuudessa tehtyjen kyselyjen perusteella etenkin nuoret tutkijat pyrkivät yhä laajemmin pysyvämmiin hakeutumaan ulkomaisiin yliopistoihin.

Juha Sipilän hallituksen koulutuspoliittinen toiminta näyttäytyy kovin lyhytnäköiseltä, etenkin kun temaattinen tiedeon vaarassa sortua yhä enemmän tilaustutkimukseksi. Tutkijoiden keskuudessa suunnatun rahoituksen temaattiset valinnat herättävät keskustelua myös sen suhteen, kuinka suuri osa rahoituksesta suunnataan vapaaseen tutkimukseen ja mitä tästä kaikesta lopulta jää perustutkimukseen. Mikä on tieteellisen toiminnan järki ja kohtuus tilanteessa, jossa myös yliopistoon palkattu opetushenkilökunta (ja suuri joukko virkojen ulkopuolelle jäävistä freelancereista), tekevät työnsä sellaisessa tilanteessa, missä karhunosa omasta työ- ja tutkimusajasta menee säännöllisesti lisärahoituksen hankkimiseen ja suunnitelmien kirjoittamiseen.

Uusi piirre post 2010-ajalla tutkimuksen arvioinnissa on ollut 'yhteiskunnallinen vaikuttavuus' -keskustelu. Tutkimukselta halutaan yhä useammin vaikuttavuutta. Huolimatta siitä, että perinteisempi akateeminen vaikuttavuus (laadullinen, opetuksellinen, julkaisujen ja verkostojen muodossa tapahtuva vaikuttavuus) otetaan tutkimuksen arvioinnissa huomioon, niin vaikuttavuutta määritellään laajalti määrällisin mittarein. Osa julkisen keskustelun yhteydessä ymmärretystä vaikuttavuudesta identifioidaan myös kaupallisiin tuotoksiin, innovaatioihin tai julkaisu-luettelon pituuteen ja eri julkaisukanaviin.

Tiedepolitiikan myytit

Panu Raatikaisen artikkeli *Tiedepolitiikan myyttejä ja tosiasioita* (2016)¹¹ alkaa sanoilla, jotka tuovat tuo kiteytetysti esille ajan tiedepolitiikan risiriitaisuuksia ja paradokseja, joita olen osin sivunnut ylläolevassa alalu-
vussa. Samalla Raatikainen kuvaa tilannetta joka on entisestään kärjisty-
mässä post2010-kaudella.

“Tämän päivän suomalaisessa tiedepoliittisessa keskustelussa esiintyvät toistuvasti tietyt suositut väittämät: niiden mukaan suomalainen yliopistolaitos ja Suomessa tehtävä tieteellinen tutkimus ovat yltäkyläisesti resursoituja, mutta kovin tehottomia. Niissä sanotaan myös olevan paljon turhaa hallintohenkilöstöä ja tarpeetonta byrokratiaa. Edelleen on suosituttua todeta, että Suomessa on aivan liian monta yliopistoa: yliopistot ja niiden yksiköt ovat liian pieniä – ja että yliopistoissa on turhaa päällekkäisyyttä. Kaiken tämän takia suomalaisen yliopistolaitoksen toiminnan katsotaan olevan tehostamisen tarpeessa.”

Keskustelua seuranneet huomaavat, että keskeinen osa näistä ajatuk-
sista, tuli esiin erityisesti opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laa-
sosen paljon keskustelua herättäneessä *Avoimessa kirjeessä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen johdolle 27.10. 2015*. Grahn-Laasonen mukaan kansainvälinen vertailu osoittaa, että ”resurssien puute ei ole keskeinen ongelmamme, vaan niiden tehoton hyödyntäminen. Saamme samalle rahalle vähemmän vastinetta yhteiskunnan hyödyksi kuin tärkeimmät verrokki-
maamme”¹².

Kuka ja mikä on se yhteiskunta, josta opetusministeri puhuu? Esi-
merkiksi yksi läheisistä verrokki-
maistamme Ruotsi on erityisesti lisän-
nyt tutkimusrahoitustaan viime vuosina, jotta maa pärjäisi vahvemmin kansainvälisessä kilpailussa. Paljon puhuttu ‘yhteiskunnan’ hyöty käsitte-
tään opetusministerin retoriikassa miltei itsestään selvästi verrannollisena elinkeinoelämän hyödyille. Tämä johtaa käsitykseen siitä, että tutkimus

11 Raatikainen 2016, Tiedepolitiikka 4/16.

12 <http://sannigrahnlaasonen.fi/2015/10/opetus-ja-kulttuuriministeri-sanni-grahn-laasonen-avoin-kirje-yliopistojen-ja-ammattikorkeakoulujen-johdolle/>

ja tiede palvelisi jotain muuta tehtävää kuin tiedettä itseään. Tämä suurempi tehtävä on yksi paradoksaalisen autonomiakamppailun ja erilaisilla akateemisilla kentillä käytävän tiedepoliittisen keskustelun ydin, jossa vilahtelevat jo mainitut käsitteet 'tutkimuksen hyödynnettävyys', 'julkinen palvelujärjestelmä' tai 'yhteiskunnallinen vaikuttavuus'.

Max Weberiin viitaten tiedettä kutsumuksenaan ja ammattinaan (*Beruf*) tekevät akateemiset henkilöt näyttävät post2010 ministeri/ön vaateissa keskinkertaisilta ja tehottomilta ihmisiltä, jotka on valjastettava yhä erilaisimpiin tehtäviin rahoituksenhakupaineen lisäksi. Pelkkä tutkimus ei yliopistossa näytä olevan mahdollistakaan, sillä pääasiallisia tutkimusvirkoja on vähän, ja opetusvirat ovat nykyisellään täynnä myös hallinnollisia tehtäviä.

Paradoksi siihen mitä yliopistoissa oikeasti tapahtuu, ja millainen kuva yliopistomaailmasta on sen ulkopuolisille jäsenille, on ilmeinen. Nykyisellään etsitään akateemisille ihmisille uusia tehtäviä, joita kuvataan mainitussa Grahn-Laasosen kirjeessä sellaisena työnä, ”jonka päämääränä on nykyistä laadukkaampi, kansainvälisempi, vaikuttavampi ja tehokkaampi korkeakoululaitos”¹³. Nykyinen tilanne ei siis näytä ministeriölle ainoastaan tehottomalta, vaan myös kauttaaltaan laaduttomalta. Ministerin kirjeen retoriikassa ei kiinnitetä huomiota siihen, että mitä enemmän eri koulutusasteiden rahoitusta on leikattu ja leikataan, ja kuinka paljon resursseja (kuten tukihenkilöstöä) on vähennetty, sitä vähemmän aikaa jää varsinaiselle opetus- ja tutkimustyölle.

Esimerkiksi reilu kymmenen vuotta sitten kurssien tenttijärjestely hoidettiin hallinnon ja sihteerien apuvoimin, ja opettaja lähinnä valmisteli, opetti ja arvioi kurssit. Nykyisessä tilanteessa tutkijat ja opettajat opettavat, arvioivat, ja rekisteröivät sekä koko opetusohjelman että yksittäiset kurssit, jotka lisäksi tapahtuvat usein uudistuvissa oppimisympäristöissä. Oppimisympäristöjä on useita, ja osa niistä poistuu, osa uudistuu, osa säilytetään yliopiston IT-henkilöstön voimin. Ihmisen sijaan opettajakin on jatkuvasti tekemisissä järjestelmien kanssa. Opetushenkilöstö työstää kaiken keskellä myös erilaisia rekisteröintijärjestelmiä, jotka tähtäävät

13 <http://sannigrahnlaasonen.fi/2015/10/opetus-ja-kulttuuriministeri-sannigrahn-laasosen-avoin-kirje-yliopistojen-ja-ammattikorkeakoulujen-johdolle/>

oman työn, työajan ja yleensä olemassaolevien toimintojen rekisteröintiin ja seurantaan. Järjestelmien hallinnoimisen (sisältää myös julkaisut, matkat, työsuunnitelmat ym.) ympärillä pyöriikin postfoucaultlainen hallinnallistamisen ja itsetarkkailun koneisto, joka on eriytynyt tarkkailemaan niitä mekanismeja, joita tutkija/opettaja omaa työtään monitoroi sekä rekisteröi. Grahn-Laasosen huomio työn tehottomuudesta on oikein siitä näkökulmasta katsoen, että tehottomuusmekanismeja työnnetään kasvavassa määrin opetushenkilöstöä kuormittamaan. Terve kilpailu koituu mahdollisesti myös tutkimuksen laadun hyväksi, mutta tieteellisesti tuottavampi tilanne syntyisi sitäkin kautta, että opetus- ja tutkimushenkilöille annettaisiin vaihteeksi työrauha tehdä sisällöllistä työtä.

Suomen kokoisessa maassa, ja nykyisten yliopistojen antamalla resursseilla ja pätkätöillä tehty tiede ja koulutus on ollut maailmassa erittäin korkealuokkaista. Vahva standardisointi ja kriteerien ja tutkimusohjelmien yhdenmukaistaminen yleiseurooppalaisella tasolla johtaa huonossa tapauksessa siihen, että tutkimuksen arviointikriteerit tuo esille vain samalla lailla standardisoituja vastauksia. Esimerkiksi Theodor Adorno ja Max Horkheimer toivat teoksessaan *Valistuksen dialektiikka (Dialektik der Aufklärung, 1947)* esiin huolensa siitä, miten standardisoidu taide ja tiede tuo esille vain samalla lailla standardisoituja vastauksia. Post-2010 perspektiivistä katsoen standardisointumisen on käytössä esimerkiksi tieteen ja yliopiston rankinglistoina, joiden taustalla on esimerkiksi kansainvälisten julkaisujen määrä. 'Rankkauksesta' on tullut kuitenkin laajempi ilmiö kuin alun perin tarkoitettu korkeakouluorganisaatioiden välisen paremmuusjärjestyksen luominen ja seuranta. Vaikka juuri korkeakouluissa arvokas tutkimus tulisi olla myös laadullisesti, ei vain määrällisesti mitattavissa, kovin yleispäteviä mittareita tähän ei ole vielääkään keksitty.

Se, että kasvu ja määrällinen arvo nähdään tieteellisen laadun mittarina, on ongelma kriittisille tieteille. Kasvava julkaisumäärä ei välttämättä kerro oikeaa kuvaa tutkijan ymmärryksen kasvamisesta, sillä ryhmäjulkaisuun osallistuu mahdollisesti kymmeniä, joskus jopa satojen kirjoittajia. Isot yhteisjulkaisuprojektit lisäävät julkaisumäärää, ja ovatkin relevantteja aloilla, jotka käyttävät esimerkiksi laajaa empiiristä materiaalia tai esimerkiksi niin sanottua *big dataa*. Kaikilla aloilla yhteisjulkaisuihin miltei painostava kulttuuri ei anna kovinkaan valaisevaa kuvaa siitä, mitä yksittäiset tutkijat ryhmässä kulloinkin tekevät, ja ovatko he lopulta niin

tuotteliaita kuin näyttävät olevan. Huonoiten näyttävät tuottavan perinteisiä laajoja monografoita tai oppikirjoja kirjoittavat tutkijat.

Grahn-Laasonen käytti poliittista valtaansa ja *Chance*-tilannetta, tuodakseen näkökulmansa esille kansallisessa keskustelussa. Tiedeyhteisön näkökulmasta tämänkaltainen ulostulo paljasti lähinnä sen, että ministeriössä ei tunneta hyvin yliopistomaailman realiteetteja ja etenkin sitä tilannetta, johon samaisen ministeriön rahoituspolitiikka on monet yliopiston laitokset ja tiedekunnat ajanut. Vaatii lahjakkuutta ja monialaisuutta huomata erittäin hyviä tutkimusaiheita ja tehdä sellaisia avauksia tieteessä, joita ei ole verrattavissa tai määrällisesti sijoitettavissa jo olevaan tutkimuskenttään ilman pitkäjänteistä työtä. Mielenkiintoista kyllä juuri tämänkaltaisiin uusiin näkemyksiin sisältyy niitä mahdollisia huippuja, joista voi muodostua tieteellinen kärki. Tiederahoittajan *Chance* on kääntää nämä mahdollisuudet rahoitettaviksi tutkimuksiksi.

Tämänhetkisessä tiedepolitiikassa muhiikin monta paradoksia. Mitä enemmän systematisoidaan tuotantoa ja tehokkuutta mittavia käytäntöjä, sitä enemmän standardisoidaan erottelun sijaan. Noidankehä näyttää johtavan kehäpäätelmiin.

Poliitikko tiedepolitiikassa

Esko Aho piti puheen Suomen Akatemian vuonna 2017 aloitetun akatemiohjelman *Biofuture2025* avajaisissa hotelli Hiltonissa 11.4.2017¹⁴. Ahon sanoma tutkijoille oli, että tutkijoiden tulisi tehdä asioita horisontaalisesti ja ylittää kapea-alaisuus. Tällainen horisontaalisuus olisi sekä nopeaa, reagoivaa, ja tämän kautta se mahdollisesti synnyttäisi uusia tieteellisiä kombinaatioita. Puheen perusteella jäi itselleni kuulijana mieleen ajallinen ristiriita politiikan ja toisaalta tieteenteon ajan välillä. Nopeus, reagoivuus ja yllättävät kombinaatiot ovat kieltämättä kiinnostava tapa

14 Esko Aho on East Office hallituksen puheenjohtaja. East Officen pyrkimys on vahvistaa Venäjä-suhteita. Monien muun tehtävän sekä 20-vuotisen poliitikkouransa lisäksi Aho on myös Aalto-yliopiston Executive in Residence-tehtävässä vuodesta 2015. Näistäkin tehtävistä voi jo havaita, miten tiedepolitiikan ilmentäjinä toimii ihmisiä eri elinkeinoelämän, yliopistojen johdon sekä kauppakamarin ja eri hallitustehtävissä koostuvassa porukassa.

nähdä tutkija risteilemässä ja reagoimassa uusien asioiden keskellä. Nopeus ja tieteellisten ratkaisujen äkillisyys voi johtua vain siitä, että tutkijan oma rahoitus on loppumassa, ja jotain uutta on pakko keksiä.

Erona tutkimuksen ja poliittisen toiminnan ajan välillä Esko Aho näki sen, että poliittinen toiminta peräänkuuluttaa pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä. Tämä sisältyy lineaariseen aikamallia, jotta ei elettäisi vain vaalikaudesta toiseen, mitä ilmeisimmin Ahon käsitys poliittisesta ajasta käy hyvin yksin weberiläisen käsityksen kanssa jossa politiikka on intohimoista toimintaa, joka vaatii hitautta sekä itsepintaisuutta (*”Die Politik bedeutet ein starkes langsames Bohren von harten Brettern mit Leidenschaft.”* Weber 1919/1973. 560)

Koska olin mukana rakentamassa kyseistä Akatemiaohjelmaa ja keskustelemassa sen sisällöstä ja tieteenalapainotuksista hakemuskierroksilla, olin erityisen kiinnostunut siitä, miten ohjelma otetaan eri tahoilla vastaan. Osin ohjelma vastaa meneillä olevan hallituskauden (2015–2018) strategiseen painopisteeseen, eli alueeseen ’Biotalous ja puhtaat ratkaisut’. Ohjelman sisältö pyrkii vastaamaan tarpeeseen tuottaa uutta tutkimustietoa biotaloudesta ja suuntaa vahvasti myös tulevaisuuteen. Toisaalta ohjelmaan kuuluu myös tavoite tarkastella yhteiskunnallisia muutoksia, arvojen ja käyttäytymisen vaikutusta biopohjaisten luonnonvarojen hyödyntämiseen¹⁵ Kyseenomaisen Akatemiaohjelman hankkeet olivat mielenkiintoisella tavalla esillä avajaistilaisuudessa, ja nämä aidosti monialaiset, horisontaaliset ja tulevaisuuteenkin katsovat ja sitä hahmottelevat hankkeet esittäytyivät tavalla, jossa myös osa suomalaista tiedemaailmaa ja sen kansainvälisesti merkittävää kontribuutiota oli vahvasti läsnä. Tilaisuuden lopulla kuitenkin ymmärrettävästi kiireinen poliitikko oli poissa, joten potentiaalinen dialogi tieteen tekijöiden ja tiedepoliitikan kansallisen ja eurooppalaiset poliitikko-tason vaikuttajan välillä jäi vaillinaiseksi.

Ahon mukaan on ongelma, mikäli *”Pitkänlinjan poliitikot vaativat lyhyen linjan ratkaisuja äkilliseen taloudelliseen kriisiin”*. (Aho 11.4.2017) Samanaikaisesti poliittiset päättäjät vaativat pitkän linjan tutkijoilta

15 Ohjelmateksti Biofuture http://www.aka.fi/globalassets/32akatemiaohjelmat/biofuture2025/biofuture2025_ohjelma-muistio_fi.pdf.

lyhyen linjan 'paikkausta' taloudelliseen kriisiin. Tästä on esimerkkinä elinkeinoministeri Olli Rehnin näkemys Yle Uutisten haastattelussa, että hallitus aikoo arvioida perustutkimuksen laatukriteereitä. Rehnin mukaan yhteiskunnan pitäisi saada enemmän kaupallista hyötyä ja käytännön sovelluksia tutkimukselta¹⁶.

Pitkäkestoisesti ajatellen on mahdotonta, että aikaan, paikkaan ja tiettyyn poliittiseen ilmastoon sidottu hallitus edes katsoisi itsensä päteväksi arvioimaan ”perustutkimuksen laatukriteereitä”. Kutienkin nämä kriteerit, ja niiden tarkastelu on kuitenkin yhä useammin nostettu tieteellisen tuottavuuden ja myös tutkimuksen resursoinnin määreeksi, mihin jo olen ylläolevassa viitannut. Laajempien alojen, yhteiskuntatieteellisten ja humanististen tieteenalojen arvo ja vaikuttavuuskäsitykset tulisi monipuolistaa, ja niitä tulisi tarkastella myös hyvinkin erilaisten tieteiden lähtökohdista. Kaupallinen hyöty voi olla tutkimuksen sivutuote, mutta mikäli Rehniä olisi uskominen, näyttäisi siltä, että korkeakoulun sivistystehtävä ja kriittisen ajattelun perinne ovat kaukana alkuperäisistä tavoitteista.

Tieteentekijöiden parista ei liene nouse absoluuttista vastustusta sille, etteikö tieteen tulokset voi toimia myös yhteiskunnallisesti vaikuttavana ja merkittävänä tekijänä kriisienkin ratkaisumallien etsimisessä. Post 2010- tiedepolitiikka näyttäytyy usein eri äänien ja vaateiden sekamelskana, jossa yhteä keskeisenä tekijänä on puuttuva dialogi tiedemaailmassa toimivien, ja sitä ideoivien ja rahoituksen kautta tieteentekoa mahdollistavien skenaarioiden välillä.

Päinvastoin kuin mitä Aho esittää, tutkimus on yleensä pitkäjänteistä ja väliin eri katkosten ja rahoituspätkien kautta lopputulostaan kohden etenevää toimintaa, jonka tuloksia ei välttämättä heti ole nähtävissä. Mikäli tutkimustoiminnan halutaan olla vielä ytimekkäämpää ja reagoivampaa, niin huomio tulisi kiinnittää ensinnäkin siihen, miten tämä toiminta mahdollistetaan sellaisin tiedepoliittisin ratkaisuin, jotka takaavat lisää aikaa autonomisen tutkimuksen tekoon.

Suomalainen tiede ja tutkimus on hyvin kansainvälistä. On myös selvä, että tutkija pyrkii tekemään oivalluksia, ja luomaan uutta ajattelua, sehän on juuri tutkijan työn luonne ja kutsumus. Tutkijan kyky ja omis-

16 http://yle.fi/uutiset/rehn_yliopistotutkimuksesta_saatava_enemman_kaupallista_hyotya/8450189.

tautumista alalleen ei voi vahvistaa vain määrällisesti, jos vain toistetaan ennalta tiedettyä ja tunnettua, eli ns. ymmärrettävää ja helposti sovellettavaa tietoa. Luovuus johtaa innovaatioihin, myös sosiaalisiin innovaatioihin.

Tiede/valta/kamppailu

Tutkijanuran monimutkaisuus ja taloudellisen toimeentulon ongelmallisuus ei ole tiedemaailmassa uusi piirre, mikäli Max Weberiä on uskominen. Vuoden 1917 esseessään Weber vertaili saksalaista ja amerikkalaista käytäntöä nuoren tutkijan uravalinnassa. Saksassa nuori mies (sic) lähtee yleensä uransa alkupuolella palkatta pitämään dosenttiluentoja, joissa palkka koostui opiskelijoiden luentomaksuista. Weberin mukaan päinvastainen esimerkki oli Amerikka, jossa tutkimusuran alku oli ennemminkin assistentin positio. Assistentteista ani harva onnistuu luentotaakansa varjossa lopulta julkaisemaan väitöskirjansa – mikä toisi enemmän toimeentuloa. Käytännössä tutkijan ura rakentui Saksassa Weberin mukaan kokonaan 'rahavallan varaan', ja varattoman nuoren tutkijan on uhkarohkeata antautua akateemiselle uralle (Weber 1917/2009: 26).

Se eroavuus, joka Weberin hahmottamassa täyspäiväisessä opetuksessa (assistenttuuri) ja toisaalta vapaassa dosentintoimessa on, että jälkimmäinen maksimoi tutkimukseen käytettävän ajan, mikäli luennot turvaavat tämän tutkijan toimeentulon. Akateemiselle uralle *palkattu* henkilö sen sijaan joutuu tekemään lähes kaikkea muuta kuin tutkimusta. Tämä kah-tiajako näyttäytyy vielä kärjistetyimmän nykyisessä Suomessa opetus- ja tutkimusvirkojen välisenä erona. Tätä on tullut vahvistamaan myös niin sanottu Matteus-effekti: jos tutkija onnistuu saamaan pidemmän tutkijakauden, hänellä on paremmat edellytykset pätevyitä, julkaista ja sen perusteella hankkia jatkorahoitusta ja virkoja kuin opetuksen, tutkimisen ja byrokraattisten toimien ja vaateiden parista (mutta juuri tästä työstä toimeentulonsa saava) lehtori.

Vaikka tilanne ei olisi akateemisessa maailmassa mitenkään uusi, on niukkuus yliopistojen sisällä todellinen ja kasvava huoli. Huonossa tapauksessa niukkuus ajaa tutkijat taistelemaan pienissä tiedeyhteisöissään toisiaan vastaan ja kiistelemään vähenevistä resursseista. Taistelun tavoit-

teena, yleisen selviytymistaistelun ja motivaatiokamppailun lisäksi, on tietysti tutkimusrahoituksen rajallinen rahapotti.

Lieveilmiöitä niukkuuskamppailussa on myös, se, että kilpailun leimaama tutkijakunta väliin jo pyrkii itsekin tulla arvioiduksi vertaisarvioinnin sijaan standardisoiduilla laatumittarilla, ja myös kriittisen tieteen edustajat, jopa filosofit tai teoreettisten alojen edustajat voivat peräänkuuluttaa niitä.

Esimerkkinä mittaamisten vaikutuksesta paistaa esiin 2016 purkautuneessa kritiikissä Suomen Akatemiaa kohtaan, jossa Oksasen ja Räsäsen kritiikki (Turun Sanomat 7.4.2016) on mielenkiintoista lukea siitä näkökulmasta, miten tutkijat itse haluavat ajaa työnsä 'vaikuttavuuden' mittaamisen ja taloudellisen järjen määrittämisen arviointisysteemin piippuun ilman luottamusta perinteisempään tieteelliseen vertaisarviointiin.

Hallinnan koneisto toimiikin tehokkaasti tällä tavalla: resurssikamppailussa toisiaan vastaan kilpailevat yksilöt ryhtyvät hallinnoimaan itseään sekä arvioimaan toisiaan. Nykypanopticonissa pyritään siihen että tutkija laskisi omia vaikuttavuuspisteitään kontrolloiden samalla omaa ja toisten tutkimuksellista laatua sekä tutkimusresurssien tehokasta käyttöä. Kaikki yleishyödyllinen tai 'liika' omassa työssä (kuten ohjauksessa, tutkielmien pituudessa, opiskeluun käytettävässä ajassa) muuttuu äkkiä 'turhaksi työksi', joka vie aikaa julkaisemiselta. Heikoin lenkki tässä systeemissä on lopulta keskustelussa jo miltei unohdetut opiskelijat, jotka viime kädessä tulevat kärsimään niin yliopistojen huonontuneista resursseista, että myös opetushenkilökunnan kasvavasta aikapulasta.

Yksiselitteinen ja useinkin julkisessa tiedepolitiikassa ilmentyvä kuva post 2010- tilanteesta on keväällä 2017 julkaistun Tieteentekijöiden raportin mukaan tilanne on jatkuvasti huonontunut. Uuden yliopistolain mahdollistamat yliopistojen konkurssi, ja irtisanomiset näkyvät selvästi heidän kohdalla, jotka ovat opetusviroissa. Henkilöstön vähentäminen on johtanut siihen, että jäljelle jäävien työkuorma on kasvanut kohtuuttomasti.

(...) Etenkin tutkijoiden kohdalla kyselyiden pitkä aikasarja osoittaa työn kuormittavuuden jatkuvan lisääntymisen. Yliopistoissa työskentelevät jäsenet kokevat enemmän työstressiä kuin kollegat tutkimuslaitoksissa. Määräaikaisuus, palvelussuhteen epävarmuus ja rahoituksen hankkimi-

nen ovat suurimmat haitallisen työstressin aiheuttajat. (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/tieteentekijoiden_uranakymat_yha_epavarmempia.2426.news).

Tämä tilanne on se, missä Matteus-valtakunnan ulkopuolella elävät tekevät vuosittain lukuisia rahoitushakemuksia. Tieteelle halutaan kyllä elää ja omistautua intohimoisestikin, mutta miten?

Weberin ajatus dilemmaan tieteestä elämiselle oli selkeä: joko henkilö on itsenäinen tutkija, joka ostaa vapautensa dosenttiluennoillaan, tai ylipiston ikeessä kituva opetushenkilökuntaan kuuluva, joka jää päätöksissä filistelemään tutkimusmaailman lupauksia. Weberiläiset ideaalityypit ovat nähdäkseni yhä olemassa, vaikkakin samaan henkilöön kiteytyy usein sekä rahoitushakemuksia valmisteleva, että tutkimusvapaudesta uneksiva tutkija. Asian järjettömyys paljastuisi pikapikaa, ellei tutkimus olisi joka tapauksessa ideaali esimerkki kutsumusammattista (*Beruf*).

Valta ja mahdollisuus

Max Weberin ajattelussa valta (*Macht*), mahdollisuus (*Chance*) ja kamppailu (*Kampf*) linkittyvät toisiinsa. Nämä tekijät ovat myös ajallisia ja vallan sekä mahdollisuuden jännite määrittää toimintaa ajassa (Palonen .2017: 16, 25). Tarkemmin sanoen Weberille ”*Macht bedeutet jede Chance, innerhalb einer sozialen Beziehung, den eigenen Willen auch gegen Widerstreben durchzusetzen, gleichviel worauf die Chance beruht* (Weber 1922: 28). Eli tässä valta on mahdollisuus, joka mahdollistaa oman tahdon vastaan resistanssia, sosiaalisessa suhteessa. ”Valtaan toimintana sisältyy mahdollisuus suunnan kääntämiseen mahdollista vastustusta vastaan.

Yllämainitut esimerkit tiedepoliitikasta voi nähdä myös perinteisenä valtapolitiittisena kenttänä, jossa toimijoita pyritään kampeamaan suhteessa omiin päämääriin. Tiedepoliitikka on kiistämättä kamppailua valasta tietoon, sen käyttämiseen ja se on mahdollisesti myös kamppailua tiedemaailmassa toimimisesta ja olemassaolevien linjojen vastustamisesta. Vaikka taloudellinen ase onkin vakuuttava, myös tutkijoilla on mahdollisuus ja vastarintapotentiaali käsissään. Mikäli kriteerien tai kvantitatiiv-

visten mittareiden paine alkaa tuntua suurelta, on huomattava että tieteen asiantuntijat, arvioitsijat ja vertaisarvioijat ovat myös itse tutkijoita, joiden toiminnassa valta ja sen mahdollisuudet voivat kiteytyä jaa muuttaa suuntaa. Tutkija itsekkin voi osallistua joko oman näkemyksensä tai asiantuntijatehtäviensä kautta siihen kriteeritön määrittelyyn, missä tieteen painopisteet sijaitsevat.

On mielenkiintoista huomata se, miten usein tutkijat mieluummin vastustavat asetettuja kriteereitä huomioimatta sitä, että usein ne ovat ajallisia, ja suhteessa omassa ajassaan ilmenevään käsitteistöön. Tiedepoliitiikan sisältä käsin avautuu ainakin väliaikaisia mahdollisuuksia muuttaa olemassaolevia kriteereitä ja lisätä mahdollisuuksia ennakoimattomista tilanteista. Tiederahoituksen päätöksenteko esimerkiksi on sekä sidottu annettuihin kriteereihin, mutta samalla jokaisella arvioitsijalla on mahdollinen *Chance*, paikka suhteuttaa arviointikriteerejä kussakin tapauksessa hieman uudelleen. Samoin arviointityössä on mahdollista huomata niitä hetkiä, joissa tiederahoittajan asiantuntemus on ratkaiseva päätettäessä rahoituskohteita. Se, mitä aikaisemmin on rahoitettu ei olekaan deterministinen määre sille tutkimukselle, mitä tullaan tulevaisuudessa rahoitamaan. Tiedepoliittinen toiminta tarvitsee kriittisyyden lisäksi myös sitä, että tutkijat lähtevät mukaan kutsuihin kirjoittaa ja kommentoida osaltaan rahoitus- ja tutkimushakua ja ideoida uusia rahoituskohteita.

Hyvien ja laaja-alaiden asiantuntijoiden saaminen vertaisarviointiin sekä rahoitusarviointitehtäviin on hankaloitunut. Yksi syy kvantitatiivisista arviointikriteereistä on nähtävästi se, että tutkijoiden osaaminen kapea-alaiستuu ja arviointiinkin käytetty työ näyttää jäävän arvostukseltaan toissijaiseksi oman julkaisuprofilin vahvistamisen rinnalla. Tiedepoliittisten toimijoiden ja tutkimusten sisältöä arvioivien tutkijoiden joukko on suhteellisen pieni suhteessa tutkimusresursseja hakevien määrään. Kaikkiin ei saada 'täsmäosaajia', vähenevät laaja-alaiset asiantuntijat joutuvat kieltäytymään useista tehtävistä.

Tieteelliset asiantuntijatehtävät ovat vaativia ja aikaavieviä töitä, ja vaativat monialaisuutta siinä, kun tieteentekemisen nykytrendi suosii tehokkuutta ja kapea-alaisuutta. Mikäli asiaa ajatellaan elinkeinoministeri Rehnin esittämän tehokkuuspuheen näkökulmasta, kuka haluaa enää käyttää aikaansa toisten työn lukemiseen ja kommentointiin, kun oma tutkimus pitää saada globaalille kartalle? Kuka enää käyttää aikaansa

ei-jufo-luokiteltujen tekstien tai kotimaisten artikkelien kirjoittamiseen?

Tiedepolitiikassa ennakoimatonta voi tapahtua, mikäli standardiajattelun suunta muuttuu edes hieman. Se, mitä Kari Palonen kirjoittaa Weberiin nojaten konstellaatioiden muuntumisena (Palonen 2017: 20) pätee myös tiedepoliittiseen toimintaan. Yksilön kohdalla mahdollisuudet ilmenevät äkillisenä fortunan leimahduksena: oma hakemus saakin rahoituksen. Tilanne, jossa yksittäinen tutkija yleensä haukkuu kriteerit ja arvioitsijat silloin kun oma hanke ei saa tukea, muuttuu päinvastaiseksi silloin, kuin kuulutaan siihen joukkoon, joka saakin rahoitusta. Tällöin on tehty 'hyviä päätöksiä', jotka kantavat seuraaviksi vuosiksi eteenpäin.

Yksi yliopistouralle ominainen piirre on Weberille se, onnistuuko dosentti assistentista puhumattakaan koskaan pääsemään vakinaiseksi professoriksi (...) riippuu yksinkertaisesti sattumasta. Tässä suhteessa sattumalla on virkojen jaossa Weberin mukaan 'epätavallisen suuri merkitys' (Weber 1917/2009: 29). Usealle tiedeportailla kamppailevan ja väliin horjuvan tutkijan voi lohduttaa niillä Weberin sanoilla, että "Olisi väärin syyttää tiedekuntien ja ministeriöiden edustajien henkilökohtaista vajavaisuutta siitä, että aivan epäilemättä kovin monet keskinertaisuudet saavuttavat huomattavan aseman yliopistossa" (30).

Tieteidenvälisyys ja monitieteisyys vaatii pitkäjänteistä työtä. Ei ole hetken tulos, löydetäänkö Ahon peräämät horisontaaliset asetelmat ja tieteen luova ydin. Tiedepoliittinen vaikuttavuus monialaisuus, käsitteiden ja kokonaisuuksien hallinta tarjoaa niitä osaavalle mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoon.

Politiikko ei ole lähtökohtaisesti pätevä tutkimuskentän kokonaisuuden arvioija, vaikka esimerkkejä löytyy etenkin Juha Sipilän hallituksen parista. Insinööri ei voi pätevästi arvioida sitä, mitä tähtitieteilijä tekee – tai toisin päin. Luovan tieteellisen ajattelun määrällisestäämistä ja standardisoimisesta joudutaan mahdollisesti epätoivottuun tilanteeseen, jossa luova tieteellinen ajattelu katoaa. Esimerkkinä tästä on myös elinkeinoelämän kapea-alaisuus tutkijoiden luovan ja monialaisen potentiaalin käyttämättä jättämisessä. Miksei yritysmaailma rekrytoi alaansa etsiviä ihmisiä, jotka sopivalla motivaatiolla ja tuella sitoutuisivat pitkäjänteisempään tutkimus- ja kehitystoimintaan¹⁷.

17 Suomen Akatemian *Tieteen tila 2016*-raportin mukaan elinkeinoelämään sijoittuneista työtekijöistä vain 6 % on akateemisia tohtoreita..

Summa summarum. Weberille akateeminen elämä on rajua sattumapeliä. Sitä se on suurelta osin vieläkin. Tiedepoliittisissa linjoissa korostetaan kuitenkin sattuman sijaan jonkinasteista luterilaista teleologisuutta siinä mielessä, että kunhan tutkijat tekevät tietyt asiat 'kunnolla', niin toiminnan seurauksena on pääsy katkoksellisuudesta pysyvyyteen. Se, että kriteeristö muuntuu yliopistojen ja ministeriöiden tiedepoliittisten linjausten myötä käy kuitenkin hyvin yksin weberiläiseen ajatukseen kontingenssista. Kyseessä ei ole reilu ja avoin peli, vaan valtakamppailu.

Kirjallisuusluettelo

- Adorno, Theodor W. & Horkheimer, Max (1947/1997). *Dialectic of Enlightenment*. London&New York, Verso.
- Aho, Esko: *Maailma, me ja biotalous*. Esitelmä Suomen Akatemian järjestämässä BioFuture – tutkimusohjelman avajaisseminaarissa 11.4.2017. Hotelli Hilton (http://www.aka.fi/globalassets/32akatemiaohjelmat/biofuture2025/biofuture2025_ohjelmamuistio_fi.pdf)
- Grahn-Laasonen, Sanni: <http://sannigrahnlaasonen.fi/2015/10/opetus-ja-kulttuuriministeri-sanni-grahn-laasonen-avoin-kirje-yliopistojen-ja-ammattikorkeakoulujen-johdolle/>
- Visa Heinonen ja Jukka Kekkonen <http://yliopisto2020.fi/autonomia-autonomia/>. Luettu 11.2.2018
- Atte Oksanen ja Pekka Räsänen. Mielipide <http://www.ts.fi/mielipiteet/aliot/859388/Suomen+Akatemian+resurssit+valumassa+hukkaan>. Turun Sanomat 7.4.2016
- Palonen, Kari (2017) *A Political style of Thinking. Essays on Max Weber*. ECPR Press. Colchester
- Raatikainen, Panu *Tiedepoliittikka* 4/2016
- Rehn, Olli http://yle.fi/uutiset/rehn_yliopistotutkimuksesta_saatava_enemmän_kaupallista_hyotya/8450189
- Suomen Akatemia. *Tieteen tila 2016*. (Toim). Nuutinen, Mälkki, Huuoniemi ja Törnroos, Suomen Akatemia. Erweko Oy 2016.
- Tieteentekijäin liitto, tiedotteet 2017: (https://tieteentekijoidenliitto.fi/media/tiedotteet/tieteentekijoiden_uranakymat_yha_epavarmempia.2426.news).
- Weber (1917/2009). *Wissenschaft als Beruf* teoksessa
- Weber (1919/1971). *Politik als Beruf* teoksessa *Gesammelte politische Schriften*
- Weber (1922/1980).

Mikko Mäntysaari

Weber sosiaalipolitiikassa ja sosiaalityössä

Onko Weber vanhentunut?

Tarkastelen tässä esseessä Max Weberin merkitystä sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kannalta. Suomessa sosiaalityön tutkimus on syntynyt sosiaalipolitiikan tutkimuksen piirissä – siten molemmilla tutkimusaloilla on yhteinen historia. Tarkasteluni kohdistuu ensin lähinnä sosiaalipolitiikan tutkimukseen, ja vasta jäljempänä omaan oppialaani sosiaalityön tutkimukseen. Onko Weberillä annettavaa sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kaltaisille soveltaville tieteille?

Tietysti on hyviä perusteita ajatella, että Max Weberin lukemisen sijaan soveltava yhteiskuntatieteilijä voisi tehdä muutakin. Onhan sentään kyse noin sata vuotta vanhoista teksteistä, joista ainakin osaa voi pitää sellaisina, että aika on painellut ohi. Esimerkiksi Weberin pohdinnat rodun merkityksestä yhteisöllisten suhteiden yhtenä perustana, tuntuvat aika vanhentuneilta (Weber, 1980, pp. 234–235). Jotkut voivat jopa kyseenalaistaa, onko Weberin klassikonmaine aivan perustelua. Esimerkiksi Joachim Radkau, ensimmäisen perusteellisen Weber-elämäkerran kirjoittaja, pohtii tuhat sivuisen teoksensa lopulla, mistä Weberin maailmanmaine oikeastaan johtuu. Hänhän ei eläessään perustanut tieteellistä koulukun-

taa, puoluetta tai poliittista liikettä. Hänen oppilaansa eivät erityisemmin menestyneet yliopistollisilla urillaan. Miksi siis Weberistä tuli kiistämätön klassikko, eikä esimerkiksi ystävästään Werner Sombartista, joka oli 1900-luvun alussa huomattavasti tunnetumpi tutkija sekä kotimaassa Saksassa että kansainvälisesti (Töttö, 1991)? Radkaun mielestä kysymys on pohjimmiltaan ratkaisematon, mutta yksi vastaus voi olla siinä, että Weberillä, toisin kuin Sombartilla ja Simmelillä, oli rinnallaan vaimo, Marianne Weber, joka sekä verkottui taitavasti että rakensi puolisonsa kuoltua tästä suurmiesmyyttiä. (Radkau, 2005, p. 830–831.) Radkau on mielestäni vähän turhan poleeminen tässä, sillä kyllähän Weber on kiistan yhteiskuntatieteiden klassikko, vieläpä monen sellaisen: häntä voivat lukea yhtä hyvin taloustieteilijät (Swedberg, 2003), sosiaalipoliikan tutkijat (Nieminen, 1955; Sipilä, 1989; Urponen, 1979b), hallintotieteilijät ja politiikan tutkijat klassikkonaan. Silti Radkaun (ja Tötönkin) pieni skepsismi Weberin ainutlaatuisuutta kohtaan on varmaan ihan terveellistä.

Weber oli itsekin sitä mieltä, että historiatieteet (ja yhteiskuntatieteet niiden mukana) ovat aina tuomittuja ikuiseen nuoruuteen ja tutkimuksen kohtalona on aina vanhentua (Weber, 1973, 206). Toisaalta hänen oma tuotantonsa näyttää puhuvan tätä vanhentumisteesiä vastaan: Weberin käsitykset vallasta, legitimitetistä, byrokratiasta ja kapitalismin synnystä ovat edelleen yhteiskuntatieteilijöiden perussivistykseen kuuluvia. Mitä erityistä annettavaa Weberillä sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön kaltaisissa empiirisissä ja soveltavissa tieteissä siis voisi olla? --- Minusta sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön kaltaisen soveltavan tutkimuksen tekijöiden kannattaa edelleen lukea Weberiä, jos ei muuten niin muistutuksena siitä, että arvojen ja tieteellisen päättelyn rajoja koskevat kysymykset ovat edelleen ratkaisematta.

Sosiaalityön tutkijoiden kannalta Weberin esiin nostama kysymys arvojen merkityksestä tutkimusprosessissa on edelleen aika olennainen.

Arvovapausteesi

Vuonna 1874 perustettu *Verein für Sozialpolitik* yhdisti yhteiskunnallisista reformeista kiinnostuneita tutkijoita, poliitikkoja ja yleensäkin edistyskellisiä kansalaisia. Vuonna 1904 Sombart ja Weber ryhtyivät polemiikkiin järjestön johtoa vastaan. *Verein*in puheenjohtaja Gustav von

Schmoller oli kritiikin kohteena Weberin vuonna 1904 ilmestyneessä kirjoituksessa *Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis* (Weber, 1973). Max Weberin kiistakumppanit Saksassa edustivat v. Schmollerin johtamaa konservatiivista kansantaloustieteen historiallista koulukuntaa, jonka arvosidonnaisuutta Weber ja hänen kanssaan yhtä mieltä olleet kriittisen koulukunnan edustajat kiperästi arvostelivat. Kuten tunnettua, Weberin mukaan "arvovapaudella" voidaan tarkoittaa sitä oikeastaan aika triviaalia vaatimusta, että tutkijan tulee koettaa pitää empiiriset tosiseikat ja niiden käytännöllinen arvottaminen erossa toisistaan. (Weber, 1917/1973, 489–540). Vaatimus ei tarkoittanut arvoarvostelmista luopumista, vaan ainoastaan sitä, että niitä ei saanut esittää tieteen nimissä (Töttö, 1991, 2004). Tieteen arvovapauden vaatimus oli Weberin, Sombartin ja muiden vasemmistoliberaalia suuntaa kannattaneiden nuorten tutkijoiden ohjelma sosiaalipoliittisen tutkimuksen tieteellistämiseksi. Vaatimuksen esittäminen ei silti merkinnyt sitä, että Weber, Sombart ja kumppanit olisivat halunneet pidättäytyä käytännön sosiaalipoliittikkaa koskevasta kriittisestä keskustelusta. Kiista johti aikanaan *Verein*in hajoamiseen, kun Rudolf Goldscheid, Georg Simmel, ja Sombart perustivat sosiologien tieteellisen seuran *Deutsche Gesellschaft für Soziologie* vuonna 1909. Tästäkin seurasta Weber jäi pois vuonna 1914 pettyneenä siihen, että DGS ei myöskään näyttänyt pitävän tutkimusta ja yhteiskunnallisia pyrkimyksiä erossa toisistaan. (Lepsius, 2011)

Edellä esitetty Weberin arvovapausteesi on tietysti paljon monimutkaisempi tulkittava kuin mitä päällisin puolin näyttäisi. Weber tekee eron empiiristen ja dogmaattisten tieteiden välillä. Empiirisissä tieteissä, esimerkiksi sosiologiassa ja historiassa, emme voi osoittaa toimijan subjektiivista merkitystä "oikeaksi" tai "vääräksi", "todeksi" tai "epätodeksi". Pitämis- ja pätemiskysymykset ovat sosiologisen tutkimuksen ulkopuolella. Teoreettinen analyysi voi kohdistua väline-päämääräalueelle, mutta päämäärän valinta ja sen perustelu jäävät aina tieteellisen rationaalisuuden ulkopuolelle. (Juntunen & Mehtonen, 1977, 106)

Dogmaattisia tieteitä puolestaan ovat juridiikan, logiikan, etiikan ja esteetiikan kaltaiset tieteet, jotka pyrkivät vastaamaan arvo- ja normikysymyksiin pitämisen ja pätemisen näkökulmista (Juntunen & Mehtonen, 1977, 104). Siksi arvovapausteesi koski lähinnä vain empiirisii tieteitä.

Arvovapauskiistasta on sittemmin kirjoitettu tavattoman paljon, enkä

yritykään tässä kartoittaa kaikkia esitettyjä näkemyksiä. Hyvin yleisellä tasolla voidaan sanoa, että Weberin objektiivisuusvaatimuksesta on esitetty kaksi tulkintaa, joista jyrkemmän mukaan Weber tarkoitti, että tutkijoiden ja tieteen pitää pidättäytyä kaikista arvoarvostelmista, koska ”tiede ei voi ratkaista, onko Koli vai Punkaharju kauniimpi”, kuten O.K. Kilpi kirjoitti 1905, mukaillen Sombartin tunnettua blondi vai ruskeaverikko -esimerkkiä. Maltillisemman tulkinnan mukaan Weber ei tarkoittanut, etteikö tutkija turvautui arvoarvostelmiin esimerkiksi tutkimusaihetta valitessaan, mutta sen jälkeen tutkijan (ja tieteen) pitäisi koettaa pitää arvot ja faktat erillään, vaikka se onkin vaikeaa.

Muunkinlaisia tulkintoja on toki esitetty. Kari Palonen on esittänyt useissa julkaisuissaan (Palonen, 2006, 2016, 153–168), että Weber tarkoitti oikeastaan metodikiistassa sitä, että tutkimuksessa tulee noudattaa reilun pelin sääntöjä, ja että nämä säännöt voisivat olla Britannian parlamentin sääntöjen kaltaisia. Weber kirjoitti objektiivisuus-sanan lainausmerkkeihin osoittaakseen, että hän suhtautui kriittisesti perinteiseen ja naiiviin tulkintaan siitä, mistä tieteen objektiivisuudessa on kyse. Taustalla on Weberin vahva perspektivismi, jonka taustalta löytyy Nietzschen käsityksen tiedon retorisesta luonteesta. – Palosen kanta on kiinnostava ja tärkeä, mutta itse pidän kuitenkin todennäköisempänä, että Weber todella ajatteli ja tarkoitti mitä sanoi vaatiessaan, että tutkimuksen pitää pidättäytyä arvoarvostelmista ja poliittisista ja aatteellisista päämääristä.

Weber kommentoi DSG:n perustamista näin (Lepsius 2011):

»Die Gesellschaft soll dem ganzen Sinn ihrer Gründung nach einen rein objektiv wissenschaftlichen Charakter haben. Es folgt daraus, daß jede Art von politischer, sozialpolitischer, sozial-ethischer oder irgendwelcher sonstigen Propaganda für praktische Ziele oder Ideale innerhalb ihrer oder unter ihrem Namen ausgeschlossen sein muß. Sie darf sich nur in den Dienst der Erforschung von Tatsachen und ihrer Zusammenhänge stellen.«

Seuraavassa tarkastelen suomalaisen sosiaalipoliittisen tutkimuksen näkökulmasta Weberin luentaa. Miten Weberin vaatimukseen arvopaasta tieteestä on suhtauduttu. Muistetaanko tätä keskustelua sosiaalityön tutkimuksen parissa?

Marx vai Weber?

Sosiaalipolitiikan tutkimus on Suomessa syntynyt yliopistollisena oppiaineena itsenäistymisen alkuvuosina osana kansantaloustiedettä. Kansantaloustieteen historiallisen koulukunnan edustajat vaikuttivat Suomeenkin, jopa niin, että saksalainen Van der Borghin laaja oppikirja käännettiin suomeksi (van der Borgh 1911). Van der Borgh oli *vereiniläinen*, mutta hänen teoksensa oli ilmestynyt saksaksi jo vuonna 1904, joten taloustieteellisen tutkimuksen arvovapaudesta käyty kiista ei vielä ollut ehtinyt teokseen mukaan.

Aikanaan sosiaalipoliittisen tutkimuksen arvositoutuneisuutta koskeva keskustelu rantautui Suomeenkin. Kyösti Urponen mukaan saksalaisten sosiaalipoliitikkojen kiistaa seurattiin varsin tarkasti ja ajantasaisesti. O.K. Kilpi julkaisi Yhteiskuntataloudellisessa aikakauskirjassa vuonna 1915 artikkelin, jossa hän selosti hyvin seikkaperäisesti *Vereinin* piirissä virinnyttä tutkimuksen arvovapauskiistaa. (Urponen, 1979a, p. 52.) Tarton yliopiston kansantaloustieteen professori Eino Kuusi oli ensimmäisen sukupolven kotimainen sosiaalipolitiikan klassikko, ja hänen sosiaalipolitiikkaa käsittelevän teoksensa ensimmäisessä osassa Weberin arvovapauskiista esitellään perusteellisesti (Kuusi, 1931, 26-30). Kuusen oma kanta oli selkeä: vaikka Weberin ja Sombartin kritiikissä sosiaalipoliittisen tutkimuksen arvosidonnaisuutta kohtaan on perusteita, on kritiikki kuitenkin liioittelevaa. Sosiaalipoliittisen tutkimuksen ja toiminnan arvoperustana voi lääketieteen tavoin olla yhteinen jaettu käsitys siitä mihin sosiaalipolitiikan sekä tieteenä että tutkimuksena tulee tähdätä: ”se on kansan menestys, kansan jatkuva terve elämä” (Kuusi, 1931, 30).

Sosiaalipolitiikka oli toisen maailmansodan jälkeen keskeinen yhteiskuntatiede Suomessa, ja 1950- ja 1960-luvuilla tieteenalaa hallitsivat Heikki Wariksen, Pekka Kuusen ja Armas Niemisen kaltaiset hahmot (toinen sukupolvi). Waris oli innostunut systematisoimaan suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Pekka Kuusi rakensi omalla tutkimustyöllään konkreettisesti sosiaalipolitiikan tulevaisuutta. Armas Nieminen oli omalla tavallaan hyvin moderni väestötieteilijä, josta tuli sosiaalipolitiikan professori. Kukaan heistä ei ollut erityisen kiinnostunut yhteiskuntateoreettisista keskusteluista. Ongelma sosiaalipoliittisen tutkimuksen arvosidonnaisuudesta ei kuitenkaan poistunut: esimerkiksi professori Armas

Nieminen pohti teoksessaan *Mitä on sosiaalipolitiikka?* perusteellisesti arvojen ja tieteellisen tutkimuksen suhdetta sosiaalipolitiikassa (Nieminen 1955, 170–172.).

”(T)iede voi – kuten on sanottu -- kuitenkin tutkia ainoastaan sitä, miten asiat ovat (”sein”), eikä sitä, miten niiden pitäisi olla (”sein sollen”). Tiede ei siis voi olla normatiivista, ohjeita käytännölle antavaa siinä mielessä, että se voisi osoittaa tai määrätä ihmisille, mihin perimmäisiin päämääriin heidän pitäisi toiminnassaan pyrkiä, mitä itseisarvoja heidän olisi tavoiteltava, mitä lopullisia ihanteita heidän tulisi toteuttaa. Eri asia on, että tätä ”arvovapauden” ihannetta voidaan tieteellisessä tutkimuksessa vain lähestyä eikä lopullisesti saavuttaa. Sisältäähän jo tutkimusongelman valinta ja kaavailu usein arvotuksia.” (Nieminen, 1955, p. 169)

Seuraava (kolmas) sukupolvi, Olavi Riihinen, Briitta Koskiaho, Kari Salavuo, Mikko A. Salo, ja Risto Eräsaari keskusteli paljon aktiivisemmin toisten yhteiskuntatieteilijöiden kanssa ja he omaksuivat teoreettisia vaihtotteita vaikkapa sosiologiasta edellistä sukupolvea helpommin. Hekään eivät juuri Weberiin viittailleet, vaikka varmasti tunsivat esimerkiksi hallintotieteissä syntynyttä aktiivista Weber-tutkimusta. Hallintotieteissä Weberiä luettiin aivan erilaisella intensiteetillä: Tampereen yliopistossa Juhani Nikkilä ja Juha Vartola harrastivat Weberiä. 1980-luvulla Weberiä kohtaan heräsi sosiaalipolitiikkojen parissa vähän laajempaa kiinnostusta, paljolti sosiologiaa seuraten, mutta mitään varsinaista Weber-buumia ei kuitenkaan sosiaalipolitiikan tutkimuksessa syntynyt.

Sosiaalipolitiikan tutkijoiden parissa vallitsevan käsityksen mukaan 1970-luvulla monet nuoremmat sosiaalipolitiikan tutkijat lukivat mieluummin Marxia kuin Weberiä. Taustalla oli sosiaalipolitiikan tutkimuksen sukupolven vaihdos ja siitä aiheutuneet kriisit ja ristiriitaisuudet. Ehkä ajateltiin myös, että Marx ja Weber olivat ikään kuin toistensa vastakohtia, käsitys, joka ei ihan taida pitää paikkaansa. Oman käsitykseni mukaan Marx ei syrjäyttänyt Weberiä tutkijoiden lukulistalta. Mikäli Weberiä tunnettiin huonosti, kyse oli muusta. Joidenkin tutkijoiden kohdalla kyse saattoi olla siitä, että Weberiä oli käännetty suomeksi vähän, jos ollenkaan, ja käytettävissä olevia englanninkielisiäkin kään-

nöksiä saatettiin pitää pulmallisina. Toisaalta saksaksi lukeminen ei toki ollut 1950- ja 1960-luvulla ylioppilaaksi valmistuneille suurin ongelma, sillä saksaa luettiin kouluissa tuolloin nykyistä enemmän ja painokkaammin. Ehkä sittenkin kyse oli muusta: Weberin ei ehkä nähty tarjoavan mielekkäitä näkökulmia sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimukselle.

Oma oppialani, sosiaalityö, eriytyi sosiaalipolitiikasta vasta 1990-luvun puolessa välissä, vaikka yliopistollisia virkoja oli perustettu sosiaalityön koulutusta ja tutkimusta varten Tampereen yliopistoon jo 1970, jolloin Reino Salo nimitettiin sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalihuollon professoriksi. Salo oli kiinnostunut etupäässä empiirisestä tutkimuksesta (Mäntysaari & Pösö, 2005; Salo, 1956, 1962), eikä hänen tuotannossaan ole viittauksia Weberiin. Seuraava sukupolvi, Jorma Sipilä, Kyösti Urponen, Georg Walls ja Pauli Niemelä aloittivat kaikki 1980-luvulla, ja olivat – kiinnostavaa kyllä – kaikki miehiä. Jorma Sipilä puhuu *Sosiaalityön jäljillä* -teoksessaan (Sipilä 1989) aika paljon byrokatiasta sosiaalityön toimintaympäristönä. Weberin *Wirtschaft und Gesellschaft* on hänellä lähdeluettelossa, mutta hän kehrittelee teoriaansa pikemminkin 1980-luvun yhteiskuntatieteellisten lähteiden perusteella.

Lapin yliopiston sosiaalityön professorina pitkän uran tehnyt Kyösti Urponen käsitteli väitöskirjassaan Weberin arvovapausteesiä. Hän palasi tähän keskusteluun myös julkaisemalla sosiaalipoliittisen tutkimuksen arvoproblematiikkaa koskevan kiinnostavan esseen vuonna 1979. Urponen essee ei saanut toisilta sosiaalipolitiikan tutkijoilta jatkoa, vaikka esseen esille nostamat kysymykset (joita Weber arvovapauskiistassa käsittelee) ovat edelleen ajankohtaisia. (Urponen, 1979b)

Itse tutustuin Weberiin väitöskirjaa kirjoittaessani 1980-luvulla. Tutkimukseni nimenä oli “*Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana*” (Mäntysaari, 1991), ja sen näkökulmiin vaikuttivat jyväskyläläiset sosiologit Kaj Ilmonen ja Esa Konttinen. Heistä varsinkin Konttinen oli innostunut Weberistä (Konttinen, 1983, 1991). Käytin Weberiä hyvin ulkokohteisesti, varmaan aika lailla samalla tavalla kuin monet muutkin yhteiskunta- ja hallintotieteilijät, poimimalla joitakin käsitteitä, jotka tuntuivat sopivan omaan tutkimukseen. Koska tarkastelin sosiaalityöntekijöiden työtä sosiaalihuollon organisaatioissa, tuntui aika luontevalta katsoa tätä toimintaympäristöä Weberin byrokrateorian näkökulmasta. Varsinainen Weberin lukeminen alkoi 1990-luvulla kun tein laatuun liittyvää

tutkimusta Stakesissa. (Mäntysaari, 1998). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesissa minun tehtäväksi annettiin sosiaalihuollon laadunhallinnan kehittäminen. En tuntenut laadunhallintaa liittyvää keskustelua kovin hyvin, joten ryhdyin lukemaan sitä perusteista alkaen. Kaikenlaisen konsultti- ja johtamiskirjallisuuden joukosta löysin lopulta William Edwards Demingin laadunhallintaa koskevaan ajatteluun. Vuonna 1993 kuollut USA:lainen insinööri oli toisen maailmansodan jälkeen jälleenrakentamassa Japania, ja oli yhtenä mukana kehittämässä japanilaista laatuun perustuvaa uutta teollista tuotantoa. Postuumisti ilmestynyt Demingin pääteos *Out of Crisis* (1994) puhuu työetiikasta menestyvän talouselämän perustana, ja vaikka hänen ja Weberin käsitteistö on kovasti erilaista, olin näkevinäni Demingin laatuajattelun ja Weberin protestantismin analyysin (Weber, 1990) välillä yhtäläisyyksiä (myös Mäntysaari, 1998).

Seuraava askel Weberiin tutustumisessani liittyi evaluaatiotutkimuksen taustoja koskeviin pohdintoihini. Kävimme Matti Vuorensyrjän kanssa miettimään, onko Weberin arvovapausteesi edelleen ajankohtainen sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksessa vai ei. Päädyimme väittämään, että arvovapausteesi on edelleen kiusallisen ajankohtainen sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksessa. Myös evaluaatiotutkimuksessa Weberiä kannattaa miettiä. (Mäntysaari & Vuorensyrjä, 2008.)

Tutkimus ja/tai uskonvaraista vakuuttelua

Sosiaalityön tutkimus tuntuu heiluvan aina kahden ääripään välillä. Välillä painopisteenä on mahdollisimman neutraalin tuntuinen ja usein aika teoriaton asiantilan kuvaus, välillä aivan ideologinen puhe, jossa empiirisiä havaintoja käytetään kuvittamaan sitä, mitä tutkija haluaa kuulijansa vakuuttaa uskomaan. Retoriikka naamioidaan ensin mainitussa vaihtoehdossa objektiivisuuspuheella, jälkimmäisessä vaihtoehdossa sitoutumisella sosiaalityön oletetusti jaettuun ja yhteiseen arvoperustaan. Välillä lähdetään sumeilematta liikkeelle siitä, miten asioiden tulisi olla. Ongelman on, että näin saattaa syntyä tutkimusta, jossa jo valittu lähtötilanne osoittaa, millaisiin lopputuloksiin tullaan päätyään. Siksi sosiaalityön tutkimus tuntuu joskus yllätykseltömältä.

Alun perin Weberin ja hänen kanssaan saman mielisten tutkijoiden synnyttämä arvovapauskiista koski sosiaalipolitiikan tutkimuksen pulmallista suhdetta tutkijan arvoihin. Nykyään keskimääräisen sosiaalityön opiskelijan ja ehkä myös opettajan on vaikea käsittää, mitä ihmeen pulmaa voisi olla siinä, että tutkijan arvovalinnat vaikuttavat tutkimusprosessissa koko sen mitan, ei vain tutkimusaihetta valittaessa. Sosiaalityön tutkimuksessa on kehittynyt joukko metodologisia suuntauksia, jotka nimenomaan lähtevät arvojen keskeisestä merkityksestä koko tutkimusprosessissa: käytäntötutkimus, standpoint-tutkimus, osallistava toimintatutkimus (Participatory Action Research eli PAR), erilaiset emancipatoriset ja asianajomallit ovat yleisiä sosiaalityössä, samoin omiin elämänongelmiin kuten esimerkiksi omaan elämään tai omaan perheeseen liittyvien seikkojen tutkiminen. Asenne on koko lailla erilainen kuin Kari Palosen maksimi, jonka mukaan opinnäytteen aiheeksi on hyvä valita teema, johon etäisyyttä on vähintään 3000 km tai 100 vuotta.

Monet näistä metodologisista suuntauksista ovat tietysti yhteisiä toisten sosiaalitieteiden kanssa, eikä ole laisinkaan selvää, että sosiaalityön tutkimus olisi edes toisia soveltavia tutkimuksen tyyppiä alttiimpi omaksumaan tällaisia tutkimuksen näkökulmia. Olipa niin tai näin, valinnan seurauksena voi olla joskus todella kiinnostavaa ja uusia näkökulmia avaavaa tutkimusta, mutta ongelmien läheisyys ja tutkijan arvot voivat aiheuttaa myös hankaluuksia.

Sanoin edellä, että ajattelen Weberin todella tarkoittaneen arvovapusteeseilla mitä hän sanoi esimerkiksi DGS:n perustamista koskeneessa tekstissään ja että Palosen perspektivistinen ja retorinen tulkinta ei ehkä kuitenkaan kuvaa Weberin tarkoitusta oikein. Tällä en kuitenkaan tarkoita sitä, että se tulkinta, jonka Palonen esittää Weberin näkökulmaksi, olisi käyttökelvoton, kun mietitään tieteellisen tutkimuksen luonnetta. Päinvastoin: uskon, että sosiaalityön kaltaisen soveltavan tutkimusalan näkökulmasta Palosen näkemyksellä ”objektiivisuuden” merkityksestä on paljon annettavaa.

On esimerkiksi niin, että arvojen ja tosiasioiden toisistaan erottaminen ei suinkaan ole helppoa. Tästä esimerkiksi Hilary Putnam on kirjoittanut (Putnam, 1989; Putnam, 2004). Putnamin mukaan faktat ja arvot eivät eroa dikotomisesti toisistaan, vaan kyse on jatkumosta, jonka ääripäitä ne ovat. Siksi Weber taisi olla väärässä väittäessään, että kyse on ”aivan

yksinkertaisesta vaatimuksesta” pitää arvot ja tosiasiat erossa toisistaan.

Palosen mukaan aivan yksipuolinen tutkimus on hyväksyttävää, ja jopa toivottavaa, koska sitä vastaan voidaan asettaa toinen tulkinta, joka korjaa edellisen tulkinnan virheitä ja väärinkäsityksiä. Tieteen objektiivisuudessa olisi siten kyse pelisääntöjen asettamisesta ja asetettujen sääntöjen seuraamisesta. Tässä on kieltämättä järkeä, mutta kannassa piilee myös ongelma. Tutkimusta kohtaan on olemassa yleisiä uskomuksia, joiden mukaan tutkijat pyrkivät tasapuolisuuteen omassa työssään. Jos tutkija politikoi tai pyrkii tutkimuksellaan edistämään poliittista ohjelmaansa tiedon lisäämisen tai totuuden tavoittelemisen sijasta, pettää hän lukijansa luottamuksen. Jos yleiseksi kannaksi vakiintuisi, että tutkimukseen ei periaatteessa voi luottaa, koska tutkijat aina ajavat ensi sijassa oman asiansa etua, voisi se johtaa tutkimusta kohtaan tunnetun arvostuksen menetykseen. Se ei välttämättä sinänsä olisi hankalaa, mutta viime aikaiset tapahtumat maailmalla osoittavat, että tieteen arvovallalla on merkitystä. Muuten ei eri puolilla maailmaa järjestettäisi mielenosoituksia tieteen puolesta.

Seurauksena voisi olla myös sellaisen jyrkän relativismin yleistyminen, jossa keskenään ristiriitaisia totuusväittämiä pidettäisiin yhtä arvokkaina (tai arvottomina). Sosiaalityön kaltaisella tutkimusalalla asia on aika hankala, sillä esimerkiksi käytännön sosiaalityössä kerätään aina näyttöä asioiden tilasta. Mary Richmond, monasti yksilökohtaisen sosiaalityön perustajana pidetty nainen, kirjoitti evidenssin merkityksestä sosiaalityön asiakassuhteen perustana. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on näyttöä keräämällä koettaa ratkaista, onko esimerkiksi lapsella turvallinen kasvuympäristö. Nykyään ajatellaan, että sosiaalityöntekijät ja asiakasperhe tekevät tätä yhdessä. Viime kädessä viranomaisen on kuitenkin ratkaistava, mikä on totuus.

On kiinnostavaa, että myös Weber pohti evidenssiä.¹⁸ Hänen mielestään kaiken tieteellisen toiminnan päämääränä on evidenssin kerääminen.

18 “Alle Deutung strebt, wie alle Wissenschaften überhaupt, nach “Evidenz”. (Wug, s. 2) Evidenssi voi olla rationaalista tai tunteisiin nojaavaa.

Rakkaus puhtaaseen tieteeseen

Weber ymmärsi hyvin, että arvojen merkityksen rajaaminen tutkimuksessa on todella vaikeaa. Hänhän oli itse esimerkki siitä, miten sisäinen palo, intohimo tutkia asioita ajoi häntä eteenpäin. Weberin suhde tieteeseen oli intohimoinen. Siksi hän ymmärsi, miten vaikeaa arvojen rajaaminen tutkimusprosessissa vain tutkimusaiheen valintaan, todellisuudessa olisi.

Weberin elämäkerran kirjoittaja Radkaun (2005) mukaan Weberin arvosidonnaista tutkimusta koskevaan inhoon oli sekä henkilöhistoriallisia että tiedekäsitykseen liittyviä syitä. Radkaun mielestä Weberin kiukun taustalla oli kansantaloustieteen historiallisen koulukunnan kansalliset pyrkimykset. Ainakin jotkut Weberin kiistakumppaneista siirtyivät aikanaan natsien leiriin. Weber edusti arvovapausteesta käydyissä kiistoissa liberaalia laitaa. Hän kommentoi niitä kansantaloustieteilijöitä, joille kansallinen etu oli niin tärkeä, että tutkimuksen objektiivisuusvaatimuksia voitiin hyvin luopua.

Weber uskoi vahvasti tieteeseen, ja käsitys tieteen arvovapaudesta liittyi vahvasti tähän tiedeuskoon (Radkau, 2005). Hänen tiedekäsityksensä vahvuus näkyi muissakin kysymyksissä. Hän ei hyväksynyt myöskään sitä, että yritysten intressien annettaisiin ohjata sitä, mihin taloustieteellinen tutkimus suuntautuisi. Radkaun mukaan Weber vastusti tuotavuutta taloustieteellisenä käsitteenä, koska sen myötä taloustieteeseen salakuljetettiin *yrittäjyyttä* (Radkau, 2005, 621). Weber myös vastusti kauppakorkeakouluja, joiden naurettavat pyrkimykset tavoitella todellisten yliopistojen arvoa kompastuivat käytännöllisiin intresseihin (Radkau, 2005, 632). Käytännöllisyys edellyttää aina sitoutumista arvoihin, ja tätähän Weber vastusti. Nykysilmin tällainen tehokkuuden, yrittäjyyden ja työelämälähtöisyyden vastustaminen tuntuu tietysti riemastuttavalta, vaikka on selvää, että Weberin tuolloisia kantoja ei kannata lukea Suomen ”fantastisen” yliopistouudistuksen viitekehyksestä. Sosiaalityön tutkijan kannattaa tietysti naureskella erityisen vähän, kun koko oma oppiala perustuu sekä tutkimuksessa että opetuksessa saatavia käytännön hyötyjä koskeviin oletuksiin.

Totuus ilman lainausmerkkejä

Arvovapausteessin saamasta merkityksestä voisi päätellä, että Weber olisi ollut ”arvovapaa”, mitä hän ei tietysti ollut, eikä tarkoittanut, että toistentaan pitäisi olla. Viime kädessä se arvo, johon Weber itse tieteessä sitoutui, oli totuus. Marianne Weberin kertomaan mukaan Weberin viimeiset sanat olivat ”*Das Wahre ist die Wahrheit*”, (Radkau, 2005, p. 641) lopulta vain totuus on totta. Tätä voi tietysti epäillä, juttu tuntuu liian hyvältä ollakseen totta, mutta miksipä näin ei voisi ollakin.

Kirjallisuustuttelelo

- Deming, W. E. (1994). *Out of Crisis. Quality, productivity and competitive position*. Cambridge University Press.
- Juntunen, M., & Mehtonen, L. (1977). *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä: Gummerus.
- Konttinen, E. (1983). *Asiointipulmat hallinnossa : tutkimus kansalaisten kokemista ongelmista ja kiitokatekijöistä*. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Konttinen, E. (1991). *Perinteisesti moderniin : professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Kuusi, E. (1931). *Sosiaalipolitiikka*. Porvoo : Wsoy.
- Lepsius, M. R. (2011). Max Weber und die Gründung der Deutschen Gesellschaft für Soziologie. *Soziologie*, 40(1), 7–19.
- Mäntysaari, M. (1998). The risks of using TQM philosophy in developing the quality of social welfare services. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 7, 9. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=9303491&site=ehost-live>
- Mäntysaari, M. (1991). *Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. English Summary*. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, M. (1998). Laadun hyveet. In E. Kemppainen & M. Mäntysaari (Eds.), *Aristoteles, Rawls ja sosiaalipolitiikka. Keskustelua hyvinvointivaltion peruskysymyksistä eurooppalaisten ajatteluperinteiden valossa* (pp. 49–60). Helsinki: Stakes.
- Mäntysaari, M., & Pösö, T. (2005). Reino Salo - suomalaisen sosiaalityön tutkimuksen uranuurtaja? *Janus*, 13(4), 385–402.
- Mäntysaari, M., & Vuorensyrjä, M. (2008). Objectivity in Modern Policy Scien-

- ces : A Weberian Critique Objectivity in Modern Policy Sciences : A Weberian Critique. pp. 207-225.
- Nieminen, A. (1955). *Mitä on sosiaalipolitiikka. Tutkimus sosiaalipolitiikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja* (Vol. 4).
- Palonen, K. (2006). Max Webers politischer Begriff der 'Objektivität'. Warburg-Haus Vortrag 28.11.2006 (mimeo).
- Palonen, K. (2016). *A Political Style of Thinking: Essays on Max Weber*.
- Putnam, H. (1989). Objectivity and the Science/Ethics Distinction, Sen, A., Nussbaum, M. C., & World Institute for Development Economics Research. (1993). *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press. pp. 143-157. (EBSCO ebook collection).
- Putnam, H. (2004). *The Collapse of the fact/value dichotomy and other essays*. Harvard University Press.
- Radkau, J. (2005). *Max Weber : die Leidenschaft des Denkens*. München: Hanser.
- Salo, R. (1956). *Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopotumisen kasvattajana I. Tutkimus Vaasan kaupungissa vuosina 1924-1952 suoritetun lakisääteisen lastensuojelutyön tuloksista*. Vaasa.
- Salo, R. (1962). *Kunnallinen huoltoapu yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä ongelmana. Vaasasta koottuun paikallisaineistoon perustuva tutkimus huoltoavun tarpeen syistä*. Vaasa: ei kustantajaa.
- Sipilä, J. (1989). *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.
- Swedberg, R. (2003). The Changing Picture of Max Weber's Sociology. *Annual Review of Sociology*, 29(1), 283–306. <http://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100105>
- Töttö, P. (1991). *Werner Sombart ja kiista kapitalismin hengestä*. Tampere: Vas-tapaino.
- Töttö, P. (2004). *Max Weberin tieteenteoriasta*. Kuopio: Kuopio University Press.
- Urponen, K. (1979a). *Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä*. Turku: Sosiaalipoliittinen yhdistyksen tutkimuksia no 30.
- Urponen, K. (1979b). Sosiaalipolitiikkatieteen arvoproblematiikka. *Sosiaalipolitiikka 1979*, 4, 22–33.
- van der Borcht, R. (1911). *Yhteiskuntapolitiikan pääpiirteet*. Helsinki: Otava.
- Weber, M. (1904/1973). Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozial-politischer Erkenntnis. In *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. (146–214). Herausgegeben von Johannes Winckelmann. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, M. (1917/1973). Der Sinn der "Wertfreiheit" in sozialen und ökonomischen Wissenschaften. In *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. (146–214). Herausgegeben von Johannes Winckelmann. Tübingen: J.C.B. Mohr

(Paul Siebeck).

Weber, M. (1980). *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie (1921)* (Fünfte, re). Tübingen: Mohr.

Weber, M. (1990). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Porvoo – Helsinki – Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Timo Pankakoski

Teräksenlujasta kotelosta auran vantaisiin: Max Weber poliittisten metaforien käyttäjänä

Johdanto

Max Weber loi kaiken muun lisäksi myös rikkaan ja ilmaisuvoimaisen kielen ”karismoineen”, ”taiasta vapautumisineen” ja ”tilapäispoliittikkoineen”. Weber on kirjoittajana verrattavissa esimerkiksi Marxiin, Darwiniin ja Freudiin: kaikki mainitut olivat klassisesti sivistyneitä, myös kaunokirjallisuutensa lukeneita älyllisiä jättiläisiä, joiden työt vilisevät alluusioita ja aiempien sanankäyttöjen haltuunottoja. Edellisten tavoin Weber käytti myös paljon metaforia ja vertauksia, ja juurikaan liioittelematta voidaan todeta, ettei Weber olisi Weber ilman näitä.

Avaan tässä tekstissä erityisesti poliittisissa ja historiallisissa yhteyksissä käytettyjen metaforien perusluonnetta muutamalla teoreettisella pointilla sekä havainnollistan näitä eräiden Weberin käyttämien metaforien avulla. Kattavamman käsittelyn aika on myöhemmin – ja aiemmin. Tarjoan poliittisten metaforien lukemisen osalta lähinnä pari tulevaisuuteen suuntautuvaa linjanvetoa. Weberin suomalaisen reseption osalta näkökulmani taas on etupäässä retrospektiivinen: uudelleenarvioin ja täydennän omia aiempia havaintojani.

Menneen ja tulevan väliin Weber asettuu myös akateemisessa henkilöhistoriassani. Kirjoitin pro gradu -työni ja lisensiaatintyöni (Pankakoski 2006; Pankakoski 2007) politiikan taistelumetaforista Weberin politiikanteoriassa. Tarkastelin erityisesti kuvaannollista kieltä, jossa Weber kuvaa poliittista toimintaa sodankäynnin ja fyysisen kamppailun miellepiiristä lainatuilla ilmauksilla, sekä suhteutin tätä yhtäältä Weberin taistelun tai kamppailun (*Kampf*) termin käsitteellisempiin käytötapoihin hänen sosiologisessa peruskäsitteistössään sekä toisaalta Weberin eksplisiittisiin politiikan luonnehdintoihin. Jälkimmäiset elementit kiteytyivät sittemmin artikkeliksi kyseisen *Kampf*-termin kolmesta eri merkityksestä ja politiikan konfliktuullisuuden monimuotoisuudesta (Pankakoski 2008).

Konfliktin sisällöllinen teema sekä metaforien lukeminen tapana lähestyä politiikanteoreettisia kysymyksiä säilyivät sittemmin mukana väitöskirjaprojektissani ja postdoc-töissäni, joissa olen tarkastellut eri näkökulmista Carl Schmittin konfliktikäsitystä ja sen metodologisia heijastumia käsittehistorioitsija Reinhart Koselleckin työssä sekä muun muassa Hans Freyerin ja Ernst Jüngerin kaltaisten saksalaisten radikaalien konservatiivien ajatuskuvioita. Kirjoitushetkellä käynnissä olevassa projektissani olen sen sijaan tarttunut uudelleen metaforien ja erityisesti poliittisten metaforien teemaan: modernin metaforateorian löydöksiä hyödyntäen mutta samalla yleisen intellektuaalihistorian traditiossa edeten pyrin kehittämään parempia menetelmiä poliittisten metaforien lukemiseen erityisesti poliittisen ajattelun ja politiikanteorian aloilla.

Ottamatta kantaa siihen, onko historian näkeminen spiraalina historianfilosofisesi pätevä tai edes mahdollinen tapa ylittää hedelmätön vastakaisuus yhtäältä pessimistissävytteisen ikuisen paluun ja toisaalta pakonomaisesti postuloidun lineaarisen edistyksen välillä, voitaneen todeta, että ainakin akateeminen henkilöhistoria tuntuu etenevän kierroksittain ja kerroksittain. Eteenpäin pääsee usein vain palaamalla vanhaan. Spiraali kuitenkin kohoaa. Jos laskeutuminen vanhojen tutkimuslöydösten loppusijoituspaikkaan saattaa hetkellisesti tuntuakin aiheettomalta hautarauhan häiritsemiseltä, sieltä pois johtava polku – kuin avolouhoksen seinämiä kiertävä tie – tarjoaa avarampia näkymiä sille, joka jaksaa kivuta.

Weberiin perehtyminen opetti minulle monta yksittäistä asiaa poliittisen ajattelun analyysistä ja akateemisen tutkimuksen tekemisestä yli-

päänsä. Palaan näihin kirjoitukseni lopussa. Weber tarjosi myös paljon hyödyllistä oppia metaforien luonteesta, käyttäytymisestä ja niiden lukemisen tavoista. Metaforanäkökulma soveltuu Weberiin nähdäkseni erityisen hyvin hänen työnsä huolitellun kirjallisen luonteen vuoksi, ja myös metaforien osalta Weberin työssä havaittavissa ajoittain vahvaakin intertekstuaalisuutta ja toistuvia alluusioita muiden metaforiin. Weberin viittaukset diabolisiin voimiin leikittelevät Goethen *Faustin* tarjoamalla materiaalilla ja samoin ”vaaliheimolaisuuden” idea luonnollisesti viittaa *Vaaliheimolaisiin* ja siinä esiintyviin kemiallisiin vetovoimiin. Weber hyödyntää myös lukuisia raamatullisia alluusioita, viittailee Baudelaireen ja Dostojevskiin, flirttailee darwinilaisen sanaston kanssa ja lainaa ilmauksia lukuisilta aikansa saksalaisilta tietentekijöiltä. Kompetenttina kirjoittajana Weber vaikuttaa myös kautta linjan olevan tietoinen omasta kielenkäytöstään, mikä heijastuu esimerkiksi toistuvassa etäännyttävien lainausmerkkien käyttämisessä sellaisten käsitteiden ympärillä, joita hän lainaa muilta kirjoittajilta. Myös metaforien osalta on syytä olettaa, että suurelta osin Weber käytti niitä tietoisesti eikä pelkästä tottumuksesta – silloinkin, kun metaforat itsessään ovat verraten konventionaalisia, kuten esimerkiksi puhe valtionhallinnosta koneena.

Weberin metaforien käyttämistä on kuitenkin tutkittu verraten vähän ja vain yksittäisiin metaforiin keskittyen. Aiemmin Andreas Anter (1995, 210–230) on kommentoinut lyhyesti Weberin valtioteorian metaforisia ulottuvuuksia ja seikkaperäisemmin analysoinut etenkin Weberin hyödyntämiä mekaanisia metaforia ja konemetaforia. Jose M. González García (1995) on jäljittänyt Weberin Goethe-luennan jälkiä ja analysoinut erityisesti daimonin etsimisen, paholaisen kanssa tehtävän sopimuksen ja jumalten kamppailun metaforia. Peter Baehr (2001) on puolestaan kirjoittanut erityisesti ’teräksenlujan kotelon’ metaforasta sekä ’rautahäkin’ pseudoweberiläisestä ja tosiasiaassa pikemminkin parsonsilaisesta metaforasta. Kokonaisesitystä Weberistä metaforien käyttäjänä ei tietääkseni ole kuitenkaan kirjoitettu, eikä tämä lyhyt kirjoituksenikaan sellaista toki tarjoa. Esittelen kuitenkin joitain Weberin käyttämiä keskeisiä metaforia ja hahmottelen niiden kautta joitain poliittis-historiallis-teoreettisissa yhteyksissä käytettyjen metaforien erityispiirteitä, niiden tutkimisen lähtökohtia ja tällaisen, ”poliittiseksi metaforologiaksi” nimittämäni tutkimussuunnan potentiaalista hyötyä.

Vaihdemiehet ja metaforien funktionaalisuus

Kuten Wolfgang Schluchter (2009, 19 alaviite 4) on todennut, usein siellä, missä lukija odottaisi pikkutarkkaa käsitteellistä selvittelytyötä, Weber tosiasiaa turvautuukin metaforiin. Tämä ei toki vielä itsessään ole Weberin työn kritiikkiä, sillä metaforat eivät ole vain harhaanjohtavaa kaunopuheisuutta, vaan yksi ajattelun kategoria ja kommunikoimisen väline, jolla on oma vissi paikkansa myös tieteellisessä kielessä. Monet Weberin ideat ovat yhteiskuntatieteiden perusmateriaalia vielä nykypäivänä juuri sen vuoksi, että ne herättävät niin vahvoja mielikuvia, ovat analyttisen hyödyllisyyden lisäksi myös kirjallisesti vetoavia ja kykenevät kiteyttämään yhteen ohimenevään ilmaukseen monisyisiä ajatuskulkuja. Puhtaan käsitteellinen tai matemaattisen kielen ihanteiden mukaan orientoitunut puhunta ei tähän pysty.

Esimerkiksi johdannossaan maailmanuskontojen talousetiikkaan Weber (1989, 76) lanseeraa usein siteeratun vaihdemiesmetaforansa seuraavaan tapaan:

”Intressit (materiaaliset ja ideaaliset) eivätkä ideat hallitsevat välittömästi ihmisten toimintaa. Mutta ”maailmankuvat”, jotka luotiin ”ideoiden” avulla, ovat hyvin usein vaihdemiesten tavoin määränneet ne raiteet, joita pitkin intressien dynamiikka työnsi toimintaa eteenpäin. Maailmankuvan mukaanhan määrittyi se ”mistä” ja ”mihin ihminen halusi pelastua – eikä ole syytä myöskään unohtaa – ”mistä” ja ”mihin” hän saattoi pelastua.”

Ajatusta maailmankuvista vaihdemiehinä voitaisiin toki lukea vain ohimenevänä kuvana tai hetken innoituksessa syntyneenä kielikukkasena. Se kuitenkin kiteyttää ytimellisesti Weberin monisyisen ja sisäisenkin kamppailun marxilaisten selitysmallien kanssa. Modernin ajan dynamiikka sisälsi niin maailmansisäistä askeesia kuin uskonnonsisäistä rationalisoitumistakin, ja yhdensuuntaisen ja vääjäämättömän etene-
misen sijaan modernin maailman uskonnollis-maallinen dynamiikka muistuttaa lukuisten raiteiden ja vaihteiden verkkoa kulttuurisesti mää-
räytyneine valinnanmahdollisuuksineen. Weber rakentaa ideoiden ja talouden välisen vuorovaikutuksen monimutkaisemmaksi dynamiikaksi

kuin mitä löytyy ainakaan marxilaisuuden vulgääritulkintojen yksioikoisesta deterministisestä materialismista. Siltä osin Weber seuraa Marxia, että myös hänen mukaansa intressit ohjaavat maailmallista etenemistä. Tämä kuitenkin pätee ensisijaisesti suoriin rataosuuksiin. Nimenomaan vaihdemiesmetaforiikka mahdollistaa kausaliiteettisuhteen osittaisen kääntämisen kulttuurin ja uskonnon taloudellisten implikaatioiden tarkastelemiseksi sekä yksiraiteisesta vääjäämättömyydestä etäännyttämisen.

Puhtaan materiaalisesti tulkittuna Weberin vaihdemiesmetafora ammentaa samalta rautateiden semanttiselta kentältä kuin esimerkiksi Marxin kuuluisa toteamus vallankumouksista historian vetureina tai Weberillekin keskeisen Otto von Bismarckin puheet poliittisesta sivuraitteelle ajautumisesta (ks. Demandt 1978, 229). Weberin kohdalla oleelliselta ei kuitenkaan vaikuta metaforan sisältö, vaan pikemminkin sen funktio eli se, mitä Weber pyrkii metaforallaan sanomaan ja tekemään. Funktionaaliselta kannalta hän olisi yhtä hyvin voinut ilmaista saman käännekohtan ajatuksen ja idean tietyin väliajoin tapahtuvasta historian etenemiseen kohdistuvasta vaikuttamisesta käyttämällä vaikkapa niin ikään tavanomaista metaforaa historiasta virtana. Tällöin maailmankuvat vastaavasti olisivat virran kulkua ohjaavia tai sääteleviä uomia, kanavajärjestelmiä tai sulkuportteja. Näin hän ei kuitenkaan tehnyt, eikä kontrafaktuaalinen metaforologia toki ole kovin vakiintunut tai suositeltavakaan tutkimusmuoto. Kenties rautatiemetafora vain oli Weberille läheisempi, koska se sisältää jo substantiaalisen viittauksen moderniin aikaan ja tekniseen kehitykseen ja kytkeytyy luonnon alueelta ammentavaa jokimetaforaa paremmin esimerkiksi teräksisen kotelon ja byrokraattisen koneen mielikuviin, joita käsittelen myöhemmin. Virran metaforaa Weber (1988b, 420) kuitenkin käytti kuvatessaan historiallista kehitystä muissa yhteyksissä: hän esimerkiksi totesi, että ”parlamentarisoinnin virta on ennen kaikkea ohjattava valtakunnan kanaviin” – siis varmistettava, että yleinen parlamentarisoimisen trendi palvelee koko liittovaltion asiaa eikä suuntaudu vain Preussin osavaltion ongelmallisiin erityispiirteisiin.

Weberin historiallinen teesi maailmankuvista sisältää myös tutkimusohjelman ja metodologisen pointin, joka sekin kiteytyy vaihdemiesten metaforaan. Kuten M. Rainer Lepsius (2016, 17) on todennut, samoin kuin vaaliheimolaisuuden metafora, myös vaihdemiesmetafora on ymmärrettävä konkreettisenä tutkimustehtävänä. Weberin ilmaus itses-

sään on vain yksi ohimenevä kuva, joka kommunikoi tiettyä ajattelutapaa ja miltei metodista sapluunaa; empiirisen uskonnon sosiologian tehtävä sen sijaan on setviä yksityiskohtaisesti maallisia ja uskonnollisia lähtökohtia, tavoitteita, päätöksiä ja muutoksia niissä ja siten tarjota metaforalle lähempää sisältöä. Yksityiskohtaisissa uskonnon sosiologisissa ja kulttuuriteoreettisissa tarkasteluissaan Weber järjestääkin materiaaliaan tämän periaatteen mukaisesti ja palaa toisinaan myös vaihdemiesmetaforaan. Esimerkiksi maallisen ajattelun ja uskonnollisen kokemuksen suhteita selvitessään Weber (1989, 167) toteaa, että kun maailma rationalisoi-
tui, uskonnollinen aines muuttui samoissa määrin maailmalle vieraaksi, ja lisää rautatiemetäforaan palaten, ettei ”näille *raiteille* johtanut ainoastaan maailman taikuudesta vapauttanut teoreettinen ajattelu vaan myös juuri uskonnollisen ajattelun itsensä yritys rationalisoida maailmaa käytännöllis-eettisesti” (kursivointi lisätty).

Puhe historiallisista ”raiteista” on toki varsin konventionaalinen kielikuva eikä erityisen huomiomme arvoinen ilman eksplisiittistä vaihdemiessteesiä, jonka etäispeäkkeenä sitä voidaan pitää. Metaforille tieteellis-teoreettisissa teksteissä on tyypillistä juuri se, että ne kertautuvat, viittaavat toisiinsa ja siten muodostavat tekstin sisälle rakenteita. Näennäisen ohimenevien kielikuvien analysoiminen saattaa siten avata kiinnostavia suhteita eri argumenttien, ajattelun osa-alueiden tai vaikkapa esitettyjen hypoteesien ja niiden empiirisen todistusaineiston välille, kuten Weberin ”raiteiden” tapauksessa. Tällöin metaforien lähiluku ei ole steriiliä ja itsetarkoituksellista kielen pintatason raaputtelua, vaan yksi väline argumenttien ymmärtämiseen. Sen lisäksi, että metaforat palvelevat tekstin ja ajattelun sisäisiä tarpeita ja päämääriä, niillä on myös tutkimuksellista funktionaalisuutta.

Teräskotelo, rautahäkki ja metaforien käännettävyys

Sen paremmin ajattelun tai tekstin sisäisesti funktiot kuin metaforien lukemisen eksegeettinen hyötykään eivät kuitenkaan aina selviä vahingoittumattomina käänno-
sprosesseista. Missä määrin metaforat ylipäänsä ovat käännettävissä kielestä toiseen? Kysymys on Weberin kohdalla erityisen keskeinen ottaen huomioon hänen roolinsa yhtäältä vahvasti sak-

salaisessa traditiossa kirjoittaneena ja toisaalta angloamerikkalaisen sosi-
aalitieteen perusteisiin formalisoituna klassikkona. Weberin saksan
englannintaminen on tuottanut päänvaivaa, painotusmuutoksia ja suo-
ranaisia virhetulkintoja monien keskeisten käsitteiden osalta: esimerkiksi
kysymys siitä, tulisiko termi *Beruf* Weberin kuuluisien luentojen yhte-
ydessä kääntää ”ammattiksi” (*profession*), ”kutsumukseksi” (*vocation*) vai
molemmiksi, on jo tulkinnallinen ratkaisu ja vaikuttaa tekstien myö-
hempään luentaan (ks. Borchert 2007). Samoin Weberin vivahderikkaan
*Kampf*n kääntäminen sosioliteettillisissä käytöissään selvästi formaalim-
maksi ”konfliktiksi” (*conflict*) hukkaa koko joukon sävyjä ja mahdollisia
alluusioita.

Erityisesti metaforat näyttävät olevan näille ongelmille alttiita, vaikei
metaforien kääntäminen toki tässä suhteessa poikkeakaan kategori-
sesti muun kielen kääntämisestä. Metaforien kääntäminen on erityisen
haastavaa ja paneutumista vaativaa, mutta tämä ei nähdäkseni tarkoita,
että metaforat olisivat laadullisesti muusta, oletetun kirjaimellisesta kie-
lestä poikkeavaa kielenkäyttöä. Pikemminkin kääntämisen vaikeus seuraa
metaforien pragmatiikasta ja funktioista – siitä, miten metaforia tosiasia-
ssa käytetään. Ne eivät ole vain kielen koristeita, ja jos olisivat, niiden
kääntäminen olisi helpompaa. Sen sijaan metaforat ovat – itsekin meta-
foraa käyttäkseni – risteysasemia, joissa useat eri argumentit kohtaa-
vat, tai useita eri raiteita yhdistäviä vaihteita. Metaforat usein toimittavat
yhtä aikaa useampia eri funktioita vähän samaan tapaan kuin vaihteet
mahdollistavat usealle eri reitille siirtymisen. Huonon tai harhaanjohtavan
käännöksen myötä metaforat eivät enää pysty toteuttamaan tehtävi-
ään. Erityisesti metaforien kohdalla pitäisi näin ollen kääntää ajatusta ja
funktioita pikemminkin kuin vain sanoja, mutta toisaalta pitäisi samalla
pystyä säilyttämään kytkökset kaikkiin niihin semanttisiin kenttiin,
joihin kyseinen metafora kytkeytyy. Kääntäjän työ on totisesti haastavaa.

Väärin käännetty metafora voi pahimmillaan johtaa väärin tulkintoihin
kyseisen ajattelijan keskeisistä ideoista, mutta samalla toisaalta luoda
uusia väitteitä ja metaforia. Yksi esimerkki metaforien väärin kääntämi-
sen harhaanjohtavista mutta samalla produktiivisista seurauksista on Tal-
cott Parsonsin tulkinta Weberin keskeisestä modernin ajan metaforasta.
Siinä missä Weber (1990, 134) puhui modernia, länsimaista ja rationali-
soitunutta kulttuuria ympäröivästä ”teräksenlujasta kotelosta” tai ”kuo-

resta” (*stahlhartes Gehäuse*), jonka moderni ihminen itse on omilla toimillaan rakentanut ja joka rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan, Parsons käänsi tämän – luultavasti 1600-luvun puritaanin John Bunyanin työstä tietoisesti tai tiedostamattaan innoittuneena – ”rautahäkiksi” (*iron cage*), missä muodossa ilmaus onkin vakiintunut yhteiskuntatieteisiin ja populaarikeskusteluunkin (ks. Baehr 2001). Rautahäkin konnotaatiot kuitenkin poikkeavat alkuperäisistä ja ohjaavat korostamaan modernin ajan pakottavuutta ja karun kohtalon välttämättömyyttä vahvemmin kuin Weber luultavasti tarkoitti. Rautahäkissä ihminen on passiivisena ja kaltereiden rajoittamana vankina, kun taas teräksenluja kuori rajoittamisen lisäksi myös suojaa, kuten eläimen kuori, ja on samalla tavalla kuoren sisällä olevan elävän olennon itse tuottama. Weberillä ”kova kotelokin” (1990, 134–135) oli kehittynyt ”ohuesta manttelista”, jonka pystyi tarvittaessa heittämään pois. Häkin sisälle joutuva subjekti myös säilyy muuttumattomana, siinä missä kotelo on pikemminkin osa tuota subjektiä ja jotain aktiivisesti valittua. Häkkiin voi ainoastaan epätoivoisesti alistua, mutta itse rakennettuun kuoreen koteloituminen ei hengi vain lopullista ja täysipainoista pessimismiiä, vaan myös realistista rajojen tunnustamista (näistä konnotaatioista, ks. Baehr 2001).

Ehdottomuutta, pakottavuutta ja lopullisuutta painottamalla Parsonsin lanseeraama modernin ajan rautahäkin uusiometafora päätyi tarjoamaan ainakin painotuksiltaan Weberin alkuperäisistä pyrkimyksistä poikkeavan modernismitulkinnan. Kyseinen metafora myös ohjaa sitä, miten Weberin ajatuksia niin populaarissa kuin tieteellisemmässäkin keskustelussa tulkitaan ja millaisiin muihin tulkintoihin niitä voidaan yhdistellä. Sinänsä satunnaisen mutta oireellisen esimerkin ottaakseni, intialainen populaari tietokirjailija Pankaj Mishra (2017, 33) kuvaa hiljattain ilmestyneessä kattavassa maailmanselitysyhteyksessään Weberin ajatuksen näin: ”Max Weber, persoonattoman byrokratian etenemistä omassa maassaan observoinut nationalisti, päätyi epätoivoiseen diagnoosiinsa modernista maailmasta ’rauhahäkinä’, josta vain karismaattinen johtaja tarjosi pakotien.” Nämä muotoilut heijastavat Mishran pessimististä kokonaisargumenttia kaunasta maailmanjärjestyksen käyttövoimana. ”Nationalismin” ja ”karismaattisen johtajan” vihjaileviin poimintoihin ja ”vapautumisen” metaforiseen laajentumaan yhdistyneenä pseudo-weberiläinen rautahäkkimetafora solahtaa tässä tulkinnassa saumattomaksi osaksi histori-

allista narratiivia, jossa näennäisen lisääntynyt rationalisoituminen tarkoittaa tosiasiaassa kaunan kasautumista – kaunan, jonka purkautuminen radikaalissa massapolitiikassa Hitleristä Trumpiin todistaa viime kädessä nietzscheläisen pedon häkkiin vangitsemisen lähtökohtaisesta mahdotto-
muudesta. Weberinkin historiallinen paikka on tällöin suora rataosuus Nietzschen ja Hitlerin välissä, ja Weberin kehoitus erityisesti kiinnittää huomiota siihen, ”mistä” ja ”mihin” ihminen halusi ja saattoi pelastua, kaikuu kuuroille korville.

Parsonsin luova käänös havainnollistaa sitä, miten metaforissa on lähes poikkeuksetta kyse myös niiden aktiivisesta reseptiosta. Tämä ei toki tarkoita, ettemmekö voisi monissa tapauksissa löytää myös metaforien osalta kirjoittajan alkuperäisiä intentioita ja etteikö poliittisen ajattelun historioitsijoiden tehtävänä olisi suurelta osin niiden jäljittäminen siinä tarkoituksessa, että ajattelun kokonaisuus täten paremmin jäsenyisi. Myös metaforat heijastavat niitä tarkoituksia ja käyttöjä, joihin ne on kulloinkin laitettu, eikä omaksutusta metaforanäkökulmasta vielä sinänsä seuraa metaforien itsensä hypostatisoimista kirjoittajista irralliseksi taikakaluiksi tai tekstin tason liudentumista pelkäksi isännättömäksi ja emännättömäksi diskurssiksi.

Metaforilla on kuitenkin myös kyky itsenäistyä ja alkaa niin sanotusti elää omaa elämäänsä. Tältä osin poliittiset metaforat eivät poikkeaa totunnaisista topoksista, kliseistä, latteuksista ja mietelauseen kaltaisista kiteytyksistä, joita poliittisen ajattelun historia tuntee aina Hobbesin ”ihminen on ihmiselle susi” -huomautuksesta Clausewitzin kuuluisaan teesiin politiikan ja sodan välisestä jatkuvuudesta, Marxin uskonnon oopiumi-vertaukseen tai feministien ”henkilökohtainen on poliittista” -lausumaan. Fraasit ja metaforat ovat aina alttiita ylikäytön kautta tapahtuvalle kliseytymiselle, ja Weberinkin teräskotelo tai rautahäkki on ajan myötä omaksunut merkityskerrostumia, joissa heijastuvat aivan muiden aikakausien kuin keisarillisen Saksan tai varhaisen Weimarin tasavallan tul-
kintatarpeet.

Byrokratian elävä kone: metaforien vastakkaisuus ja vuorovaikutus

Laajemminkin länsimaista rationalisoitumiskehitystä ja taista vapautumista tarkastellessaan Weber kiinnitti huomionsa myös legaalis-byrokraattiseen hallintoon ja sen historiallisiin edellytyksiin. Näissä analyysissä toistuu henkisten ja kulttuuristen toimintamuotojen rinnastaminen saman rationaalisen hengen toisiin keskeisiin lopputuotteisiin eli konkreettisiin koneisiin. ”Ihminen syntyy koneistoon” ja nykyinen kapitalismi ”lepää mekaanisella perustalla”, toteaa Weber (1990, 134–135) samassa kappaleessa, jossa lanseeraa teräksenlujan kotelonsa. Talouden lisäksi Weber käytti konetta etenkin modernin valtion, byrokratian ja muodollisen lainkäytön metaforana. Luonnollisestikaan Weber ei keksinyt näitä rinnastuksia tyhjästä, vaan esimerkiksi valtion vertaaminen kellokoneeseen, höyrykoneeseen tai muihin teknisiin apparatteihin oli tavanomainen puhetapa 1600-luvulta alkaen, eikä romantiikan organismipainotus koskaan onnistunut sitä kokonaan syrjäyttämään.

Toisaalta voidaan esittää vastaväite, että esimerkiksi puhe ”puoluekoneistoista” (*Parlament*, 387) on varsin totunnaista modernia politologista puhunutta eikä yksin ja itsessään välttämättä aktiivisen tietoinen metaforan käyttö ensinkään. Samassa tekstissä ja siihen kiinteästi kytkeytyvissä muissa teksteissä kertautuessaan tällaiset ilmaukset kuitenkin saavat systemaattisempaa sävyä. Niinpä poliittinen järjestelmä on suuri kone, jossa on painetta tasaavia ”venttiilejä” ja ”mekaanisia jarruja” (Weber 1988a, 290). Samoin Weberin (1988b, 340) mukaan parlamentin täytyy olla aidosti työskentelemä ja aktiivisesti byrokratiaa kontrolloiva poliittinen elin eikä vain säätelevään ja rajoittavaan rooliin rajoittunut ”jarruantura”. Tällaiset pienet variaatiot aiheesta luovat metaforisen kokonaisrakenteen, jonka tosiasiallinen olemassaolo ei enää riipu yksittäisten ilmausten tulkinnoista: pikemminkin kuin satunnaisista siirroista kielen pintatasolla, kyse on ajatusten tason vuorovaikutuksesta kahden toisistaan erillisen sfäärin ja kahden semanttisen kentän välillä.

Kuten Weberin ajattelussa niin usein, myös konemetaforat ovat normatiivisesti ambivalentteja. Yhtäältä Weber näyttää tunteneen nuoruudesta asti affektiivista vetoa koneisiin ja vaikuttuneen valtiokoneen toiminnallisuudesta, mutta toisaalta hän korosti ihmisen kohtaloa suh-

teessa koneeseen ja peräänkuulutti vastavoimia, ja ainakin Anterin (1995, 221–230) tulkinnan mukaan jälkimmäinen puoli dominoi. Päätöksiin ja kokonaisvastuuseen perustuvan politiikan ja mekaanisen hallinnon vastakkainasettelu ”poliitikon” ja ”virkamiehen” hahmoissa on nähtävissä tämän asetelman politiikanteoreettisena toisintona.

Perinteisesti mekaanisten konemetaforien vastakohtana on nähty orgaaniset kielikuvat, joita etenkin romantiikan aikakauden kirjoittajat nimenomaisesti viljelivät valistuksen mekaanisten metaforien vastapainona. Vaikka Weber käytti valtion konemetaforaa etupäässä pejoratiivisesti, ei hän kuitenkaan turvautunut affirmatiivisesti myöskään orgaaniseen kuvaukseen ja nähnyt valtiosta esimerkiksi ihmisruumiin, kasvin tai muun elävän olennon kaltaisena kokonaisuutena. Weber suhtautui ivallisen varautuneesti etenkin Otto von Gierken esittämään orgaaniseen valtioteoriaan ja torjui biologiset analogiat suorasanaisesti: ”Kaikki analogiat ’organismien’ kanssa ja vastaavat biologiset käsitteet ovat tuomittuja hedelmättömyyteen” (siteerattu teoksessa Anter 1995, 224). Luonnollisesti ”hedelmättömyys” tässä yhteydessä on juurikin biologinen käsite ja analogia, ja on vaikea arvioida, onko muotoilu tahallisen ironinen vai tottumuksen tuotetta (Weber puhui ”steriiliydestä” toistuvasti myös parlamentarismien analyysissään).

Metaforisesti häilyvänä Weberin toteamus viittaa juuri siihen, mikä mekaanisten ja orgaanisten metaforien välisessä suhteessa on oleellista. Nämä metaforien tyypit eivät nimittäin ole yksiselitteisen vastakkaisia, vaihtoehtoisia tai toisistaan erillisiä kuvauksia, vaan tyypillistä niille, kuten metaforille ylipäänsäkin, on se, että ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja paikoin mahdollistavat, ehdollistavat ja kärjistävät toisiinsa. Ensinnäkin, koska metaforat pyrkivätkin tavoittamaan kuvaamaan kohteesta aina vain jonkin aspektin, ei ole metaforanäkökulmasta mitenkään ongelmallisen ristiriitaista esimerkiksi yhtäältä kuvata hengen ja heikko parlamentti vain hallinnollisia päätöksiä mekaanisesti jarruttavana ”jarrukenkänä” ja toisaalta samaan aikaan todeta orgaaniselle kuvastolla, että puoluevirkailijoista todellisten poliitikkojen sijaan koostuva parlamentti olisi ”poliittisesti steriili” (Weber 1988b, 390). Metaforien luova voima on juuri siinä, että näennäiset loogiset ristiriitaisuudet eivät niitä pidättele.

Toiseksi, kirjoittajat usein käyttävät hyväkseen tätä metaforien moni-

naisuutta ja niiden kykyä solmia satunnaisia vaaliliittoja. Etenkin orgaaniset ja mekaaniset metaforat esiintyvät monesti samoissa kuvauksissa ja ovat suorassa vuorovaikutuksessa keskenään. Modernia demokratiaa kuvatessaan Weber (2009, 109) näkee puolueorganisaation ”ihmiskoneistona” (*Menschenapparat*). Eräässä synkimmistä mahdollisten tulevaisuuksien maalailuistaan Weber (1988b, 332) puolestaan puhuu modernin kapitalistisen tuotantotavan mukanaan tuomista ”elottomista koneista”, mutta samalla myös käyttää byrokratiasta sangen paradoksaalista ilmausta ”elävä kone”. Tämä saattaa olla implisiittinen viittaus Hobbesin kuuluisaan käsitykseen valtiosta sekä jättikokoisena ihmisenä, merihirviö Leviathanina että myös koneena – käsitykseen, jonka moninkertainen metaforiikka tulee piirun verran ymmärrettävämmäksi, jos huomioimme 1600-luvulla vallinneen, etenkin Descartesin edustaman käsityksen, jonka mukaan eläimet ovat viime kädessä koneita.

Mekaanisen ja orgaanisen osatekijän epävakana yhdistelmänä Weberinkin ”elävä kone” lähtee kyseisessä kohdassa kertautumaan liki hallitsemattomasti. Weber (1988b, 332) toteaa ensin, että sekä kuollut että elävä kone osallistuvat aiemmin käsitellyn ”teräksisen kotelon” tuottamiseen, eikä hänen tarkoituksenaan ollut ymmärtämistä helpota myöskään se, että hän samassa yhteydessä toteaa niin elottoman kuin elävänkin koneen olevan ”juoksettunutta henkeä”. Itsessään mekaanisen ja orgaanisen välillä häilyvä kaksoiskone on näin ollen perimmäiseltä olemukseltaan juoksettuvaa ainetta, mutta osallistuu kuitenkin mekaanisiin tuotantoprosesseihin.

Erityisen monimutkaiset sekoitetut metaforat ovat omiaan tekemään tekstistä vaikeaselkoista ja sävyltään jopa koomista, mistä syystä retorikan oppaat ovat kautta aikain varoitelleet liiallisista metaforista. Retorisen vaikuttavuuden osalta ja sanojen tasolla Weberinkin kielikuvat ovat tässä turhan kimurantteja ja originelleja toimiakseen, mutta poliittisen metaforologian näkökulmasta keskeisempää on kuitenkin näissäkin esimerkeissä ilmenevä metaforien moninaisuus. Metaforat ovat tekstissä yleensä jostain syystä ja tekevät jotakin, ja tutkimuksen tehtävä on selvittää, mitä nämä argumentaatiotarpeet kulloinkin ovat. Kukin metafora venyy luonteensa mukaisesti vain joihinkin tehtäviin, ja muiden funktioiden täyttämiseen tarvitaan muita metaforia. Luonnollisesti eri funktioita palvelevat vaihtoehtoiset metaforat joskus törmäävät tekstin tasolla.

Sekoitetut metaforat eivät tästä näkökulmasta ole niinkään retorisia epäonnistumisia: pikemminkin epävakuuttavat ja koomisetkin sanankäytöt ovat lähtökohtia tekstin sisäisten lainalaisuuksien selvitystyölle – risteys-asemia pikemminkin kuin junaonnettomuuksia.

Taistelu, miekat ja auran vantaat: metaforien kontekstisidonnaisuus ja tulkinnallinen avoimuus

Hallinnon mekaanisuutta ja rationaalista ennustettavuutta vastaan Weber asetti myös pikemminkin kamppailun periaatteelle rakentuvan politiikan, jonka toiminnallista aspektia ja kontingenssia etenkin Kari Palonen (1998, 2006) on korostanut. Metaforanäkökulmasta on huomionarvoista, missä määrin Weber kuvasi poliittisen toiminnan sodankäynnin ja muun fyysisen ja kirjaimellisen taistelun alueelta ammentavalla metaforisella kuvastolla. Ottaakseni vain muutamia esimerkkejä: parlamentaarisessa politiikassa ”viholliset”, ”kilpailijat” ja ”vastustajat” kohtaavat ”vaalitaistelukentällä”, ”areenalla” tai ”ajankohtaisongelmien taistelupaikalla” ja käyvät ”vaalitaisteluita”, ”valtataisteluita” ja ”puoluetäisteluita” (Weber 1988a, 325–7, 337–8 ja 392). Esimerkiksi juristit olivat virkamiehiä soveltuvampia poliittisiin tehtäviin juuri sen vuoksi, että he olivat työssään tottuneet käyttämään ”sanan tärkeää asetta” ja mittaamaan ”sanan kantomatkaa” (Weber 1988a, 273 ja 289). Siinä missä tieteessä käytetyt sanat ovat ”auroja, kontemplatiivisen ajattelun maaperän möyhentämiseen käytettävän auran vantaita”, ovat politiikassa käytetyt sanat pikemminkin ”vastustajaa vastaan käytettäviä miekkoja: taisteluvälineitä” (Weber 2009, 50, käännöstä muutettu).

Tällainen kuvaannollinen kieli saa merkitystä ja alkaa puhua tarkastelijalleen vasta, kun sitä suhteutetaan Weberin muutoin ilmaise-miin käsityksiin taistelun, kamppailun tai konfliktin luonteesta ja roolista politiikassa. Weber esitti muutamia suorasanaisia ”politiikka on taistelua”-muotoiluita, joiden merkitysten ja funktioiden ymmärtäminen edellyttää pientä typologisointia (ks. Pankakoski, 2008). Weber puhui politiikan konfliktitulottuvuudesta tulkintani mukaan ensinnäkin yleisen arvotaistelun merkityksessä eli viitaten jo maailman perusrakenteeseen kuuluviin, viime kädessä sovittamattomiin arvoristiriitoihin. Weberin

(2009, 59) mukaan maailmaa leimasi viime kädessä ”arvojen polyteismi” ja ”jumalten ikuinen keskinäinen taistelu”, joka teki mahdolliseksi konfliktien lopullisen karsimisen inhimillisestä kulttuurista ja heijastui maailmankatsomusten törmäyksinä myös poliittisessa elämässä.

Toiseksi Weber myös yleisti ja abstrahoi taistelun yleiseksi sosiologiseksi kategoriaksi ja antoi sille teknisen, pyrkimiseen ja valtaan tiukasti kytkeytyvän määritelmän. Taistelu tai kamppailu oli tällöin myös yleinen yhteiskuntatieteellinen peruskäsite, jolla on mahdollista kuvata ja jonka valossa on mahdollista tulkita yksilöiden merkityksellistä toimintaa, poliittinen toiminta mukaan lukien. Kolmanneksi Weber korosti toistuvasti taistelun kytkeytymistä poliittisesti kyvykkäimpien johtajatyyppeiden valikoitumiseen ja piti nimenomaan tätä parlamentaaristen kamppailuiden keskeisenä funktiona. Jatkuviissa julkisissa kahinoissa koeteltu poliitikko oli valmiimpi tekemään perusteltavissa olevia ja vastuullisia ratkaisuita, ja kamppailun makromekanismilla oli täten taipumus nostaa politiikan tasoa. Kaikista biologisten rinnastusten kritiikistään ja sosiaalidarwinismista selvästi poikkeavista painotuksistaan huolimatta Weber kuvasi tämän valikoitumisfunktion toistuvasti Darwinilta lainaamallaan ”valikoitumisen”, ”syrjäyttämisen” ja ”jalostumisen” sanastolla.

Weber korosti politiikan, vallan ja väkivallan likeisiä suhteita tavalla, jota myöhemmät kommentaattorit ovat pitäneet ongelmallisena (ks. esim. Arendt 1972, 134–135 ja *passim.*). Myös toistuvat taistelumetaforat näyttävät sitovan politiikkaa mielikuvien tasolla tiiviisti väkivallan piiriin. Herää kysymys, kytkeekö jo Weberin käyttämä kieli hänen ajattelunsa ongelmallisella tavalla 1800-luvun arvomaailmaan, jossa kovuus, miehekkyyys ja kunnia korostuivat (ks. esim. Elias 1997). Myös politiikan taistelumetaforat imevät kulloisetkin konnotaationsa aikakauden yleisistä uskomuksista ja arvostuksista, ja Weberin aktiivisella kirjoitusajalla taistelun tai kamppailun idean sävyt olivat voittopuolisesti positiivisia. Aikansa porvarisluokan jäsenenä Weber oppi arvostamaan ja jäljittelemään aristokraattisia hyveitä, ja hänen yleisessä konfliktimyönteisyydessään heijastuvat epäilemättä hänen omat kokemuksensa keisarillisen Saksan opiskelijaelämästä juomakilpailuineen, kiivaine väittelyineen ja kaksintaisteluineen (ks. Radkau 2005, 62–76). Ikiaikainen raamatullinen metafora auroista ja miekoista näyttäytyy huomattavasti elävämpänä, kun muistamme, että Max Weberin omia kasvoja kaunisti ajan tavan

mukaan tiettyyn sosiaaliseen statukseen oikeuttava kaksintaisteluarpi.

Politiikanteoreettisen kielen psykohistoriointi saattaa tuoda näkyviin mahdollisia (henkilö-)historiallisia motiiveja myös tiettyjen metaforien käyttämiselle, ja arvostusten historiallinen kontekstualisoiminen usein selventää metaforien normatiivisia sävyjä. Samalla kuitenkin syntyy niin arvostusten kuin metaforienkin haitallisen ”substantialisoimisen” riski. Aiempien vuosikymmenten Weber-polemiikeissa (Aron 1991; Mommsen 2004) valtopoliittisia, militaristisia, nietzscheläisiä, ja darwinilaisia impulsseja on luettu paikoin varsin hämärässä valaistuksessa ja osin tarcoitushakuisestikin. Etenkin Jürgen Habermasin (sit. Mommsen 2004, 408 alaviite 156) poleeminen väite Carl Schmittistä Weberin ”legitiiminä oppilana” tai ”luonnollisena poikana” ohittaa koko joukon päättelyaskelmia. Taistelumetaforienkin pelkkä substantiaalinen luenta johtaisi helpposti rakenteeltaan samanlaisiin, redusoiviin tulkintoihin. Ylipäänsä on kyseenalaista, onko olemassa sellaisia pelkän sanojen tason tuolla puolen operoivia, yliajallisia metaforaytimiä, joiden pysyvyyteen mainitunkaltaiset kausaaliväitteet substantiaalisesta jatkuvuudesta voisivat pätevästi nojautua.

Metaforien avoimuuden, lähtökohtaisen ambivalenssin ja monipuolisen funktionaalisuuden mukaisesti myös niiden tulkitsemisen tulee olla moninaista ja lopputulemiltaan avointa sekä pikemminkin funktionaalista kuin substantiaalista. Poliitiikan ja sodankäynnin samankaltaisuutta alleviivaava retoriikkakaan ei ainoastaan kyseenalaisella tavalla sido poliitiikkaa ja sodankäyntiä toisiinsa ja siten uhkaa poliittisen toiminnan rauhanomaisuutta tai arendtilaisittain ymmärretyn politiikan käsitteellistä puhtautta, vaan sillä saattaa olla myös demokraattista prosessia suojelevia tehtäviä. Poliitiikan taistelumetaforien kautta Weber osaltaan satoi parlamentaaristakin poliitiikkaa demonisten voimien vakavuuteen ja alleviivasi sen relevanssia ja välttämättömyyttä niitä moninaisia antiparlamentaristisia ääniä vastaan, jotka samastivat puoluetöskentelyn pikemminkin tyhjänpuhumiseen ja petolliseen näytelmään. Weberille parlamentaarisen politiikan legitimizeetti perustui ensisijaisesti sen rooliin johtajien koulimisessa ja valikoitumisessa, ja tämän funktion toteutuminen edellytti riittävää konfliktuaalisuuden astetta, mitä tulkintaa toistuvat metaforiset rinnastukset poliittisen puheen ja väkivaltaisen taistelun välillä osaltaan pitivät yllä. Tämänkin esimerkin valossa korostuu tarve lukea metafo-

ria paitsi henkilöhistoriallisissa, sosiaalisissa ja ideologisissa konteksteissaan myös niiden konkreettisten argumentaatiotarpeiden yhteydessä, joihin ne kulloinkin kytkeytyvät, pikemminkin kuin vain sisällöllisesti ja temaattisesti.

Johtopäätökset

Metaforat eivät ole vain epäselvyyden lähteitä tai totuuden polulta viekoittelevia virvatulia, vaan niin tieteellisen kuin kaunokirjallisenkin kielen väistämätön ulottuvuus ja yksi keskeinen tapa, jolla argumentit rakentuvat. Myös metaforien systemaattisuus ansaitsee nykyistekin enemmän huomiota: metaforat eivät ole kevyttä ja kontrolloimatonta puhetta, eikä niiden tutkimuksen tulisi olla vain assosiativista harhailua. Sen tulisi kunnioittaa tutkimuskohteidensa eli metaforien ominaispiirteitä antamatta niille kuitenkaan kaikkea valtaa. Metaforien voima piilee siinä, miten ne kiteyttävät useita asioita ja mielteitä iskeviksi kuviksi, ja metaforia myöhemmin tarkasteltaessa niistä avautuu lähes poikkeuksetta reittejä useisiin suuntiin. Toisaalta metaforien iskuvoima on äärimmäisen helppoa valjastaa milloin minkäkin älyllisten tai ideologisten projektien tueksi, eikä metaforien analysoijakaan ole automaattisesti aiempien ideologisten käyttöjen tai tulkintojen vaikutuspiiriin ulkopuolella tai oman tulkinnallisen normatiivisuuden houkutukselta turvassa.

Metaforien tutkimisen ei tulisi olla hajanaista miellelyhtymien leikkiä ja tutkimuksellisen relevanssin uumoilua kaikkialla siellä, mihin tutkijan omat assosiaatiot kulloinkin kuljettavat, vaan metodisesti kontrolloitua ja paikoin tarkoituksellisen askeettistakin aikaisempien kirjoittajien tarkoitusten arvioimista – joskus myös heidän oletettuja hetkellisiä mielenliikkeitään seuraamalla, mutta pääosin tekstien ja teorioiden pyrkimysten aiempaa parempaa rekonstruointia niissä ilmeneviä metaforia apuneuvona käyttämällä. Parhaimmillaan metaforologialla täydennetty intellektuaalihistoria pystyy tarjoamaan osittaisia vastauksia myös systemaattisempiin politiikanteorian ja filosofian peruskysymyksiin pelkän tekijäkeskeisen eksegeesin sijaan. Samoja metaforien tarkastelemisen elementtejä voidaan sisällyttää myös normatiivisen politiikanteorian piiriin kuuluviin projekteihin, jos niin halutaan.

Tällaisen lukutavan uskoin ja uskon soveltuvan myös Max Weberiin. Tarkastelemalla esimerkiksi Weberin käyttämiä politiikan taistelumeteforia kielen tasolla voimme saada hyödyllistä tietoa siitä, miten Weber ajatteli politiikan konfliktulottuvuudesta laajempaan teoreettisena kysymyksenä, miten hän rakensi aiempien kirjoittajien ja aikalaisten varaan ja/tai poikkesi heistä ja millaisia normatiivisia latauksia kysymykseen kytkeytyy. Yhtä lailla voimme kuitenkin halutessamme kehystää tarkastelun yhdeksi osavastaukseksi laajempaan kysymykseen konfliktin periaatteesta modernissa poliittisessa ajattelussa ja politiikan ja väkivallan kroonisesti ongelmallisesta suhteesta. Ei ole myöskään mitään periaatteellista syytä, miksei tätä voisi tehdä myös normatiivisen poliittisen filosofian näkökulmasta, vaikka oma työni onkin ajan kuluessa enenevässä määrin painotunut deskriptiiviseen intellektuaalihistoriaan.

Sisällöllisesti ottaen Weber oli minulle ensisijaisesti väline, jonka avulla pystyin esittämään suuren osan niistä argumenteista ja pohdintoista, joihin olin akateemisen urani alkuvaiheissa laajemmalla politiikanteoreettisella otannalla päätenyt. Tästä näkökulmasta Weber oli minulle kenties lähinnä hetkellisesti päälle puettu mantteli. Menetelmällisesti Weberiin perehtyminen kuitenkin opetti paljon muuallekin siirrettävää. Ensinnäkin opin vaikeasti verbalisoitavaa tekstilähtöisen, korpusperustaisen ja vertailevan lukemisen taitoa. Toiseksi, tämän tapaustutkimuksen myötä havaitsin, miten tärkeää on oppia suhteuttamaan tekstissä esiintyviä metaforia itse tekstin keskeisiin argumentteihin ja pyrkimykseen, ja tulin samalla kivuliaan tietoiseksi tällaisen tulkintatehtävän vaativuudesta. Kolmanneksi, Weberin lukeminen opetti tulkinnallisten ja normatiivistenkin ambivalenssien sietämistä tai vähintäänkin tietoisuutta tällaisen sietämisen välttämättömyydestä. Neljänneksi – ja retrospektiivisesti ajatellen kenties ratkaisevimmin – Weberin kanssa vietetty aika opetti akateemisessa elämässä keskeistä taitoa heittää tulkinnallinen mantteli yltään ennen kuin se kehittyy teräksiseksi koteloksi.

Kirjallisuusluettelo

- Anter, Andreas (1995), *Max Webers Theorie des modernen Staates: Herkunft, Struktur und Bedeutung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Aron, Raymond (1991), ”Max Weber und die Machtpolitik”. Teoksessa Peter

- Hamilton (toim.): *Max Weber: Critical Assessments 2, Volume I*. London: Routledge, 24–39.
- Hannah Arendt (1972), "On Violence", teoksessa *Crises of the Republic*. San Diego: Harcourt Brace & Company, 103–198.
- Baehr, Peter (2001), "The 'Iron Cage' and the 'Shell as Hard as Steel': Parsons, Weber, and the *Stahlhartes Gehäuse* Metaphor in *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*", *History and Theory* 40, 153–169.
- Borchert, Jens (2007), "From *Politik als Beruf* to *Politics as a Vocation*: The Translation, Transformation, and Reception of Max Weber's Lecture," *Contributions to the History of Concepts* 3 (2007), 42–70.
- Demandt, Alexander (1978), *Metaphern für Geschichte: Sprachbilder und Gleichnisse im historisch-politischen Denken*. München: Beck.
- Elias, Norbert (1997), *Saksalaiset: Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla*. Suomentanut Paula Nieminen. Helsinki: Gaudeamus.
- González García, José M. (1995), "'Search for the Daimon', 'Pact with the Devil' and 'Fight of Gods': On Some Metaphors of Goethe in Max Weber's Sociology", teoksessa Zdravko Radman (toim.), *From a Metaphorical Point of View: A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 391–418.
- Mishra, Pankaj (2017), *Age of Anger: A History of the Present*. London: Allen Lane.
- Palonen, Kari (1998), *Das 'Webersche Moment': Zur Kontingenz des Politischen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari (2006), *The Struggle with Time: A Conceptual History of 'Politics' as an Activity*. Hamburg: LIT.
- Pankakoski, Timo (2006), *Politiikan taistelumetaforiikka Max Weberin politiikan teoriassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.
- Pankakoski, Timo (2007), *Politiikan taistelumetaforiikka Max Weberin politiikan teoriassa*. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.
- Pankakoski, Timo (2008), "Politiikka taisteluna: Max Weberin kolminkertainen *Kampf*", *Tiede & Edistys*, 2/2008, 111–125.
- Lepsius, M. Rainer (2016), *Max Weber und seine Kreise: Essays*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Mommsen, Wolfgang J. (2004), *Max Weber und die deutsche Politik 1890–1920*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Radkau, Joachim (2005), *Max Weber: Die Leidenschaft des Denkens*. Wien: Carl Hanser.
- Schluchter, Wolfgang (2009), *Die Entzauberung der Welt: Sechs Studien zu Max*

- Weber, Tübingen: Mohr Siebeck.
- Weber, Max (1988a), ”Wahlrecht und Demokratie in Deutschland” [1917], teoksessa *Gesammelte Politische Schriften*, toimittanut Johannes Winckelmann. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 245–291.
- Weber, Max (1988b), ”Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland” [1918], Teoksessa *Gesammelte Politische Schriften*. toimittanut Johannes Winckelmann. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 306–443.
- Weber, Max (1989), *Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus: kirjoituksia uskonnonsosiologiasta*, suomentanut ja toimittanut Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Weber, Max (1990), *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*, suomentanut Timo Kyntäjä. Porvoo: WSOY.
- Weber, Max (2009), *Tiede ja politiikka: Kutsumus ja ammatti*, suomentanut Tapani Hietaniemi ja Risto Hannula. Tampere: Vastapaino.

Tuija Parvikko

Arendtin vastaus Weberille

Arendtilaisia huomioita Kari Palosen Arendt-kritiikistä

1990-luvulta lähtien Kari Palosen kanssa politiikasta ja politiikan tutkimuksesta käymiämme keskusteluja on merkittävällä tavalla leimannut Max Weberin ja Hannah Arendtin poliittisen ajattelun vertailu. Aluksi nämä keskustelut kohdistuivat väitöskirjaani liittyen pohdintoihin ideaalityypeistä ja paariudesta euroopanjuutalaisten poliittisena tilanteena, samalla kun vertailimme Weberin ja Arendtin politiikkamääritelmiä. Kun Weberille politiikka on taistelua valtaosuuksista, Arendtin politiikkakäsityksessä korostuu kokoontuminen yhteen jonkin uuden aloittamiseksi joka koskee ihmisten väliin jäävää yhteistä maailmaa. Juutalaisia koskevissa kirjoituksissaan (ks. esim. Arendt 2007) Arendt käsittelee juutalaisten sosiaalista ja poliittista syrjäytyneisyyttä tilanteena, jossa tällainen yhteen kokoontuminen on mahdotonta. Hän muotoilee julkisen kokoontumisen vaihtoehdoksi tietoisien paarian poliittisen vastarinnan ideaalityypin, jonka johtoajatus on paarian velvollisuus vastustaa sortoa.

Palosen tulkinnan mukaan Weberin politiikkakonseptio nojaa käsitykseen ihmisten välisen toiminnan lähtemättömästä dissensuksesta, kun taas Arendtin yhdessä toimimisen ajatukseen liittyy väistämättä konsensuksen momentti, joka on omiaan häivyttämään näkyvistä kiistan ja kamppailun merkityksen poliittisen toiminnan ytimenä. Arendtin

paariakäsitystä analysoivaan väitöskirjaani (Parvikko 1996) sisältyy tulokinta, jonka mukaan Arendt ei torju kiistan ja kamppailun merkitystä politiikassa mutta ei näe niitä samalla tavalla poliittisen toiminnan ytimenä kuin Weber. 2000-luvulla Palosen Weber-luennassa korostuu parlamentaarinen proseduuri poliittisen menettelyn mallityyppinä, joka pitäisi asettaa esikuvaksi kaikelle politiikalle. Tästä näkökulmasta Palonen korostaa Arendtin politiikkakäsityksen ”epäparlamentaarisuutta” ja kyseenalaistaa erityisesti Arendtin *On Revolution* –teoksessa (1963) esittämän edustuksellisuuden kritiikin.

Tässä esseessä tarkastelen ensin kuinka Weberin paariakansan ideaalityyppi toimi väitöskirjassani porttina Weberin ajatteluun ja kuinka omaksuin sen avulla tärkeän lukuavaimen Arendtin teksteihin. Sitten luen arendtilaisesta näkökulmasta Palosen Arendt-kritiikkiä, jonka hän esittää *A Political Style of Thinking* – kokoelman (2017) artikkelissaan ”Imagining Max Weber’s Reply to Hannah Arendt”. Tavoitteeni on analysoida Palosen käsitystä weberiläisen ja arendtilaisen politiikkakäsityksen eroista. Esitän, että Palosen Arendt-kritiikki on joiltain osin liioittelevaa, harhaanjohtavaa ja omiaan hämärtämään, että Weberin ja Arendtin politiikkakäsitykset eivät suinkaan ole toisiaan poissulkevia. Pikemminkin ne voidaan ymmärtää toisiaan täydentäviksi, olkoonkin, että ei ole mitään syytä yrittää osoittaa niitä liian samankaltaisiksi.

Ideaalityyppi porttina Weberin ajatteluun

Ensimmäinen tilanne, jossa käytin – Kari Palosen ehdotuksesta ja kannustamana - joitakin Max Weberin ideoita omassa tutkimuksessani, liittyy Hannah Arendtin paariakäsitystä käsitelleeseen väitöskirjaani (Parvikko 1996). Sovelsin siinä Weberin ideaa juutalaisista paariakansana. Pyrin jäsentämään, kuinka paariateema ilmaantuu Arendtin teksteihin ja kuinka hän käyttää paarian käsitettä Euroopan juutalaisten tilannetta käsittelevissä kirjoituksissaan. Siksi väitöskirjassa on luku Max Weberin paariakäsitteestä. Omalla tavallaan se korvasi ”metodiluvun”, jollaista väitöskirjassani ei laisinkaan ole. Weberin paariakäsityksen avaamiseksi luin hänen uskonnon sosiologisista tutkimuksistaan intialaista kastijärjestelmää ja juutalaisuutta käsitteleviä jaksoja. Indeksien avulla poimin myös

Wirtschaft und Gesellschaftista paariutta käsittelevät kohdat.

Weber lanseerasi uskonnon sosiologisissa kirjoituksissaan paariakan-
san ideaalityypin, jota lähimmäksi hän katsoo juutalaisten ja mustalaisten
(romani-termiä ei ollut keksitty) pääsevän. Paariatermi on tietenkin
peräisin intialaisesta kastijärjestelmästä, jossa paariakansa on varsinaisten
kastien ulkopuolelle jäävä epäpuhdas, kartettava ihmisryhmä, jonka
yhteiskunnalliset tehtävät ovat kuitenkin taloudellisesti välttämättömiä
isäntäkansalle. Paariakansalla ei ole kotimaata vaan se elää diasporassa syr-
jityssä asemassa ja vailla lain suojaa. Weberin paariakan-
san ideaan kuuluu ajatus herrakansalle funktionaalisen ja hyödyllisen paariatilan-
teen pitkit-
tämistä itse. Segregoitu ja diskriminoitu paariakansa tuottaa myös itse
aktiivisesti uudestaan valtakulttuurin ulkopuolista, alistettua positiotaan
ja vahvistaa sitä entisestään eskatologisen maailmankuvan avulla.

Arendtin tulkinta Euroopan juutalaisista paarioina sisältää nämä samat
elementit mutta hänen teksteistään ei käy ilmi, omaksuiko hän ne juuri
Weberiltä. Arendt ei nimittäin missään viittaa Weberiin. Juutalaisten
ymmärtäminen paarioiksi yleistyi Euroopassa 1800-luvun ensimmäiseltä
puoliskolta lähtien niin, että siitä oli sadassa vuodessa tullut osa yleistä
ajattelutapaa. Pakolaisuusvuosinaan Pariisissa 1930-luvulla Arendt perehtyi
laajasti juutalaisten historiaan ja ennen kaikkea sionistiliikkeen perusta-
jiin kuuluneen ranskanjuutalaisen Bernard Lazaren teksteihin, joissa juu-
talaisiin viitataan paarioina. On kuitenkin todennäköistä, että Arendt
on tuntenut ainakin pääpiirteissään Weberin paariakon-
septioon kirjoitta-
essaan juutalaisista paarioina, koska Weber oli lähestulkoon ainut, joka
oli käsitellyt juutalaisten paariatilannetta systemaattisesti. Varmasti tie-
detään ainoastaan, että Arendt luki Karl Jaspersin suosituksesta (Arendt
1985/1992, 148, 150) intensiivisesti Weberiä etenkin 1950-luvun alussa
valmistellessaan kirjaa, josta piti tulla Marx-kritiikki, mutta josta lopulta
tulikin *The Human Condition* (1958a).

Toinen Weberin idea, jota käytin Arendtin paariakäsityksen analysoi-
misessa, oli Weberin jaottelu vakaumusetiikkaan ja vastuullisuusetiikkaan,
jonka tämä tekee *Politik als Beruf*-esseessä (Weber 1919/2009). Kun
vakaumusetiikko ”tottelee Kristusta ja jättää seuraukset Jumalan
huomaan”, vastuuetiikko ennakoii toimintansa näköpiirissä olevat seu-
raukset. Vakaumusetiikan ongelma on, että silloin kun puhtaasti vakau-
muksesta nousevan toiminnan seuraukset ovat pahoja, niistä ei ole vas-

tuussa toimija vaan maailma tai ihmisten tyhmyys. Vastuueetikko taas ottaa laskuissaan huomioon ihmisten oletetut heikkoudet eikä halua vieriä oman toimintansa seurauksia muiden vastuulle. Tämän jaottelun tehtyään Weber toteaa, että ei ole mahdollista yhdistää yhdessä henkilössä vakaumus- ja vastuullisuusetiikkaa (Weber 1919/2009, 136-137). Muutamaa sivua myöhemmin (s.148) hän kuitenkin toteaa päinvastaisesti, että vakaumus- ja vastuullisuusetiikka eivät ole absoluuttisia vastakohtia vaan ne täydentävät toisiaan. Itse asiassa hän esittää, että poliitikalle elävässä kutsumuspoliitikossa niiden pitääkin yhdistyä, koska vasta yhdessä ne muodostavat aidon ihmisen (Weber 1919/2009, 148).

Arendtin varhaisista teksteistä löytyy tällainen esikuvallinen vakau- mus- ja vastuupoliitikko. Hän on edellä mainittu ranskanjuutalainen Bernard Lazare, joka esitti ajatuksen tietoisien parian vastuusta, jossa on kaksi puolta. Toisaalta se viittaa juutalaisen parian velvollisuuteen vastustaa sortoa ja toisaalta parian vastuuseen omien tekojensa seurauksista. Lazare peräänkuulutti sionistiliikkeessä kamppailua Itä-Euroopan juutalaisten kärsimää tavatonta sortoa vastaan ja ajautui välirikoon liikkeessä johtajan paikalle nousseen Theodor Herzlin kanssa. Tämä ei piitannut itäisten heimoveljiensä kärsimyksistä vaan keskittyi suunnittelemaan saksanjuutalaisvetoisen valtion perustamista Turkin sulttaanilta ostetuille alueille Palestiinaan. Lazare ei hyväksynyt Herzlin suunnitelmaa juutalaisvaltion perustamisesta Euroopan ulkopuolelle vaan hän vaati juutalaisille poliittisia oikeuksia ja sosiaalista yhdenvertaisuutta valtaväestön kanssa eurooppalaisella maaperällä. Tässä taistelussa juutalaisten piti ottaa vastuu omien tekojensa seurauksista ja lakata pitkittävästä omaa syrjäytyneisyyttään hylkäämällä juutalaisten perinteinen kaksoisstrategia, joka perustui toisaalta nousukasmaiseen valtaväestöön assimiloitumiseen ja toisaalta myönnytysten tekemiseen valtaväestölle, samalla kun köyhien juutalaisten kansanosien annettiin jatkaa elämistä valtaväestöstä täysin eristäytyneinä (ks. esim. Bredin 1992; Lazare 1948).

Arendtin myöhemmistä teksteistä löytyy runsaasti ideaalityyppisiä kärjistyksiä, jotka eivät aina loppuun asti vastaa Weberin ideaalityyppisiä mutta joissa on kuitenkin paljon yhteistä niiden kanssa. Esimerkiksi Arendtin paljon porua aiheuttanut juutalaisneuvostojen johtajien tarkastelu *Eichmann in Jerusalem* –pamfletissa (1963/1965) on selkeän ideaalityyppistä. Arendt luokittelee natsi-Saksan aikaisten juutalaisjohtajien toi-

mintastrategiat kolmeen ryhmään, joiden ideaalityyppinä hän käyttää Theresienstadtin juutalaisneuvoston kunniapuheenjohtajaa Leo Baeckia, Lodzin gheton puheenjohtajaa Chaïm Rumkowskia ja Varsovan gheton johtajaa Adam Czerniakovia. Näitä kolmea eri johtajatyyppejä erottivat toisistaan erilaiset toiminnan etiikat ja toimintastrategiat poliittisessa ääritilanteessa.

Baek oli lämminsydäminen ”suuri humanisti”, joka ajatteli kansansa parasta mutta joka ihmissläheisyytensä ja empatiansa nimissä salasi ghettonsa asukkailta deportaatioiden päämäärän. Näin hän kuitenkin tuli samalla riistäneeksi yhteisön jäseniltä mahdollisuuden arvioida tilannetta poliittisesti omalta kannaltaan ja tehdä johtopäätöksiä oman toimintansa suhteen. Rumkowski oli korruptoitunut oman edun tavoittelija, joka pyrki henkilökohtaiseen hyötyyn ja rikastumiseen gheton äärimmäisissä olosuhteissa. Czerniakov taas oli korkeamoraalinen periaatteen mies, joka ei suostunut laatimaan deportaatiolistoja vaan valitsi itsemurhan (Arendt 1963/1965, 119). Arendtin pamfletin lukijoiden oli lähes mahdotonta ymmärtää, että Arendt käytti näitä kolmea konkreettista henkilöä tuodakseen esille juutalaisjohtajien toimintastrategioiden etiikkojen tyypit eikä mustamaalatakseen heitä *ad personam* (vrt. Parvikko 2008).

Arendtin analyyseja ja tulkintoja voidaan pitää hyvin ideaalityyppi-inä myös *The Origins of Totalitarianism* -teoksessa (1951/1979) ja *The Human Conditionissa* (1958a). Esimerkiksi antisemitismianalyyseissaan Arendt käyttää hyväkseen henkilöfiguureja Marcel Proustista Benjamin Disraeliin tarkastellessaan juutalaisten erilaisia vastauksia assimilaation paineeseen ja omaan paariatilanteeseensa. Arendt kuvaa sekä Proustin että Disraelin onnistuneesti valtaväestöön assimiloituneiksi juutalaisiksi, joiden dilemma kuitenkin oli, että heitä ei koskaan täysin hyväksytty valtaväestön seurapiireihin. Arendt pyrkii osoittamaan näiden ideaalityyppisten esimerkkien kautta, että assimiloitumisen onnistumisen asteesta ja kestosta päättää aina valtaväestö: se voi myös yhdessä yössä kääntää selkensä assimiloituneille juutalaisille kuten kävi 1800-luvun lopulla Ranskassa Dreyfus-jutun yhteydessä.

Myös *The Human Conditionissa* esitetty politiikan *polis*-paradigma on tietenkin ideaalityyppi eikä Ateenan *poliksen* historiallinen kuvaus kuten monesti luullaan. Arendt pyrkii *poliksen* ideaalityypin avulla kirkastamaan oman käsityksensä poliittisesta toiminnasta. Hän on erittäin hyvin

perillä siitä, että Perikleen Ateenan demokraattinen toimintakäytäntö oli antiikin Kreikassa pikemminkin poikkeus kuin sääntö ja että Ateenasakin se koski vain hyvin rajoitettua miesjoukkoa. Itse asiassa *poliksen* ideaalityyppi edustaa erinomaisesti Arendtille ominaista tapaa tarkastella niin poliittista historiaa kuin politiikan teoriaakin anomalioiden kautta. Anomaliat, poikkeustapaukset tarjoavat Arendtille edustavia esimerkkejä tai ääritapauksia, jotka oman esimerkillisyytensä lisäksi valottavat myös itsestään poikkeavia yleisempiä toimintakäytäntöjä asettamalla näille vertailukohtaan.

Arendtin vastaus Weberille

A Political Style of Thinking –kokoelman (2017) artikkelissa ”Imagining Max Weber’s Reply to Hannah Arendt” Palonen toteaa aluksi (s. 103), että erityisesti Arendtin *On Revolution* –teoksella (1963) on arvoa toisen maailmansodan jälkeisen Euroopan ja Yhdysvaltojen edustuksellisten demokratioiden kritiikkinä. Jostain syystä hän ei kuitenkaan puutu Arendtin ja Weberin kirjoituskontekstien eroon, joka on käsittääkseni ratkaisevan tärkeä arvioitaessa heidän parlamentarismi- ja edustuksellisuusdiskussioitaan. Weber kirjoitti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kontekstissa, jolloin Euroopassa oltiin vasta tulossa universaalien, myös naiset ja varattomat mukaan ottavan, äänioikeuden aikakauteen. Arendtin kirjoituskonteksti taas oli natsitotalitarismin kauden ruhjoman Euroopan ja vahvasti korruptoitumassa olleen yhdysvaltalaisen poliittisen kulttuurin aika. Arendtin kontekstissa myös Unkarin kansannousulla vuonna 1956 oli suuri merkitys. Toisin kuin Weber, Arendt katsoi eurooppalaisen poliittisen kulttuurin etenevän vallankumousten kautta ja Unkarin kansannousu oli hänelle viimeisin esimerkki poliittisesta vallankumouksesta, jossa pyrittiin totalitaarisia piirteitä saaneen puoluediktatuurin kumoamiseen ja valtarakenteiden muodostamiseen spontaanisti alhaalta ylöspäin.

Kuten Palosen artikkelista käy erinomaisesti ilmi, Arendt ei ollut suuri parlamentarismin ja edustuksellisen demokratian ihailija ja puolestapuhuja. Toisin kuin Weberille ja Paloselle, edustuksellinen demokratia ja parlamentarismi eivät Arendtille muodostaneet poliittista menettelyta-

paa *par excellence* vaan ne pikemminkin edustivat välttämätöntä pahaa tai vähemmän huonoa vaihtoehtoa väkiluvultaan suurissa poliittisissa yhteisöissä, joissa lähidemokratia vallankäytön pääasiallisena muotona ei ollut mahdollinen. Weimarin tasavallan kontekstia vasten – jossa Hitler pääsi valtaan äänien laskemisen lopputuloksena - on kuitenkin hiukan yllättävää, että Arendt ei teksteissään pidä vaaleja ja (ääni)määriä erityisen pohittamisen arvoisina vaan pikemminkin edustukselliseen demokratiaan väistämättä kuuluvana menettelynä paremman puutteessa. Arendtin kiistatta hiukan epäileväinen ja skeptinen suhtautuminen suuriin poliittisiin yhteisöihin ja niiden edustuksellisiin demokratioihin tarjoaa hänelle kuitenkin kriittisen näkökulman josta arvioida parlamentarismia ja edustuksellisuuden tilaa sodanjälkeisissä länsimaissa. Hänen tarkastelustaan puuttuu puolustajan kiihko ja kaikkien mahdollisten argumenttien hyväksi käyttäminen, johon Palonen Weber-tulkinnoissaan toisinaan sortuu. Hyvä esimerkki kaikkien mahdollisten argumenttien hyväksi käyttämisestä on Palosen perustelematta jäävä arvaus (s. 105), jonka mukaan Arendt lukeutuisi niihin intellektuelleihin, jotka suhtautuvat karsaasti parlamentarismia lukumääräperustaan ja politiikan kontingenttiuteen ylimalkaan. Kun Arendt *On Revolution* –teoksessa hahmottelee uuden poliittisen järjestyksen suuntaviivoja universaalilla tasolla, hän ei suinkaan tavoittele kontingenssin minimoimista vaan perinteisen kansallisvaltiojärjestelmän korvaamista uusilla poliittisen organisaation muodoilla. Arendtin käsityksen mukaan ensimmäisestä maailmansodasta oli lähtenyt liikkeelle Westfalenin järjestelmän mureneminen, joka saavutti päätepisteensä toisessa maailmansodassa. Arendt puhui sodan jälkeen kiihkeästi eurooppalaisen federaation perustamisen puolesta. Hänen uuden poliittisen järjestyksen luonnostelujaan pitäisikin lukea juuri tässä kontekstissa.

On helppoa hyväksyä Palosen väite, että Arendt ei teksteissään yleistä yleistä äänioikeutta minään erityisenä saavutuksena vaan pitää sitä vain yhtenä moderniin länsimaiseen demokratiaan liittyvistä negatiivisista oikeuksista. Sen sijaan Palosen väite, jonka mukaan tilaisuus yksilön sekaantumiseen poliittiseen harkintaan ja päätöksiin ei ole Arendtin agendalla (s. 105), jää täysin käsittämättömäksi. Ymmärtääkseni Arendtin edustuksellisuuskritiikissä on yhdeltä osalta kysymys siitä, että Arendt puolustaa lähidemokratiaa ja hajautettua valtaa ja tähän liittyen perää poliittisen toiminnan mahdollisuuksia myös vaalien välillä. Arendt siis

ymmärtää äänestämisen kovin rajallisena politiikantekomuotona mutta ei torju sen poliittisuutta. Jos kansalainen rajoittaa toimintansa tilapäispoliittikointiin vaalipäivänä, hän ikään kuin luovuttaa valtansa jonkun toisen käyttöön. Tarkasti ottaen näin ei kuitenkaan tapahdu, koska valta ei Arendtille ole omaisuutta tai väline, joka voidaan luovuttaa toiselle ihmiselle. Arendtille valta on voima, joka aktualisoituu toiminnassa ja tönäisee liikkeelle jotakin uutta, jota ei aikaisemmin ollut olemassa. Vallassa on kysymys politiikan tekemisestä, joka aktualisoituu ihmisen toiminnassa tai jää potentiaaliseksi, jos ihminen ei tee mitään. Toiminta ei siis ole pakollista, kaiken aikaista eikä välttämättä kaikkia koskevaa. Arendt on kuitenkin syvästi huolissaan siitä, että moderneissa massayhteiskunnissa poliittisesti aktiivisten ihmisten määrä laskee ja liian moni tyytyy tilapäispoliittikointiin vaalipäivänä.

Arendtin edustuksellisuuden kritiikki lähtee edustuksellisuuden kiertämättömyydestä. Ilman sitä ei nykymaailmassa tulla toimeen. Ongelma on, onko sen lisäksi olemassa tiloja ja tilanteita, joissa kuka tahansa voi milloin tahansa käyttää valtaa eli ruveta toimimaan. Toisin sanoen Arendt ei ole tyytyväinen tilanteeseen, jossa kansalaiset käyvät määrävällein äänestämässä ja tyytyvät vaalien välillä korkeintaan seuraamaan politiikkaa sivustakatsojina. Palonen huomauttaakin aivan oikein (s. 108), että Arendtille vaaleissa annettu ääni on liian heikko kansalaisen henkilökohtaisen äänen ilmaus ja että hän kaipaa sen rinnalle voimakkaampia keinoja oman äänen esille tuomiseen. Sen sijaan ei pidä paikkaansa, että Arendtin mielestä äänestämällä kansalainen luopuisi mahdollisuudesta kritisoida ja kontrolloida ehdokkaansa toimintaa vaalien välillä. Toisin kuin Palonen esittää, Arendtille kansalaisen mahdollisuudet käyttää valtaansa eivät rajoitu rousseaulaisesti vaalipäivään. Dilemma pikemminkin on, että vaalien jälkeen ”yhteen kokoontuminen” uhkaa jäädä pelkästään parlamentissa tapahtuvaksi ja parlamentaarikkojen väliseksi. Edustuksellisissa järjestelmissä ei nimittäin edellytetä tai säädetä (eikä tietenkään pidäkään säätää) mitään siitä, mitä kansalaisten pitäisi tehdä vaalien välillä. Ongelma yksinkertaisesti on, että edustuksellinen demokratia ja parlamentarismi eivät millään tavoin rohkaise ihmisiä aktiiviseen maailmaa koskevaan aloitteellisuuteen ja toimintaan vaalien välillä. Kun edustuksellisista demokratioista on kehittynyt moderneja massayhteiskuntia, joissa ihmisen yksityisen elämän piiriin kuuluvat asiat levittäytyvät amee-

bamaisesti kaikkialle muodostaen uuden ”sosiaalisen sfäärin”, lopputuloksena on tilanne, jossa useimmat ihmiset keskittyvät oman pienen elämänsä elämiseen ja viis veisaavat politiikasta ja yhteisestä maailmasta (vrt. Arendt 1958a).

Palonen huomauttaa, että Arendtille varsinaisen ongelman muodostaa edustettavien ja edustajien välisen suhteen muuttuminen herruussuhteeksi vastoin Yhdysvaltojen vallankumousmiesten varsinaista tarkoitusta (s. 109). Tavoiteltu tasa-arvoinen tasavalta on muuttunut harvainvallaksi, jossa kansalaisilla ei ole pääsyä julkisen valtakuntaan. Oman tulkintani mukaan Arendtin pointti on, että vaalipäivänä annettu ääni ei avaa kansalaiselle muita toimintamahdollisuuksia *poliksessa* vaan parlamentaarikot pikemminkin sulkevat sen portit takanaan vaalikaudeksi kerrallaan. Palosen mielestä ongelma on aivan toisaalla. Hänen mukaansa Arendtin kaksijakoinen valtakäsitys valtaan ja herruuteen ei ole tarpeeksi muodollinen Weberin tapaan vaan herruusulottuvuus pitää sisällään sortavan ylivallan ulottuvuuden. Weberille herruudessa taas on täysin muodollisesti kysymys valtaosuuksien rakenteellisesta epäsymmetrisyydestä. Voidaan perustellusti kysyä, eikö Weberin ”formalismi” ole omiaan hävitämään näköpiiristä herruussuhteen repressiivisen puolen, joka ilmenee konkreettisenä alistamisena? Palonen esittää, että Arendtin herruuskäsitys vastaa vanhaa feodaalisen tradition mukaista herran ja palvelijan välistä henkilökohtaista herruussuhdetta eikä ota lainkaan huomioon Arendtin analyysia totalitaarisesta herruudesta *The Origins of Totalitarianism* –teoksessa. Totalitarisminanalyysin valossa herruudessa on kysymys ennen kaikkea rakenteellisesta vertikaalisesta hallinnasta ja väkivallasta, joka tukahduttaa kansalaisen toimintamahdollisuudet ja johtaa vapaan julkisen valtakunnan katoamiseen ja repressiivisen valtioterrorin käyttämiseen pääasiallisena hallintatapana. On hyvä muistaa, että natsitotalitarismin kokemuksesta lähtien Arendt oli jatkuvasti huolissaan totalitaaristen hallintakäytäntöjen paluun mahdollisuudesta. Hän korosti, että länsimaisissa demokratioissa oli kehittynyt totalitaarisia käytäntöjä, jotka eivät kuitenkaan toistaiseksi olleet johtaneet näiden järjestelmien läpi-totalitarisoitumiseen. On myös hyvä muistaa, että Weberin kontekstissa natsitotalitarismin ei ollut realisoitunut mahdollisuus eikä Weber osannut sitä millään tavoin ennakoita. Tämä tulee esille hänen kirjoituksiinsa karismaattisesta johtajuudesta, jota hän piti Saksan pelastamiseksi

pikemminkin toivottavana kuin vaarallisena. Weber ei myöskään tunnistanut paljon pelkäämässään byrokraatisoitumisessa totalitaarisia elementtejä, kun taas Arendt pitää natsihallinnon ytimenä juuri totalitaarisen herruuden ja byrokraattisen hallintakäytännön yhteen kietoutumista.

Weberin ja Palosen kanssa on helppo olla yhtä mieltä siitä, että byrokraatisoituminen on osoittautunut yhdeksi merkittävimmistä tendensseistä nykymaailmassa. Se ei ole kuitenkaan ainut nykydemokratioita vaivaavista ongelmista. Arendtin huoli edustuksellisen demokratian faktisesta epädemokratisoitumisesta ja vallankäytön mahdollisuuden rajoittumisesta parlamentaarisen eliitin yksinoikeudeksi ei ole aivan perusteeton. Vaikka määrävälejin järjestettävät vaalit takaavat ainakin periaatteellisen mahdollisuuden vaihtaa johtajia ja parlamentaarinen proseduri takaa asialistan sääntömääräisen käsittelyn ja sitä kautta tietyn demokraattisen kontrolloitavuuden, parlamentin jäsenyys voi elitisoitua dramaattisesti. Näin on käynyt esimerkiksi Italiassa, missä on jo pitkään puhuttu ”poliittisesta luokasta” (*la classe politica*). Vaikka käsite voi teoreettisesti tuntua ongelmalliselta, se kuvaa hyvin Italian poliittista todellisuutta, missä parlamentin jäseniksi karsiutuu melkein pelkästään erilaisten eliittien jäseniä.

Palonen huomauttaa aivan oikein, että Arendtin käsitys kaksipuolue- ja monipuoluejärjestelmien eroista edellisen hyväksi on varsin epätavanomainen (s. 112). Arendtin käsityksen mukaan angloamerikkalainen kaksipuoluejärjestelmä mahdollistaa vallassa olevalle puolueelle oman linjan vetämisen, kun taas monipuoluehallitukset ajautuvat luopumaan omasta poliittisesta profilistaan ”kansakunnan yhtenäisyyden” hyväksi (Arendt 1963, 268). Arendtin mielestäni hiukan kummallisen päättelyn ymmärtämiseksi kannattaa jälleen ottaa huomioon konteksti, jossa hän kirjoitti. Weimarin tasavallan ja Ranskan kolmannen tasavallan kokemukset korruptoituvine ja kaatuilevine koalitiollahituksien olivat epäilemättä omiaan johtamaan tulkintaan, jonka mukaan niiden hallitusten heikkoudet johtuivat juuri koalitiopohjasta ja välttämättömyydestä tehdä kompromisseja hallituskumppaneiden kanssa. Myös Suomen hallitusten aina samana pysyvä köyhän kurjistamispolitiikka, julkisen sektorin pakonomainen alas ajaminen hallituspohjasta riippumatta ja vetoaminen kansalliseen etuun ja kansallisen kilpailukyyn säilyttämiseen tuntuivat todistavan Arendtin koalitiollahitusten kritiikin puolesta. Viimeisten vuosikymmenten empiiriset kokemukset kaksipuoluejärjestelmistä eivät

kuitenkaan viittaa siihen, että niiden hallitusten politiikoissa olisi näkynyt poliittisten profiilien vaihtelu merkittävästi paremmin kuin monipuoluejärjestelmissä.

Palonen löytää Arendtin puolueuotoisen edustuksellisuuden kritiikistä jälleen osoituksen rousseaulaisuudesta. Palosen tulkinnan mukaan Arendtin käsitys, jonka mukaan toimintaa ja mielipiteitä ei voida edustaa, vastaa Rousseaua kantaa, jonka mukaan tahtoa ei voida edustaa (s. 113). Käsittääkseni Palosen tulkinta ei ota lainkaan huomioon Arendtin toimintakonseptiota. Kuten edellä kävi ilmi, toiminta on Arendtille aktiiviteetti, jossa valta (aloittaa jotakin uutta) aktualisoituu. Koska toiminnan sisältö ei ole etukäteen tiedossa ja koska se muuttuu alituisen tilanteen mukaan, se on aktiiviteetti, jota ei voida tehdä toisen puolesta ja tässä mielessä edustaa. Tämä on tietysti eri asia kuin Rousseauin käsitys tahdosta. Palonen on aivan oikeassa siinä, että Arendtin käsitys, jonka mukaan vain etuja, intressejä, voidaan edustaa, on hiukan kapea, jos sitä vertaa esimerkiksi Frank Ankersmitin (1997; 2002) teoriaan edustuksellisuudesta. Sen sijaan en ole niinkään vakuuttunut, että Arendtin edustuksellisuuskäsitys vastaisi sitä, mitä Ankersmit kutsuu edustuksellisuuden mimeettiseksi periaatteeksi, käsitykseksi, jonka mukaan parlamentin pitäisi olla kansa pienoiskoossa. Oman tulkintani mukaan Arendtin edustuksellisuuden kritiikin ydin on parlamentarismien kansalaisia passivoivassa tendenssissä. Parlamentaarisisessa järjestelmässä politiikka on liian helppoa jättää pelkästään ammattilaisten huoleksi ja korkeintaan arvostella heitä sivusta. Parlamentaarinen järjestelmä ei myöskään synnytä uusia toimintamahdollisuuksia kansalaisille vaan se pikemminkin tukee käsitystä politiikasta vain parlamentissa harjoitettavana toimintana ja vahvistaa poliittisen toiminnan monopolisoitumista ammattilaisille.

Palonen ei ole huolissaan kansalaisten pysyttelemisestä loitolla politiikasta, kunhan politiikka säilyy dissensusluonteensa mukaisesti taisteluna valtaosuuksista (s. 114). Tästä näkökulmasta hän väittää, että Arendtin hahmottelemat neuvostot eivät ole deliberaation ja kamppailun *locuk-sia* kuten parlamentaarinen proseduuri vaan ne tyypistyvät yhteistyön paikoiksi. Hänen ottamansa sitaatti Arendtin Unkarin kansannousua käsittelevästä esseestä ei kuitenkaan tue tätä väitettä. Arendt esittää Palosen ottamassa lainauksessa (Arendt 1958, 30), että neuvostot ovat ainoa tuntemamme vaihtoehto puoluejärjestelmälle. Olennainen ero ei ole yhteis-

työssä – jota Arendt ei lainkaan mainitse – vaan siinä, että neuvostojen jäseniä ei nimeä puoluekoneisto vaan heidät valitaan yksilökohtaisesti suoraan ”at the bottom”. Kansalainen ei siis joudu valitsemaan puolueiden nimeämien ehdokkaiden ja puolueiden kirjoittamien ohjelmien tai ideologioiden välillä vaan hän saa valita yksilöiden välillä. Arendtin tekstistä ei löydy viitettä siitä, että hän kuvittelisi yksilökohtaisesti valittujen neuvostojen työskentelyn olevan kamppailua ja kiistelyä vailla olevaa sopuisaa ”yhteistyötä”. Vaikka Arendt ei tarkenna, kuinka neuvostojen jäsenet oikeastaan valitaan, hänen neuvostohahmotelmansa pointti ja tavoite on luonnostella pyramidimaisesti rakentuvaa järjestelmää, jossa kaikilla pyramidin tasoilla on omat olennaiset vallan (toiminnan) paikansa eikä vain sen tyvessä tai huipulla.

Jostain syystä Palonen ei kiinnitä huomiota siihen, että jos yhtenä weberiläisen politiikkakäsityksen olennaisista piirteistä pidetään demokraattisiin vaaleihin perustuvaa johtajavetoisuutta, Arendtin käsitys näyttää sille lähes päinvastaiselta. Arendt ei kuitenkaan tavoittele ”massojen demokratiaa” – jota hän pikemminkin kavahtaa modernin massayhteiskunnan pseudopoliittisena ilmenemismuotona - vaan tilannetta, jossa politiikkaa tekisivät ne kaikista kansankerroksista lähtöisin olevat harvat, joilla on siihen todellinen taito ja kutsumus:

The joys of public happiness and the responsibilities for public business would then become the share of those few from all walks of life who have a taste for public freedom and cannot be 'happy' without it. Politically, they are the best, and it is the task of good government and the sign of well-ordered republic to assure them of their rightful place in the public realm. To be sure, such an 'aristocratic' form of government would spell the end of general suffrage as we understand it today; for only those who as voluntary members of an 'elementary republic' have demonstrated that they care for more than their private happiness and are concerned about the state of the world would have the right to be heard in the conduct of the business of the republic. However, this exclusion from politics should not be derogatory, since a political élite is by no means identical with a social or cultural or professional élite. The exclusion, moreover, would not depend upon an outside body; if those who belong are self-chosen, those who do not belong

are self-excluded. And such self-exclusion, far from being arbitrary discrimination, would in fact give substance and reality to one of the most important negative liberties we have enjoyed since the end of the ancient world, namely, freedom from politics, which was unknown to Rome or Athens and which is politically perhaps the most relevant part of our Christian heritage. (Arendt 1963, 279-280)

Tämä katkelma on hämmentävä. Toisaalta se antaa vaikutelman, että kilpailuun siitä, kuka on poliittisesti riittävän ansioitunut osallistumaan *polista* koskevaan päätöksentekoon, riittää itsensä valitseminen mukaan. Toisaalta se kuitenkin luo mielikuvan, että kansalaisella täytyy olla jotain erityisiä taitoja päästäkseen mukaan poliittisesti aktiivisiin harvoihin. Onko katkelma omiaan kumoamaan edellä esittämäni tulkinnan Arendtin pyrkimyksestä hahmotella edustuksellista järjestelmää hajautetumpaa poliittista järjestelmää, jonkinlaista kerroksittain organisoitua lähidemokratiaa? Eikö tämä katkelma pikemminkin postuloi näköalan ”parhaimmiston tyranniasta”, jossa poliittinen toiminta, sekaantuminen *poliksen* asioihin, rajoitetaan pienen eliitin etuoikeudeksi? Miten voidaan päättää ja ketkä päättävät, kenellä on kylliksi ”julkinen mielenlaatu”, riittävä taito ja kutsumus kuuluakseen uuteen poliittiseen aristokratiaan? Tästä *On Revolution* -teoksen päättävästä ideaalityypisestä kuvauksesta jää vaikutelma, että Arendtille poliittisesti pätevien ”harvojen” poliittisen toiminnan mahdollisuus ajaa ohi ”monien” tasa-arvoisuudesta ja demokratiasta.

Arendtin poliittinen utopia ei ehkä kuitenkaan ole niin harvainvaltainen tai aristokraattinen kuin ensilukemalta vaikuttaa. Hänen ideaalityyppiään ei nimittäin ole tarkoitettu sovellettavaksi nykyisten kokoisten valtioiden korkeimpia poliittisia elimiä valittaessa. Elementaaristen tasavaltojen idea on tarkoitettu hahmottelemaan politiikantekoa uudellisessa federatiivisessa rakenteessa, jossa ei olisi nykyisenkaltaisia kansallisvaltioita vaan niitä huomattavasti pienempiä antiikin *polisten* tai renessanssin Italian kaupunkien kaltaisia pieniä ”osavaltioita”. Neuvostojen politiikka ”elementaarisisissa tasavalloissa” näyttäytyy ”parhaimmistojen politiikkana”, joka konstituoituu ilman representaation välitystä. Ideaalitulanteessa maailma olisi täynnä ihmisiä lähellä olevia julkisia tiloja, joihin ihmiset voisivat kokoontua yhteen tekemään politiikkaa ja

valitsemaan neuvostot – poliittisen eliitin – keskuudestaan. Arendtille nykymaailman ongelma on, että tällaisia julkisia tiloja ei ole. Suoran kokoontumisen on korvannut monin tavoin välittynyt edustuksellisuus. Massademokratioissa ainut mahdollisuus on ollut tehdä politiikasta ammatti ja ura ja siksi poliittinen eliitti valitaan täysin epäpoliittisin kriteerein (Arendt 1963, 277). Tunnetusti Suomenkin eduskuntaan voi päästä ilman minkäänlaista poliittista ansioluetteloa, jonka usein korvaa lista ”yksityisten intressien” piirissä hankituista saavutuksista - puhumattakaan tämänhetkisestä tilanteesta Yhdysvalloissa.

Aristokraattinen vaikutelma vähenee entisestään, jos ottaa huomioon Arendtin henkilökohtaisen poliittisen unelman, jonka hän esitti kirjeessään Jaspersille vuonna 1947:

What I would like to see and what cannot be achieved today would be such a change in circumstances that everyone could freely choose where he would like to exercise his political rights and responsibilities and in which cultural tradition he feels most comfortable. (Arendt 1985/1992, 91)

Tästä lainauksesta käy ilmi, että Arendtin unelma ja tavoite ei ollut pääseminen eroon vain kansallisvaltioista vaan myös valtioiden tai paremminkin *polisten* pakkojäsenyydestä. Itsensä valitsevat neuvostot kuuluvat Arendtin utopiaan maailmasta, jossa ihmiset voisivat myös vapaasti valita, mihin *polikseen*, mihin poliittiseen yhteisöön he haluavat kuulua ja millaisena jäsenenä. Toimintaoikeuden kriteeri ei tällöin olisi kansalaisuus ja ikä kuten nykyään vaan *poliksen* vapaa valinta ja sitoutuminen toimimaan *poliksen* etua, yhteistä maailmaa ajatellen. Vapaaehtoisuuden nimissä yksilö voisi kuitenkin valita myös keskittymisen omiin asioihinsa, jolloin hänen toimintaoikeutensa *poliksen* asioiden suhteen evätäisi – ei kuitenkin lopullisesti vaan vain niin kauan kuin yksilö haluaisi pysytellä omissa oloissaan.

Arendtin neuvostomaailmassa ei siis ole vapaita ja salaisia vaaleja ja yleistä äänioikeutta vaan päätösvallan saavat vain ne, jotka ovat vapaaehtoisesti ja tietoisesti liittyneet neuvostoon ja osaavat ajatella poliittisesti omat välittömät etunsa ylittäen. Poliittiseen parhaimmistoon valikoitumisen kriteerit jäävät kuitenkin hiukan epäselviksi ja on vaikea ymmärtää,

miten elementaaristen tasavaltojen neuvostot pitemmän päälle välttyisivät byrokratisoitumiselta, korruptoitumiselta ja oligarkkisoitumiselta, joista Arendt kritisoi nykymaailmaa ja puoluejärjestelmää. Mielestäni Arendtin utopia elementaarisista tasavalloista kuitenkin osoittaa, että *On Revolution* –teoksen ongelma ei ole rousseaulaisessa kontraktualismissa, kuten Palonen esittää, vaan eräänlaisessa kompetenssielititsemisessä, poliittisen parhaimmiston harvainvallan konstituoitumisen ongelmassa.

Lisäksi yllä lainattu katkelma paljastaa kiinnostavan ja omintakeisen piirteen Arendtin politiikkakäsityksessä. Toisin kuin etenkin ns. partisi-patorisen demokratian edustajat, Arendt ei habermasilaisittain kannata ajatusta puolipakollisesta velvollisuudesta osallistua politiikkaan tai aktiivisuudesta kansalaisuuden kriteerinä. Arendt päinvastoin korostaa *poliksen* asioihin osallistumisen vapaaehtoisuutta ja valinnaisuutta. Kansalaisella täytyy olla myös negatiivinen vapaus vetäytyä julkisen valtakunnan ulkopuolelle ja keskittyä omiin yksityisiin asioihinsa ja intresseihinsä. Tällainen vetäytyminen merkitsee kuitenkin samalla osallistumisoikeuden, politiikan tekemisen mahdollisuuden menettämistä (Arendt 1963, 280).

Paloselle (s. 116), keskeinen Arendtin neuvostoteorian ongelma on suhtautuminen erimielisyyksiin ja kiistoihin. Hän esittää, että muiden vastaavien teoreetikkojen tapaan Arendt katsoo kantilaisittain, että kiistat ratkaistaan ilman väittelyä käyttämällä tervettä järkeä ja arvostelukykyä ja saavuttamalla tätä kautta paras mahdollinen kanta, jonka kaikki voivat jakaa. Arendt pitää kyllä harkintaan perustuvaa arvostelukyvyn käyttöä ideaalina mutta tämä ei sulje pois kiistojen käymistä ja niiden väistämättömyyttä sinänsä. Arendt ei missään myöskään ehdota Habermasin tapaan, että poliittista väittelyä pitäisi jatkaa niin kauan, että paras argumentti voittaa. Jos ottaa vielä huomioon, kuinka Arendt kuvaa atena-laista politiikkaa *The Human Conditionissa* taisteluksi henkensä kaupalla sotaisassa ilmapiirissä (Arendt 1958a, 192-199), syntyy pikemminkin käsitys, että myös Arendtille poliittisessa toiminnassa on kysymys kiihkeästä kamppailusta ja kilpailusta. Merkittävä ero weberiläisen ja arendtiläisen politiikkakäsityksen välillä on sen sijaan siinä, että Weber ei oikein millään tavoin noteeraa uuden aloittamisen momenttia. Taistelu sinänsä vaihtelevista ja muuttuvaisista valtaosuuksista ei sisällä kokonaan uuden aloittamisen mahdollisuutta tai ainakaan uuden aloittaminen ei näytä Weberille olevan politiikan pointti.

Palosen artikkelin päättää Weberin ja Arendtin politiikka-suhteiden vertailu (s. 116-117). Siinä missä hän luonnehtii Weberiä *homo politicukseksi*, joka ei tyytynyt vain tarkkailemaan ja analysoimaan politiikkaa vaan joka pani myös itsensä henkilökohtaisesti peliin, hän väittää Arendtin kärsineen tutkijoille ominaisesta *déformation professionnellesta*, epäluulosta ammattipoliitikkoja kohtaan. Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus Arendtista poliitikkona. Arendtin toiminta juutalaispolitiikassa ei ollut vain hyväntekeväisyyttä, kuten Palonen antaa ymmärtää. Toisen maailmansodan aikana ja vielä sen jälkeenkin Arendt osallistui sionistiseen politiikkaan sekä järjestöissä että lukuisten julkaistujen puheenvuorojen välityksellä. Lisäksi monet Arendtin esseistä voidaan ymmärtää osallistumiseksi poliittista maailmaa koskevaan julkiseen keskusteluun. Toisaalta Palonen on oikeassa siinä, että Arendt ei koskaan edes harkinnut mihinkään puolueeseen liittymistä tai parlamentaariseen politiikkaan pyrkimistä, joista jälkimmäinen olisi edellyttänyt pitkistä vuotuisista Euroopan matkoista luopumista.

Palonen (s. 117) väittää, että Weberin asenne politiikkaan vastaa paremmin Quentin Skinnerin teesiä ”poliittisen elämän” ensisijaisuudesta poliittisessa ajattelussa (Skinner 1978, xi). Kun ottaa huomioon, että suuri osa Arendtin teksteistä, varsinkin hänen esseensä, lähtee liikkeelle jostain konkreettisesta poliittisesta tapahtumasta tai ilmiöstä tavoitteena sen poliittisen merkityksen ”kristallisoiminen”, tämä väite vaikuttaa hiukan puolueelliselta. Palonen ei myöskään tunnu noteeraavan oikein millään tavalla ”juutalaisten poliittista elämää” Arendtin lukuisien kirjoitusten poliittisena fokuksena.

Lopuksi

Arendtilaisesta näkökulmasta on mahdotonta hyväksyä Palosen (s. 117) yhteenvetoa, jonka mukaan Arendt liittyy Hobbesista Habermasiin jatkuneeseen sopimusteoreettiseen traditioon, jossa pyrkimyksenä on ollut typistää ja yksinkertaistaa poliittinen aktiviteetti sopimusten solmimiseksi. Oman näkemykseni mukaan Arendt päinvastoin lukeutuu niihin harvoihin politiikan teoreetikoihin, jotka ovat omaperäisellä tavalla ymmärtäneet poliittisen toiminnan ainutkertaisuuden, monimuotoisuuden

den ja osanneet etsiä sen moninaisia ilmenemismuotoja myös ja ehkä ennen kaikkea vähemmän ilmeisistä paikoista kuten juutalaisen paariuden poliittisesta anomaliasta. Arendtin kaltaisilla ajattelijoilla poliittinen toiminta ei jäykisty määrämuotoiseksi toiminnaksi annetussa poliittisessa peliaikatilassa vaan sille on ominaista, että se voi avata uusia tilaisuuksia, uusia peliaikatiloja missä ja milloin tahansa. Se ei myöskään kavennu parlamentaarikkojen ja parlamenttiin pyrkivien kandidaattien politiikaksi eivätkä sitä rajoita parlamentin vaalikaudet ja parlamentin agendalle pääsy. Arendtilaisesta näkökulmasta ei ole mielekäästä asettaa parlamentaarista proseduuria velvoittavaksi malliksi kaikelle politiikalle.

Yhteenvetäen voidaan todeta, että Palosen Arendt-kritiikki tuo hyvin esille hänen intohimoisen parlamentarismien ja parlamentaarisen menettelytavan puolustamisensa. Hän näkee parlamentarismien ennen kaikkea kontraktualismien ja habermasilaisen parhaimman argumentin periaatteen vastakohtana. Parlamentaarinen proseduri näyttäytyy organisoidun riitelemisen ja kilpailemisen peliaikatilana, jossa ei koskaan voida eikä pidä saavuttaa yksimielisyyttä. Proseduurista poikkeava poliittinen toiminta näyttäytyy ”epäparlamentaarisenä” ja siksi tuomittavana anti-poliittisuutena. Tässä katsannossa väliaikainenkin yksimielisyys on sekä mahdotonta että epätoivottavaa. Yhdessä toimimisesta voidaan puhua korkeintaan vastapainojen muodostamisena kaikkialle levittäytyvälle, vastaanansomattomalle byrokratisoitumistendenssille.

Teesini on, että itse asiassa parlamentarismiin kuitenkin liittyy tietyn-tyyppistä sopimuksellisuutta vaikkakaan ei sopimusteoreettisuutta. Parlamentaarinen proseduri jos mikä on ”menettelytapasopimus”, joka perustuu agendalle nousseiden asioiden käsittelyyn määrämuotoisesti, tiettyjä sääntöjä seuraten ja menettelyjä noudattaen. Tullessaan eduskuntaan uuden kansanedustajan on ”hyväksyttävä” ja opeteltava nämä menettelytavat ja säännöt voidakseen toimia siellä.

Lisäksi väitän, että parlamentaarisen proseduurin asettaminen poliittisen toiminnan ensisijaiseksi ideaalityypiksi on omiaan johtamaan näkemukseen, jonka mukaan kaiken muun muotoinen politiikka kaikkialla muualla on vähempiarvoista, epäsuotavaa ellei suorastaan luonteeltaan antipoliittista. Mielenosoitukset kapenevat populistiseksi taputtamiseksi puolesta tai vastaan Carl Schmittin tarkoittamassa mielessä kun taas ”kansalaisyhteiskunnassa” tapahtuva yhdessä toimiminen jonkin ”asian

puolesta” pitää sisällään aina epäilyttävän ”yhteisöllisyyden” siemenen. Kaikenlaista ”joukkotoimintaa” vaivaa lohduton amatöörimäisyys, kun taas ammattipoliitikkojen politikointi parlamentissa edustaa esikuvallista herrasmiesmäistä määrämuotoista toimintaa parlamentin agendan ja vaalikauden peliaikatilan puitteissa. Parlamentaarinen proseduuri ideaalittyyppinä on myös omiaan sivuuttamaan erilaiset vastarinnan politiikat epä- tai antiparlamentaarisena kapinointina, vaikka niissä yleensä on kysymys agendan politiikasta jos missä. Poliittisesti syrjäytyneen tai oikeudettoman taistelu ei voi saada suoraan parlamentaarista muotoa vaan useimmiten siinä yhdistyy taistelu eloonjäämisestä ja oman asian saamisesta edes jollekin esityslistalle.

Kirjallisuusluettelo

- Ankersmit, Frank. (1997). *Aesthetic Politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Ankersmit, Frank. (2002). *Political Representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Arendt Hannah. (1951/1979). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Arendt, Hannah. (1958a). *The Human Condition*. Chicago: Chicago University Press.
- Arendt, Hannah. (1958b). Totalitarian imperialism: reflections on the Hungarian revolution. *Review of Politics* 20:1, 5-43.
- Arendt, Hannah. (1963). *On Revolution*. New York: Viking Press.
- Arendt, Hannah. (1963/1965). *Eichmann in Jerusalem. A Report on the Banality of Evil*. Revised and enlarged edition. New York: Viking Press.
- Arendt, Hannah. (1985/1992). *Hannah Arendt – Karl Jaspers Briefwechsel 1926-1969*. Toim. Lotte Köhler ja Hans Saner. München: Piper. Engl. editio New York: Harcourt Brace Jovanovich 1992.
- Arendt, Hannah. (2007). *The Jewish Writings*. New York: Schocken Books.
- Bredin, Jean-Denis. (1992). *Bernard Lazare, le premier des dreyfusards*. Paris: Éditions de Fallois.
- Lazare, Bernard. (1948). *Job's Dungheap. Essays on Jewish Nationalism and Social Revolution*. With a Portrait of Bernard Lazare by Charles Péguy. Edited by Hannah Arendt. New York: Schocken Books.
- Parvikko, Tuija. (1996). *The Responsibility of the Pariah. The Impact of Bernard Lazare on Arendt's Conception of Political Action and Judgement in Extreme*

- Situations*. Jyväskylä: SoPhi.
- Parvikko, Tuija. (2008). *Arendt, Eichmann and the Politics of the Past*. Helsinki: The Finnish Political Association.
- Palonen, Kari. (2017). *A Political Style of Thinking. Essays on Max Weber*. Colchester: ECPR Press.
- Skinner, Quentin. (1978). *The Foundations of Modern Political Thought I-II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max. (1919/2009). *Tiede ja politiikka. Kutsumus ja ammatti*. Tampere: Vastapaino.

Kari Palonen

Max Weber (1864-2014)¹⁹

Jeder von uns ... in der Wissenschaft weiß, daß das, was er gearbeitet hat, in 10, 20, 50 Jahren veraltet ist. Das ist das Schicksal, ja: das ist der *Sinn* der Arbeit der Wissenschaft (Weber, *Wissenschaft als Beruf*, 8)

Risto Hannulan/Tapani Hietaniemen suomennoksessa kohta kuuluu seuraavasti

Jokainen meistä tieteen parissa työskentelevistä ... tietää, että hänen työnsä vanhentuu 10, 20, 50 vuodessa (*Tiede ja politiikka*, 2009, 39).

Tämä Weberin teesi on jokaisen tutkijan hyvä pitää mielessä. Erityisesti *Wissenschaft als Berufissa* Weber korostaa tieteen ”edistymistä” piirteinä jota ei taiteessa tai politiikassa ainakaan samassa mielessä tunneta. Mutta tämä edistys ei ole etenemistä jonnekin, vaan ainoastaan sitä, tiede on kiistojen ja debattien areena, jossa vakiintuneista käsityksistä on mahdollista ja usein toivottavaakin päästä eroon (ks. Weber 1904, 206-209).

Weberin mukaan tieteellisille muutoksille oli kuitenkin kaikenlaisia esteitä hänen oman aikansa yliopistoissa, saksalaisissa yhdenlaisia, yhdys-

19 Kirjoitus nojaa Jyväskylän yliopiston yfi-forumissa 16.4. 2014 pidettyyn esitykseen ja on julkaistu aiemmin *Politiikka*-lehdessä 55, 2014, 330-338.

valtalaisissa toisenlaisia (ks. erit. Weber 1912). Näiden hallinnollisten esteiden lisäksi kysymys oli myös siitä, että kiistoja tieteessä ei pidetty asiaan kuuluvina tai tutkimuksen 'edistymisen' ehtoina, eikä niiden säännölliseen käsittelyyn ollut luotu mitään parlamentaaristen esikuvien kaltaista reilun pelin menettelytapojen säännöstöä (Weber 1904, erit. 153, 160-161, vrt. Palonen 2010).

Kaikki aikalaiset eivät suinkaan jakaneet Weberin teesiä tieteellisten teorioiden, näkemysten tai saavutusten nopeasta vanhentumisesta, vaan esimerkiksi tunnettu humanisti Ernst Robert Curtius katsoo arvostelusaan, että 'Platon ei vanhene koskaan' (siteerattu Pohle 2009, 40).

Vastoin omaa toivettaan myös Max Weber kuuluu niihin, joiden ajattelua ei ole ylitetty. Päinvastoin, Weberin merkittävyys on kolmen viime vuosikymmenen aikana koko ajan vahvistunut.

Weberin 150-vuotispäiväksi 21.4. 2014 on hänen kotimaassaan talven aikana julkaistu kaksi laajaa biografiaa, nimittäin Jürgen Kauben *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen* ja Dirk Kaeslerin *Max Weber. Eine Biographie*. 1980-luvun alusta lähtien on toimitettu *Max-Weber-Gesamtausgabe* kriittistä editiota hänen kirjoituksistaan, luennoistaan ja kirjeistään, ja vuodesta 2001 alkaen ilmestyy englanniksi aikakauslehti *Max Weber Studies*, muutamia esimerkkejä Weber-renessanssista mainitakseni. Weber-tutkijain keskuudessa täysin erilainen käsitys Weberin ajattelusta ja kirjoituksista kuin se mikä on kanonisoitu oppikirjoihin.

Voidaan siis kysyä, miksi juuri Weber on ajankohtainen tänään? Max Weber ei ollut mikään profeetta tai systeeminrakentaja, vaikka jotkut hänen oppilaansa ja aikalaisensa olisivat halunneet hänet sellaisena nähdäkin. Joskus hän suorastaan briljeeraa vaatimattomuudellaan. *Wirtschaft und Gesellschaft*-nimellä tunnetun hakuteosprojektin käynnistävä *Soziologische Grundbegriffe* alkaa näin:

Vorbemerkung. Die Methode dieser einleitenden, nicht gut zu entbehrenden, aber unvermeidlich abstrakt und wirklichkeitsfremd wirkenden Begriffsdefinitionen beansprucht in keiner Art: neu zu sein. Im Gegenteil wünscht sie nur, in – wie gehofft wird – zweckmäßigerer und etwas korrekterer (eben deshalb freilich vielleicht pedantisch wirkender) Ausdrucksweise zu formulieren, was jede empirische Soziologie tatsächlich meint, wenn sie von den gleichen Dingen spricht. (Weber 1922, 1)

Weber siis huomauttaa, että hän ei pyri abstrakteilla ja vierailta vaikuttavilla käsitteiden määrittelyllään sanomaan mitään uutta, mutta toivoo tarkoituksenmukaisemmalla ja korrekimmalla ilmaisulla hän muotoilevansa paremmin sen mitä jokainen 'empiirinen sosiologi' tarkoittaa näistä asioista puhuessaan. Monet ovat ottaneet tämän kohdan kirjaimellisesti, luullen että Weber tarkoittaa tietyillä käsitteillä samaa kuin he itsekin. Näin muodostunut *textbook*-Weber eroaa useissa radikaalisti historiallisesta Weberistä, jonka rehabilitointi onkin uudemman tutkimuksen lähtökohtia (erosta esim. Ghosh 2008).

Weber itse tuli suorastaan vihaiseksi huomattessaan, että kriitikot eivät ota huomioon hänen rajattua kysymyksenasetteluaan ja omintakeisia käsitteitään. Kun Felix Rachfahl (1909) puhuu protestanttisen etiikan "tavanomaisesta merkityksestä", Weber vastaa hänelle, ettei hän ole vähääkään kiinnostunut protestanttisen etiikan mahdollisesta "tavanomainen merkityksestä": "Was der 'übliche Sinn' des 'kapitalistischen Geistes' ist, kümmert mich nicht...". Weber käyttää käsitettä spesifissä merkityksessä, nimittäin vastuullisesta sisäisestä suhteesta ansioon ja omistukseen (Weber 1910, 176). Tällainen käsitteiden revisio koskee itse asiassa kaikkia hänen keskeisiä käsitteitään: Weber on ikään kuin luonut oman käsitesanakirjansa, jonka käyttö edellyttää sen ja muiden käyttämien käsitteiden vertailua.

Vaatimattomuus ja oma profiili ovat Weberin metodologisen nominalismin kaksi eri puolta. Kun käsitteillä ei ole mitään varsinaista merkitystä, niitä voi tiettyyn rajaan asti käyttää sopimuksenvaraisesti. Weber lainaa vapaasti formulointeja aikalaisteoreetikoilta – Nietzscheiltä, Simmeliltä, uuskantilaisilta ja fenomenologeilta jne. – mutta käyttää näin muodostettuja käsitteitä kuitenkin omalla tavallaan. Silloin kun tulee tarve täsmentää ja problematisoida käsite, Weber tekee siitä oman tulkinsansa. Esimerkiksi idea "objektiivisuudesta" perspektiivien kamppailuna on jo Nietzscheen *Zur Genealogie der Moral*-teoksessa (1887- 860-861), mutta Weber antaa sille oman, parlamentaarisen värityksensä (tästä Palonen 2010, 23-24).

Weber kontingenssiajattelijana

Weberin tavassa käyttää käsitteitä näkyy *kontingenssin* merkitys hänen ajattelulleen: kaikki hänen käsitteensä viittaavat tietynlaiseen mahdollisuuksien horisonttiin, ovat *Chance*-käsitteitä. Kaikki ne *Ordnungen und Mächte*, joita hän *Wirtschaft und Gesellschaft*-kokoelman valmiiksi toimitetuissa osissa käsittelee ovat, mahdollisen komplekseista ilmauksista muodotettuja järjestyksiä ja valtoja.

Hänen viimeisiksi jääneessä luentosarjassa valtion käsitteestä touko-kuulta 1920, josta on tallella vain kahden opiskelijan muistiinpanot (ks. Hübinger 2009), hän julkaistuja tekstejäänkin vahvemmin korostaa sitä, että *der Staat* ei ole mikään toimiva olio eikä mikään paikka, vaan tietyn mahdollisuusprofiilin muodostama kompleksi, jonka toinen opiskelijoista tiivistää ilmaisulla *Gehorsamschance* – ts. realistinen mahdollisuus saada ihmiset tottelemaan. Weber myös neutralisoi valtion käsitteen: mahdollisen kompleksina valtio ei ole hyvä tai paha, vaan ilmaus politiikan harjoittamisen mahdollisuuksista sen välityksellä, jolloin toimijat voivat tietysti joko kannattaa tai vastustaa valtiota käyttävää politiikkaa sekä onnistua tai epäonnistua tässä politiikassa (Palonen 2011).

Weber omintakeisuuden johtoidea on siis *Chance*-tyyppinen kontingenssi. Vanhan tulkintani mukaan tämä on hänen vastauksensa tilanteen tulkintaan, jossa byrokratisoitumisen näyttäytyy niin läpätunkevana trendinä, että sitä ei voi pysäyttää vaan sille tarvitaan vastavoimia (Palonen 1998). Weberille vastavoimaksi ei kelpaa – kuten esimerkiksi hänen aikansa saksalaiset sosialidemokraatit olivat tottuneet ajattelemaan, vasta-byrokratian luominen (vrt. Michels 1910) – *Chance* merkitsee tilaisuuksien antamista toiminnan avoimuudelle, sen tulosten ennakoimattomuudelle ja kontrolloimattomuudelle.

Kun *textbook*-Weber esitetään ”päämäärä-keino-rationaalisuuden” edustajana, näin tehtäessä sivuutetaan se mitä Weber kirjoittaa objektiivisuusartikkelissa sekä myöhäisissä poliittisissa kirjoituksissa. Hänelle päämäärät ja keinot on ymmärrettävissä ainoastaan suhteessa mahdollisuuksien horisonttiin, tilanteiden sisältämän pelivaran analyysiin, ja myös toiminnan sivutuotteet (*Nebenfolgen*) ovat ilmausta siitä, että tilanteen pelivara on ollut suurempi kuin mitä pelkkiin päämääriin ja keinoihin keskityttäessä on oletettu (vrt. Weber 1904, 149-150; Weber 1919a

80-81). Kontingenssin eli pelivaran ajattelu yhdistää hänen metodologiansa ja poliittisen teoriansa.

Weberille pelivara ei tarkoita mitään optimismia, vaan hän noteeraa myös katastrofaaliset mahdollisuudet. Esimerkiksi *Politik als Beruf* lopussa hän provosoiden ennakoii tilannetta 10 vuoden kuluttua, jolloin taantumus on päässyt vallalle ja edessä on ”kova ja pimeä pohjoinen pakasyö”, ”eine *Polarnacht von eisiger Finsternis und Härte*” (Weber 1919a, 87). Weber koko ajan spekuloi mahdollisuuksilla, ja juuri sen vuoksi hän lainaisuudet, tosiseikat ja normatiiviset periaatteet ovat tilanne- ja tulkitasidonnaisia. Silti puolustaa esimerkiksi ihmisoikeuksia länsimaissa Ranskan vallankumouksen jälkeen itsestään selvänä poliittisena periaatteena, jotka eivät tarvitse tuekseen luonnonoikeutta tai uskoa historian edistykseen (Weber 1906b, 98-100).

Chance-käsitteen merkitystä ei lainkaan ymmärretty siinä sodanjälkeisessä Weber-luennassa, jonka tulos nykyinen *textbook*-Weber on. 1980-luvulta lähtien se alkaa tulla näkyviin sellaisten tutkijain kuin Wilhelm Hennis (1987), Detlef Peukert (1989), Lawrence Scaff (1989) tai Catherine Colliot-Thélène (1992) kirjoituksissa. Kuitenkin *Chance*-käsite erottaa Weberin muista kontingenssin ajattelijoina, esimerkiksi John Pocockin ”Machiavellin momentin” edustajiksi kutsumista *fortuna*-ajattelijoina (Pocock 1975) tai fenomenologian mahdollisuudet tulevaisuuteen projisoijista, mukaan lukien Hannah Arendt, Jean-Paul Sartre ja Reinhart Koselleck. Weberille *Chance* viittaa *nykyisiin* mahdollisuuksiin, toiminnan *pelivaraan*, siihen että toisin toimiminen on aina mahdollista, vaikka mahdollisuuksien erot voivatkin olla marginaalisia ja kaikki vaihtoehdot toimijalle tuhoisia.

Tämä pelivaran alituinen läsnäolo ja merkitys toiminnan ja tilanteen ymmärtämisen välttämättömänä edellytyksen tekee sen, että Weberin ajattelu on läpeensä *poliittista*. Poliitikka ei ole hänelle vain *heimliche Liebe*, kuten hän kirjoitti Mina Toblerille, vaan koko ajatteluunsa sisään rakennettu ulottuvuus. Polemiikissaan antiikin historioitsija Eduard Meyeria vastaan Weber korostaa *Chance*-käsitteen menneisyysulottuvuutta, ”objektiivisten mahdollisuuksien” käyttöä toteutuneen historian ymmärtämisen ehtona. Kun Meyer rankelaisen historiankirjoituksen perinteen mukaisesti torjuu spekuloinnin toteutumattomilla mahdollisuuksilla historiantutkimuksessa, Weber katsoo, että vain tällaisella spe-

kuloinnilla voidaan ymmärtää toteutuneita mahdollisuuksia: ”Um die wirklichen Kausalzusammenhänge zu durchschauen, *konstruieren* wir *unwirkliche*“ (Weber 1906a, 287). Pelivara koskee siis myös ts. reaalisiksi arvioituja menneitä mahdollisuuksia. Tässä mielessä historiantutkijan tulee suhtautua menneisyyden toimijain mahdollisuuksiin samalla tavalla kuin poliitikko suhtautuu nykyisiin ja tuleviin, toisin sanoen siten että mahdollisuuden ovat läsnä toiminnassa sen ymmärtämisen ja arvioinnin reaalisina ulottuvuuksina, kun taas ‘toteutunut todellisuus’ on aina sekä tulkintakiistojen kohde, että poliittisen kamppailun tuote.

Ei selkänöjia toiminnalle

Chance-ajattelu merkitsee myös sitä, että Weberin ajattelussa ei ole mitään pysyviä tukipilareita tai kestäviä perusteita, joihin toiminta voisi ”nojautua”. Se mikä näyttää pysyvältä, on kontingentti tulos tiettyjen muutostrendien kasaantumisesta, kuten byrokratisoitumisen tuottama *Gehäuse für Hörigkeit* (Weber 1918a, 221). Tämä *Gehäuse*, ‘kotelo’, ei sulje pois liikkumavaraa, mutta asettaa sille rajoja, jotka ovat itsessään kontingenteja ja sellaisina tiettyyn poliittiseen asetelmaan sidoksissa.

Weberille byrokratisoituminen on universaalinen trendi sen vuoksi, että byrokratia on professionaalisuudessaan verrattuna ylivoimainen harastelijain puuhasteluun, mutta on tärkeitä kysymyksiä joita byrokratia ei osaa käsitellä, kuten akateemiset ja poliittiset kiistat. Byrokratian toimintakyvyn rajojen osoittamisen avaaman pelivaran tietoinen hyväksikäyttö on Weberin *Chance*-ajattelun peruspiirteitä, ja siihen nojaavat esimerkiksi hänen käsityksensä siitä, miten parlamentaarikot kaikesta huolimatta voivat erilaisia retorisia menettelyjä käyttäen kontrolloida tiedotetaan ylivoimaista mutta väärään itseriittoisuuteen sortuvaa virkakuntaa (Weber 1918a, 222-237).

Myös Weberin kuuluisa ”legitiimisyysden” (*Legitimität*) käsite on *Chance*-käsite. Weber puhuu itse legitiimisyysuskosta (*Legitimitäts Glaube*) osoittaakseen, että legitiimisyys ei ole mikään reaalinen olio vaan retoriinen vetoisuus tiettyyn yleisöön, jonka tämä voi, kuten aina retoriikasta puhuttaessa, joko hyväksyä tai hylätä (Weber 1922, erit. 122). Tämä tekee instituutioiden, menettelyjen, käytäntöjen jne. ”legitiimisyysden”

periaatteessa aina kiistanalaiseksi kysymykseksi. Tässä mielessä Weberille ei ole koskaan olemassa mitään ”positiivista” legitimiisyyttä, vaan ainoastaan enemmän tai vähemmän uskottavia legitimiisyyserusteita, joiden jatkuvuudelle ei ole mitään takeita.

Tunnetusti Weber katsoo vaaleilla valittavien elinten legitimiisyyteen liittyvän ”karisman antiautoritaarinen uudelleen tulkinta”, ts. vaali-instituutio on menettely, jonka välityksellä säännöllisin väliajoin voidaan kyseenalaistaa valittujen edustajien, presidentin tms. Legitiimiisyys (Weber 1922, 155-157). Toisin sanoen vapaat, reilut ja säännöllisesti toistuvat vaalit ovat legitimiisyyden testi, joissa valittujen karisma on altis äänestäjien päätöksille, mutta jolla vaali- ja edustusinstituutioita itseään samalla vahvistetaan. Siis on täysin harhaanjohtavaa puhua vaalituloksen tai pelkkien gallupnumeroiden perusteella ”legitiimiisyydekriisistä” niin kauan kuin on varmaa, että seuraavat vapaat ja reilut vaalit pidetään. Mutta jos vaalien reiluus ja vapaus voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi sillä perusteella, että hallituspuolue on muuttanut sääntöjä niin että sen hallitusvallasta erottamisen *Chance* on tehty äärimmäisen vaikeaksi – kuten tällä hetkellä Unkarissa – puhe legitimiisyydekriisistä on aiheellista.

Eräs ilmaus joka toistuu Weberin kirjoituksissa vuoden 1906 Venäjä-artikkelista alkaen koskee sitä, miten hän puolustaa kapitalismin paljon parjattua ”*Anarchie*” der *Produktion*, – kuten hän Marxia lainaten mutta tämän kannan nurin kääntäen esittää (Weber 1906b, 101; Weber 1918a, 222; 1918b, 310-312). Klassinen, protestanttisen etiikan sivutuotteena esiin noussut ”kapitalismin henki” kuuluu menneisyyteen ja oman ajan kapitalismia uhkaa samanlainen byrokraatisoituminen kuin mikä pääsi vallalle muinaisessa Egyptissä, kuten Weber kirjoittaa *Agrarverhältnisse im Altertum*-hakuteosartikkelinsa lopussa (Weber 1909, 277-278). Tämän kääntöpuolena hän näkee kapitalismin ansiona juuri ”tuotannon anarkian”. Anarkian häviäminen tuotannosta uhkaa niin byrokraatisoituvaa kapitalismia kuin sen tilalle tarjottua sosialismia eri versioissaan.

Onko kukaan muu kuin Max Weber puolustanut kapitalismia *tuotannon anarkiana!* Tänä päivänä tähän olisi hyvät perusteet, kun kapitalismin byrokraatisoituminen on mennyt vielä pitemmälle kuin Weberin aikana. Kun Weber katsoo, että privatisoitu ja johtajavaltainen amerikkalainen yliopisto on vienyt byrokraatisoitumisen äärimilleen (Weber 1912, 128), tänä päivänä byrokraatisoituminen on vallannut myös eurooppalai-

set yliopistot, Suomessa se on vahvistunut nykyisin yliopistolain oloissa. *Olisi korkea aika seurata Weberiä ja puolustaa julkaisutuotannon anarkiaa nyky-yliopistossa!* Pitäisi ignoroida rankilistat, julkaisufoorumit ja vahvuusalueet sekä sabotoida lomakeviidakkoa jne. Toisin sanoen jokaisen tutkijan tulisi itse asettaa ne kriteerit millaista tutkimusta hän haluaa ja osaa tehdä ja akateemisen maailman tulisi pitää suuressa arvossa tutkijain omintakeisia intellektuaalisia profiileja. Kun aina on olemassa jonkinlaisia *Chancen*, pitää ottaa myös riskejä ja tehdä jotakin muuta kuin pisteitä tuovaa normaalitiedettä.

Ideaalityypit empiirisen ja normatiivisen tutkimuksen vaihtoehtona

Weberin teesi tutkimuksen ”arvovapaudesta” (*Wertfreiheit*) antoi hänelle sodanjälkeisessä luennassa ’positivistin’ maineen niin puolustajien kuin vastustajienkin keskuudessa. Tämä tulkinta laiminlöi Weberin pointin ja sivuutti teeman toisen puolen, *Wertbeziehung*-käsitteen, jonka mukaan tutkimuksen kysymyksenasettelujen pitää olla arvosuuntautuneita. Kun tutkimuksessa ei ole mitään valmiiksi annettuja ja kaikille yhteisiksi määriteltäviä kysymyksenasetteluja – *Fragen und Gebiete* (Weber 1904, 184) – tutkija voi itse valita sen mikä aihe häntä kiinnostaa ja millaisilla kysymyksillä hän sitä lähestyy. Kun Weber ymmärtää tutkimuksen debatiksi, aiheen ja kysymyksenasettelun on jollakin tavalla liityttävä aikaisempaan tutkimukseen, mutta mieluiten sen vastauksiin tai kysymyksiin etäisyyttä ottaen.

Tämä Weberille tunnusomainen arvosuuntauksen ja arvovapauden yhdistelmä näkyy keskeisesti hänen ideaalityypin käsitteessään. *Chance*-konseptin mukaisesti ideaalityypit ovat pelkistyksiä tai rajakäsitteitä, joilla ei ole tarkoitustakaan olla suoraa vastinetta ”reaalimaailmassa” vaan niiden sisältämä kärjistys tai kiteytys – *einseitige Steigerung* (Weber 1904, 191) – on analyttinen väline, jolla tutkija voi nostaa esiin joitakin aspekteja tutkimuskohteestaan ja sanoa jotakin omintakeista ja spesifistä näistä aspekteista. Ideaalityypit ovat tässä mielessä puhtaasti formaalisia, eivät normatiivisia ideaaleja, vaikka tutkimuksen kysymyksenasettelun arvosuuntaus näkyy siinä, mistä kysymyksistä tutkija yleensä muodostaa ideaalityyppejä.

Weberin inspiroimassa tutkimuksessa varsinaiset kohteet ovat ideaalityyppejä, eivät normatiivisia periaatteita eivätkä empiirisiä tosiseikkoja. Kun esimerkiksi puhun ”politiikosta” tarkastelen käsitettä ideaalityypinä, keskittyen yksipuolisesti tietylle poliitikon tyyppin kannalta olennaisiin piirteisiin, eikä tällaisia väitteitä voida ”kumota” viittaamalla siihen, että esimerkiksi eduskunnassa on edustajia joilta puuttuu *Leidenschaft*, *Augenmaß* ja *Verantwortungsgefühl* – intohimoinen omistautuminen asialle, silmämääräinen arvostelukyky ja vastuuntunto (Weber 1919a, 75-76, vrt. Palonen 2002; 2012). Sama pätee myös kritiikkiin, joka asettaa poliitikoille joitakin normatiivisia ideaaleja, jotka tekisivät hänestä vähemmän omaleimaisesti poliitikon. Mutta tietenkin ideaalityypeillä on oma historiansa, niiden tulkinta ja formulointi liittyy historiallisiin konteksteihin ja noteeraa tavalla tai toisella ”reaalimaailman” muutokset.

Toisin sanoen ideaalityyppinen tapa tehdä tutkimusta on mahdollisuus joka ylittää sekä empiirisen että normatiivisen tutkimuksen. Se edellyttää tiettyä formaalisuutta, pelkistys- ja kärjistystaitoa sekä historiallista sensitiivisyyttä sen suhteen mihin kontekstiin ideaalityyppi on sidoksissa, mistä se voidaan nostaa esiin ja millaisissa tilanteissa toisenlaista ideaalityyppiä tarvitaan. Ammattimaisia poliitikkoja on vain länsimaissa – *im Okzident* (Weber 1919b, 41), ja heistä on vaikea puhua ilman jonkinlaisia parlamentaaraisia instituutioita.

Ideaalityyppinen tutkimus mahdollistaa tutkijalle tietyn etäisyyden tai pidättyväisyyden sekä normatiivisten teorioiden pätevyyttä, että empiirisen ”reaalimaailman” koskevissa kysymyksissä. Weberin arvovapausteesin keskeinen johtopäätös on jättää normatiiviset kysymykset poliitikoille ja ajankohtaisen tilanteen tarkat analyysit journalisteille sekä molemmat tutkimuksen lukijain oman päättelyn varaan. Näin on mahdollista välttää sitä mitä Weber kutsuu *Kathederverwertungiksi*, ts. tutkijan auktoriteettiin nojaavaa epideiktistä retoriikkaa, joka olettaa opiskelijan taputtavan sille mitä hän kateederista kuulee (ks. erit. Weber 1917b, 1919b).

Pelivara ja -taito

Weberin *Chance*-kontingenssi eroaa *fortuna*-kontingenssin satunnaisuudesta. Kun *fortuna* on eräänlainen jännöskäsite, johon voi vedota

perfektionistisia tai totalitaarisia systeemirakennelmia vastaan, *Chance* käsite on Weberillä hyvinkin konkretisoitavissa jäsentämällä toiminnan kysymykseen tulevia suuntia ja muotoja (vrt. Palonen 1998). Toisin sanoen: politiikassa ja yleensä ihmisten toiminnassa on aina *jonkinlaista* pelivaraa, myös ääritilanteissa. Samalla tavalla kun jalkapallossa on tärkeää osata pelata ahtaissa tiloissa samalla kun pyrkii luomaan itselle uutta pelivaraa sekä arvioimalla kumpi näistä tulee ajankohtaisessa tilanteessa asettaa etualalle. Totalitaarisetkaan järjestelmät eivät ole täysin totaalisia, vaan jopa kertomukset niin natsien kuin kommunistienkin vankileireistä havainnollistavat sitä, kuinka tärkeää on etsiä pelivaraa toiminnalle sieltäkin missä sitä ei näytä lainkaan olevan ja missä sen olemassaolo pyritään tietoisesti tukahduttamaan. Tukahduttamisen *Chancen* ovat toki nekin lähes loputtomia, mutta eivät ne kuitenkaan voi tyhjentää koko pelivaraa.

Ääritilanteissa suhtautuminen pelivaraan on olennaista. Kontingenssin hyväksikäyttö edellyttää pelaajan – tai poliitikon – asennetta pelivaraan: se ei koskaan ole ‘valmista’ käytettäväksi, vaan sen käyttö edellyttää myös pelinlukutaitoa. *Chancen*-kontingenssissa on aste-eroja, Weber puhuu välillä jopa niiden subjektiivista todennäköisyyksistä, mutta sanoo että tätä ei pidä ymmärtää todennäköisyyslaskennan mielessä (erit. Weber 1913). Toisin sanoen pelivaran asteita ei voi mitata, vaan niitä täytyy arvioida, mitä Weberin *Augenmaß*-kriteeri politiikolle hyvin havainnollistaa.

Toisin sanoen politiikassa, tieteessä ja muissakin peleissä on olemassa sekä riskittömiä että riskialttiita vaihtoehtoja, eikä Weberin mukaan voida sanoa, että joku niistä olisi yleisesti toisia parempi menettely. Tosin Weberin poliitikko ei ole uhkapeluri eikä byrokraattia muistuttava varman päälle pelaaja. Pelivaran aste-erot eivät kuitenkaan ole ainoa relevantti tekijä. erilaisten pelivarojen toteutettavuutta arvioitaessa on kysymys myös pelityyleistä, strategioista ja taktiikoista, joille esimerkiksi jalkapallon historia voisi tarjota mielenkiintoisia analogioita.

Weber ei ole mikään äärimmäinen egalitaristi, vaikka hän puoltaa tiukasti yleistä äänioikeutta ja vastustaa Preussin ‘plutokraattista’ kolmikan-tavaalia. Tietyissä suhteissa Nietzschen ja Weberin puolustama ylevyysmoraali, *Moral der Vornehmheit*, on aristokraattinen tai meritokraattinen ideaali, jonka Weber asettaa saksalaista nousukasmentaliteettia vastaan (vrt. Weber 1917b, 174-189). Myös ammattipoliitikkojen pelitaidon puolustuksessa voidaan nähdä vahva taidon ja pätevyyden korostus,

jonka pointti on kuitenkin virkailijavallan ja siihen nojaavan tiedon parlamentaarinen kontrolli. Parlamentarismi merkitsee pätevien ammattipoliitikkojen puolustusta poliittisesti diletanttista virkailijavaltaa (*Beamtenherrschaft*) vastaan (Weber 1918b, erit. 244-248).

Politiikko ei ole mikään porvarillinen ammatti, yhtä vähän kuin tutkija tai taiteilija. Ammattipoliitikkojen rinnalla toimii myös maallikkoja, jotka osaavat etäältä tai määrääjain kriittisesti arvioida ammattipoliitikkoja, samoin kuin amatöörejä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita asiasta ja uhraavat aikaansa, tyytyvät pelaamaan amatööriiliigassa, josta he voivat halutessaan pyrkiä nousemaan ammatilaisarjoihin. Lisäksi, Weberin sanoin, ”tilapäispoliitikkoja olemme me kaikki” (Weber 1919b, 41). Näihin kaikkeen neljään poliitikon toimintatasoon sisältyy erilainen suhde kontingenssiin, erilaisia tapoja käyttää olemassa olevia pelivaroja tai tuottaa uusia politisoimalla kysymyksiä.

Maagisuuden hävittäminen

Weberin militantti antiessentialismi merkitsee nimenomaan arkipäiväisen ajattelun maagisten elementtien purkamisen mahdollistamista tutkimuksessa ja politiikassa. *Objektivität*-artikkelin loppusivuilla Weber käy polemiikkia ”arkipäivän kollektiivikäsitteitä” kohtaan, jotka hänelle ovat esimerkkejä siitä, miten tiettyjä käsitteitä käytetään maagisina iskulauseina tai problematisoimattomina esineen tai olion kaltaisina yksikköinä. Weber havainnollistaa ajatusta kirjoittamalla kahden sivun verran kollektiivikäsitteestä *Interessen der Landwirtschaft* (Weber 1904, 210-212). Kun esimerkiksi EU:ssa puhutaan ”maatalouden eduista”, kannattaisi lukea tuo pätkä Weberiltä, joka ”dekonstruoii” käsitteen muutamia oman aikansa keskustelussa esiin tulleita merkityksiä, niiden vastakkaisuuksia ja monitahoisuuksia, joiden vuoksi ei voida ajatellakaan, että jäisi jäljelle edes pienin yhteinen nimittäjä jonka kaikki hyväksyvät ”maatalouden eduksi”. Toisin sanoen Weberin nominalismi ja perspektivismi merkitsevät välitöntä haastetta harmittomilta näyttävien arkipäiväisten puhe- tapojen sisältämien kollektiivikäsitteiden, purkamiseen. On yritettävä jäsentää ja täsmentää käsitteiden käyttöä tarvitsematta turvautua kollektiivikäsitteiden magiikkaan.

Esimerkiksi *die Gesellschaft* on Weberille maaginen kollektiivikäsite, jota hän käyttää joissakin yhteyksissä suhteellisen harmittomasti, toisinaan välttää tietoisesti mutta joskus se toimii myös ironisena esimerkkinä kollektiivikäsitteestä. Esimerkiksi *Politik als Beruf*ssa hän kirjoittaa, kuinka journalistit, asianajajat ja puoluetoimitsijat ovat ”yhteiskunnan” halveksimia, ”*verachtet innerhalb der ‘guten Gesellschaft’*” (Weber 1919a, 68, ks. myös 54). ”Yhteiskunta” viittaa tässä establishmenttiin tai seurapiireihin, niihin joita suomeksikin kutsutaan sanoilla ”yhteiskunnan tukipilarit”. Se ei tarkoita siis Weberille mitään ’kokonaisuutta’ tai ’systeemiä’, vaan puolueellista käsitettä, jolla parodioidaan pyrkimyksiä esiintyä kokonaisuuden tai oikeinajattelun nimissä.

Käsitteiden historiallisuutta ja kiistanalaisuutta korostava tulkinta, jota mm. Quentin Skinner ja Reinhart Koselleck ovat hieman eri lähtökohdista puoltaneet, on Weberin maagisuuden purkuohjelman yksi ilmenemismuoto (vrt. Palonen 2004). Käsitteet eivät ole toiminnan yläpuolisia staattisia kiinnekohtia vaan itsessään kiinteä osa politiikkaa, käytettiinpä niitä tutkimuskohteina tai analyttisinä instrumentteina. Niillä ei ole mitään ’pakollisia’ viittauskohteita vaan se millä käsitteillä ilmiöistä puhutaan on jo perspektiivisidonnainen ja sellaisena puolueellinen tapa. Kokonaisuus- ja systeemikäsitteet, kuten *yhteiskunta*, ovat puolueellisia yrityksiä kiistää kaiken näkökulmasidonnaisuus ja se että ei ole mitään kiistojen yläpuolella, ”no one is above the battle, because the battle is all there is”, kuten Skinner kirjoittaa (2002, 7).

Weberin ajattelun ajankohtaisuus

Monet nykyisin postmodernismin tai poststrukturalismin nimissä esitetyt ajatukset kontingenssista, kaiken fragmentaarisuudesta, perustan puuttumisesta jne. ovat hyvinkin tuttuja Weberin ajattelusta. Voi ihmetellä, miksi näiden esittäjät kovin harvoin viittaavat Weberiin. Yksi selitys on tietysti *textbook*-Weber, jota pidetään rationalismin ja modernismin edustajana *par excellence*. Uudemmassa kritiikissä strukturalismia ja systeemi-teoriaa vastaan on paljon sellaista, mitä pre-strukturalistit – esimerkiksi Sartre, Arendt tai Michael Oakeshott – sanoivat jo silloin kun strukturalistinen muoti pääsi vallalle. Weber-tulkintojanikin on joskus luonneh-

dittu postmoderneiksi. Olen tehnyt yhteistyötä postmodernistien kanssa ymmärtäen, että ajatukset ovat samansuuntaisia mutta lähdeluettelot erilaisia. Nietzsche on tietysti molempien yhteinen taustahahmo.

Miksi siis lukea Weberiä, jos Foucault, Derrida, Butler, Laclau & Mouffe etc. sanovat paljolti samaa kuin hänkin? Jälkimmäiset ovat tämän päivän muotiajattelijoina, joihin nojaaminen muuttuu helposti jargoniksi, lähes välttämättömäksi puhettavaksi, jota kaikkien tulee seurata. Opinnäytteissä heihin viittaamisesta helposti tulee kätkeytymistä auktoriteettien selän taakse. Weber luo enemmän *Verfremdungseffekt*iä suhteessa tutkimuskohteeseen ja nykydebatteihin, on vaikeammin popularisoitavissa ja erotettavissa omasta historiastaan. Juuri tämän vuoksi hän on käyttökelpoinen sellaistenkin ilmiöiden, kuten EU:n politiikan, analyysiin, mistä hänellä ei voinut olla aavistustakaan (vrt. Palonen 2014).

Poststrukturalistisessa ajattelussa 'poliittisuus' näyttää viittaavan siihen, mitä jää jäljelle, kun ei ole riittäviä perusteita vaan kaikki on kontingenttia. Monet etenkin frankofoniset ajattelijat asettavatkin vastakkain 'poliittisuuden' – *le politique, das Politische, the political* – ja 'pelkän politiikan' (ks. esim. Mouffe 2007, *le politiquen* noususuhdanteesta Marchart 2010). Näin etenkin filosofit yhdistävät poliittisen puolustuksen helposti politiikan ja poliittikkojen vastustamiseen, käyttäen sitä akateemista ja populaaria ajattelun poliittikkojen panettelun *toposta*, jota eri yhteyksissä ja eri tarkoituksiin on käytetty 1800-luvun lopulta alkaen (vrt. Palonen 2012).

Muun muassa artikkelit äänioikeudesta (1917), parlamentarismista (1918a) ja poliitikosta (1919a) ilmaisevat, kuinka Weber oli nuoruudessaan lähtien kiinteässä yhteydessä poliittisiin käytäntöihin ja poliittikkoihin. Vaikka hänen yrityksensä poliitikon karriääriin epäonnistui v. 1919 tammikuussa, kun paikallispoliitikot jättivät hänet kansalliskokouksen vaaleissa listan jälkipäähän, Weberillä oli *insider*-perspektiivi poliittisiin käytäntöihin, myös kun hän arvioi niitä akateemiselta etäisyydeltä. Poliittikkojen halveksunta nojaa sen sijaan säännöllisesti tuntemattomuuteen siitä, miten nämä ajattelevat ja toimivat.

Weber tarkastelee politiikkaa ennen muuta yksityisen poliitikon, siis ammatti-, amatööri- tai tilapäispoliitikon, kokemus- ja käsittehorisontista käsin. Toisin sanoen rakenteiden, funktioiden, järjestelmien ja kokonaisuuksien sijasta hänen lähtökohtana on itse politiikka kontingent-

tina yksilöiden toimintana. *Chance*-kontingenssissa mahdollisuudet ovat myös toiminnan käsitteellistämisen välineitä, ts. sen pelivaran ilmauksia, jolla poliitikot itse operoivat toimiessaan. Poliitikka ei ole 'vain' käytännön toimintaa, vaan käytännön toiminta sisältää pelivaran eri aspektien tulkintaa, arviointia ja suhteuttamista toisiinsa.

Weberille politiikka viittaa siis koko *Chance*-käsitteellä operoivaan toiminta- ja ajatustapaan. Kaikesta tutkimuksesta tulee politiikan tutkimusta laajassa mielessä, ts. erilaisten pelivarojen analyysiä ja arviointia, joka on vapaampaa kuin mihin poliitikoilla on varaa siinä mielessä, että se voi pitäytyä spekulatioon, sen ei tarvitse sitoutua eikä tehdä toisten ihmisten elämää koskevia päätöksiä. Tässä mielessä me emme ole vain tilapäispoliitikkoja vaan myös tilapäispolitologeja, joiden joukosta sitten amatööri, maallikot ja ammattilaiset voivat nousta esiin.

Poliitikon pelivaran puolustus on Weberille myös esimerkki yksilön ja yksilöllisen vapauden etusijasta systeemejä, rakenteita ja ”diskursseja” vastaan. Vapauden ja yksilöllisyyden puolustajana Weber on kaikkea muuta kuin pateettinen, hän tapaa esittää nämä ikään kuin sivulauseessa, mutta tinkimättömästi, vastakohtana suhdanteiden perässä juoksemiselle. Venäjä-esseessään hän kirjoittaa: ”Wider dem Strom’ der materiellen Konstellation sind wir ‘Individualisten’ und Parteigänger ‘demokratischer’ Institutionen” (Weber 1906b, 99-100) – tyypilliseen tapaan kaikki avainkäsitteet lainausmerkkeihin sijoittaen. Parlamentarismipamfletissaan hän asettaa yksilöllisen liikkumavapauden pelastamisen tavoitteeksi, jonka vuoksi on tärkeää luoda vastavoimia kaikkialla läpi tunkevalle byrokraatisoitumiselle: ”Wie ist es angesichts dieser Übermacht zur Tendenz zur Bürokratisierung *überhaupt noch möglich, irgend welche Reste einer in irgendeinem Sinn ‘individualistischer’ Bewegungsfreiheit zu retten?*“ (Weber 1918a, 222).

Nämä Weberin vaatimukset eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan. Toki yksineläjän on esimerkiksi helpompi ignoroida joulunvietto kuin muutama vuosikymmen sitten, ja EU, Schengen, Euro, Internet ja Inter-rail ovat lisänneet yksilöllistä liikkumavapautta.

Hallinnollisessa ja sosiaalitieteellisessä puheessa, individualismi ja yksilöllinen vapaus lähes kirosojia, vaikka toimenpiteiden ”yksilöllistämistä” puolustetaankin. Samoin esimerkiksi postkoloniaaliset teoreetikot pitävät monesti niitä länsimaisena hapatuksena. Usein niitä tulki-

taan tahallaan pelkkinä markkinakäsitteinä, vastoin Weberin vapauden ja riippuvuuden vastakohtaa korostavaa tasavaltalaista vapauskäsitettä (vrt. Skinner 1998). Yksilöllinen vapaus ei merkitse sitä, että saisi elää rauhassa ilman että muut ”sekoittavat kuvioita”. Pikemminkin vapaus riippuvuuden vastakohtana sisältää valmiuden alistua kritiikkiin ja debattiin, kunhan tämän ei merkitse sitä, että ajattelua tai elämäntapaa pitäisi normalisoida enemmistön tai ”parhaan argumentin” nimissä esiintyvien auktoriteettien kannan mukaan.

Weberin ajattelussa vapaus ja yksilöllisyys liittyvät kiinteästi *Chance*-kontingenssiin, pelivaran ja pelitaidon puolustamiseen sekä itsepäisyyteen ja oman profiilin luomiseen. Hieman toista sanastoa käyttäen Weber vetoaa yksilöiden mielikuvitukseen heidän poliittisen pelivaransa lähteenä. Hän auttaa meitä ymmärtämään, että mitään ”hyvää” systeemiä tai järjestystä ei voi olla olemassa, vaan kaikkia systeemejä ja järjestyksiä tulee periaatteessa epäillä ja etsiä niiden rajoja ja aukkoja ja käyttää näiden avaamia pelivaroja.

Weberin keskeinen innovaatio on ”objektiivisuuden” käsitteen proseduraalinen revisio siten, että se ei ole henkilöiden eikä teorioiden ominaisuus vaan reilun pelin käsitteen kautta, jonka esikuva on Britannian parlamentin menettelytavassa (ks. Palonen 2010). Tieteessä se edellyttää siirtymistä auktoriteettien hallitsemasta epideiktisestä retoriikasta sen ymmärtämiseen, että kysymyksiä voi ymmärtää vain tarkastelemalla niitä vastakkaisista näkökulmista. Aloitettakoon kiista siitä, miten tämä olisi siirrettävissä akateemisiin toimintakäytäntöihin.

Kirjallisuusluettelo

- Colliot-Thélène, Catherine 1992. *Le désenchantement de l'État*. Paris: Minuit.
- Ghosh, Peter 2008. *A Historian Reads Max Weber*. Wiesbaden. Harrassowitz.
- Hennis, Wilhelm 1987. *Max Webers Fragestellung*. Tübingen: Mohr.
- Hübinger, Gangolf 2009. 'Einleitung' & 'Editorischer Bericht' teoksessa Gangolf Hübinger (toim.), *Allgemeine Staatslehre und Politik. Mit- und Nachschriften 1920, Max-Weber-Gesamtausgabe III/7*. Tübingen: Mohr: 1-62.
- Kaesler, Dirk 2014. *Max Weber. Eine Biographie*. München: Beck.
- Kaube, Jürgen 2014. *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen*. Berlin: Rowohlt.
- Marchart, Oliver 2010. *Die politische Differenz*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

- Michels, Robert 1910/1925 [1970]. *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Stuttgart: Kröner.
- Mouffe, Chantal 2005. *On the Political*. London: Verso.
- Nietzsche, Friedrich 1887 [1981]. Zur Genealogie der Moral. Teoksessa Karl Schlechta (toim.) *Werke*, Frankfurt/M: Ullstein 1981, II, 761–900.
- Palonen, Kari 1998. *Das 'Webersche Moment'. Zur Kontingenz des Politischen*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari 2002. *Eine Lobrede für Politiker. Ein Kommentar zu Max Webers 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske/Budrich.
- Palonen, Kari 2004. *Die Entzauberung der Begriffe Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari 2010. "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2011. The State as a 'Chance' Concept. *Max Weber Studies* 11, 99-117.
- Palonen, Kari 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari 2014. Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Politiikka* 46, 7-14.
- Peukert, Detlev J.K 1989. *Max Webers Diagnose der Moderne*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pocock, J.G.A. 1975. *The Machiavellian Moment*. Princeton: Princeton University Press.
- Pohle, Richard 2009. *Max Weber und die Krise der Wissenschaft. Eine Debatte in Weimar*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rachfahl, Felix 1909 [1978]. Calvinismus und Kapitalismus. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber. Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II*. Gütersloh: Siebenstern, 57-148.
- Scaff, Lawrence 1989. *Fleeing the Iron Cage*. Berkeley: University of California Press.
- Skinner, Quentin 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin 2002. *Visions of Politics. Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max 1906a [1973]. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 215–290.
- Weber, Max (1906b): Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Rußland. Teok-

- Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Russischen Revolution von 1905. Max-Weber-Studienausgabe I/10*, Tübingen: Mohr 1994, 1-104.
- Weber, Max 1909 [1988]. Agrarverhältnisse im Altertum. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsge-schichte*. Tübingen: Mohr, 1–288.
- Weber, Max 1910 [1978] Antikritisches zum ‘Geist’ des Kapitalismus. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber. Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II*. Gütersloh: Siebenstern, 149–187.
- Weber, Max 1912 [2012]. Vergleich deutscher und amerikanischer Universi-täten. Teoksessa John Drejmanis (toim.), *Max Webers vollständige Schriften zu wissenschaftlichen und politischen Berufen*. Bremen: Europäischer Hoch-schulverlag, 122-130.
- Weber, Max 1913 [1973]. Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Wissen-schaftslehre*. Tübingen: Mohr, 427–474.
- Weber, Max 1917a [1973] Der Sinn der ‘Wertfreiheit’ der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.) *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max 1917b [1988] Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teok- sessa Wolfgang J. Mommsen (toim.) *Zur Politik im Weltkrieg. Max-We- ber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max 1918a [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.) *Zur Politik im Welt- krieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302
- Weber, Max 1919a [1994]. Politik als Beruf. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen & Wolfgang Schluchter (toim.) *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max 1919b [1994]. Wissenschaft als Beruf . Teoksessa Wolfgang J. Mommsen & Wolfgang Schluchter *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr Max-Weber-Studienaus- gabe I/17. Tübingen: Mohr, 1–23.
- Weber, Max 1922 [1980]. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Toimitannut Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max 2009. *Allgemeine Staatslehre und Politik. Mit- und Nachschriften 1920, Max-Weber-Gesamtausgabe III/7*, toim. Gangolf Hübinger. Tübingen: Mohr.

Kirjoittajat

Niilo Kauppi on FiDIPro- professori Jyväskylän yliopistossa ja tutkimusjohtaja Ranskan tieteellisessä tutkimuskeskuksessa (CNRS). Hänen tutkimuskohteinaan ovat olleet Euroopan integraatio, ranskalainen älyllinen ja poliittinen radikalismi sekä korkeakoulupolitiikka.

Hanna-Mari Kivistö on valtio-opin tutkijatohtori ja yliopistonopettaja Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Hänellä on Koneen Säätiön rahoittama post doc -projekti ihmisoikeuksien politiikasta (2016–2018).

Kia Lindroos on politiikantutkija (lehtori, dosentti) Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Hänen kiinnostuksen kohteitaan ovat moderni poliittinen ajattelu ja filosofia, poliittiset käsitteet sekä kulttuurin, taiteen ja estetiikan väliset kytkökset. Lindroos on toiminut myös useissa tiedepoliittisissa tehtävissä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, ja vuodesta 2016 hän on ollut Suomen Akatemian Kulttuurin ja yhteiskunnan -toimikunnan jäsen.

Sosiaalityön professori **Mikko Mäntysaari** on toiminut Jyväskylän yliopistossa vuodesta 2001. Aiemmin hän oli kehittämispäällikkönä ja tutkimusprofessorina Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesissa (1995-2001), Tampereen yliopistossa (1982-1995). Mäntysaari on tutkinut sosiaalihuoltoa, sosiaalipalvelujen laatua ja tehnyt evaaluaatiotutkimuksia.

Kari Palonen, Jyväskylän yliopiston valtio-opin professori (emeritus) Max Weberin poliittisen teorian ja metodologian lisäksi hän on englanniksi, saksaksi tai suomeksi julkaistuissa tutkimuksissaan käsitellyt politiikan käsitteen historiaa, käsitehistorian periaatteita ja käytäntöjä, parlamentaarista menettelytapaa ja retoriikkaa.

VTT **Timo Pankakoski** toimii tällä hetkellä Suomen Akatemian tutkijatohtorina Eurooppa-tutkimuksen verkostossa Helsingin yliopistossa. Hän tutkii politiikan teoriaa, (saksalaisen) poliittisen ajattelun historiaa, radikaalia konservatismia, käsitehistoriaa, metaforateoriaa ja intellektuaalihistorian metodologiaa.

Tuija Parvikko on Jyväskylän yliopiston valtio-opin dosentti, joka on tutkinut poliittisen toiminnan, poliittisten ääritilanteiden ja poliittisen arvostelukyvyn mahdollisuuksia ja ehtoja erityisesti Hannah Arendtin ajattelun avulla. Hän työskentelee Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella apurahatutkijana.